

V Á M B É R Y R U S Z T E M

**ERETNEK MAGYARÁZATOK
ANACIONALIZMUSRÓL**

VIKTÓRIA KÖNYVKIADÓVÁLLALAT KIADÁSA

A szerzőtől büntetőjogi munkákon kívül megjelentek a következő szociológiai tartalmú művek:

A panamáról (1923)

Sajtórabszolgák és sajtóbilincsek (1930)

Az élő múlt (1931)

Háború és jog (1932)

Eretnek magyarázatok a nacionalizmusról (1936)

Ajánlás

E kötet fejezeteinek túlnyomórésze, cikkek alakjában, a Népszava és a Századok hasábjain jelent meg. Tartalma mégis annyira független a napi eseményektől vagy azok politikai szereplőitől, hogy a szöveget majdnem változatlanul hagyhatam. Amíg a forradalmaktól kiváltott hatás tart, az egymást felváltó hatalmi tényezők neve igazán alig számít. Éppen a reakció szereposztására vonatkozik az igazság, hogy plus ca change, phis c'est la même chose – minél jobban változik, annál inkább ugyanaz marad. Hogy a nacionalizmusnak torzképe ismét nemzeti eszménnyé nemesedjék, aminek száz év előtt indult, az nem a kormány változását, hanem a magyar társadalom szerkezetének változását feltételezi. Ezzel a változással áll és bukik nemzeti létünk jövője.

Azoknak, a ma még ismeretlen, megváltó államférfiaknak ajánlom, mélységes tisztelettel ezt az írást, akiknek önzetlensége és bölcsessége fogja remélhetőleg újjá alakítani a magyar társadalom idejemúlt struktúráját.

1936 nyarán.

V. R.

1. NACIONALIZMUS

Mint eső után a gomba – élvezhető és bolondgomba vegyesen, – úgy termett a gazdasági válságról szóló irodalom annak a felhőszakadásnak a nyomán, amely oly katasztrofálisan pusztította el a kapitalizmusnak háború utáni vetését. *Dismal science*-nek, sivár tudománynak keresztelte volt Ruskin a közgazdaságtant, de sivár tehetetlensége sohse nyilvánult meg reménytelen ebből, mint amikor e világválság orvoslásával próbálkozott. Akár tudósoktól, akár kontároktól vagy szélhámosoktól származott ez a gomba-irodalom, abban mégis mindannyian egyetértettek, hogy az egyes államoknak gazdasági elzárkózása, a felhőkárcsojívámok, a behozatali és kiviteli tilalmak, a pénzforgalom korlátozásai, szóval mindaz, amit egyszóval juitarkiának szokás nevezni, elsőrendű szerepet játszik a világ-gazdasági nyomorúság okai közt.

Bármily megható sirámok hangzanak el napnap után a munkanélküliek szenvedéséről a tengerbe hányt kávéról és gyapotról, a pusztuló középosztályról és az állástalan diplomásokról, sőt bármily súlyos ó-testamentomi átkokat szórnak is a „közírók” ennek kapcsán a gonosz autarkiára, ezen a ponton megáll az oknyomozás s a tudós közgaz-

dák beérik a bűnös kipellengérezésével. Hogy mi idézte elő és mi tette lehetővé ezt a bűnös autarkiát, azt vagy nem keresik, vagy épp úgy nem találják meg, mint az egyszeri férj az almáriomba bujt, revolvert szorongató huszártisztet. Mert az autarkiát minden kockázat nélkül lehet szidni, de a nacionalizmussal, mint az államéletnek uralkodó alapelveivel, amelynek a gazdasági elzárkózás csupán egyik kórtünete, már veszélyesebb szembeszállni. Ezért a közgazdák nem túlságosan kíváncsiak arra a nacionalizmusra, amelynek eszmei támogatása nélkül az autarkia élősdijei épp oly kevésbé garázdálkodhatnának, mint ahogy enélkül becsvágyó államférfiak, nyereségahajhászó hadiiparosok és *vitéz generalisok* nem viselhetnének háborút sem. Enélkül ugyanis nehéz lenne elhiteni a hősi halálra, vágyakozókkal, hogy a jó Isten kifürkészhetetlen bölcsességéből kell bombavető repülőgépekkel, mérges gázokkal és gépfegyverekkel, a földi igazságszolgáltatásnak e megvesztegethetetlen és csalhatatlan eszközeivel, eldönteni, hogy melyik államnak nemzeti becsülete szenvedett sérelmet, s két állam közül melyiknek van „joga”, hogy az egymás területét vagy közös erővel egy harmadik államét elrabolja.

Könnyű dolga volt a fölvilágosodási filozófiának a vallásos hitre alapított világi uralom idejében a klerikalizmussai üzött visszaélések kútforrásait feltárni. Le *cléricalisme, voilà l'ennemi* – a klerikalizmus, ime az ellenség, hirdették a francia szabadgondolkodók s épp oly kevésbé volt kétséges, mit értettek klerikalizmus alatt, mint az, hogy mi az egyház, amelyet Voltaire szellemes naivitá-

sában el akart tiporni. Korántsem ily egyszerű a minden gazdasági és politikai nyomorúság rákfenéjének: a nacionalizmusnak, vagy ha e szó jobban tetszik: a sovinizmusnak fogalommeghatározása.

Több okból nem elég szabatos, ha a nemzeti gondolat

tulhajtásának mondjuk. Noha kétségtelen, hogy a *nacionalizmus a nemzeti államoknak gyermekbetegsége*, de a betegség se érthető meg, ha nem tudjuk, mi az egészség, mert Virchow óta köztudomású, hogy a betegség is fiziológiai folyamat, amely, mint minden más *természeti* jelenség, nem tűr éles elhatárolást, hanem csak átmeneteket ismer. Tisztára konvenció, hogy a világosság egy bizonyos fokát nappalnak, a sötétséget éjjelnek nevezzük, hogy mikor mondjuk a folyót folyamnak, a dombot hegynek és pusztán a tűz alkalmazásának módjától függ, hogy a kandallóban barátságos meleget terjeszt vagy mint fékevesztett elem pótolhatatlan értéket pusztít-el Nem oly egyszerű tehát eldönteni, hogy a sajátos kultúrát teremtő nemzeti gondolat mikor megy át a minden kultúrát *pusztító* nacionalizmusba. Ez annál nehezebb, mert aki az eszmével visszaél, rendszerint azt állítja, sőt gyakran hiszi is, hogy csupán él vele. És főleg azért nehéz, mert a nemzeti eszmével üzött visszaélés sokkal nehezebben körvonalazható, mint maga a nemzeti eszme.

Néhány napja fejeztem he *Márai* Sándor egyik remekének, az *Egy polgár vallomásai* második kötetének olvasását. Noha a könyv szerzője nem céhbeli szociológus, kétségtelen, hogy abban a szódrágakövekből összeállított mozaikképben, amelyet pá-

risi és londoni barangolásai közben, a francia és angol nemzeti sajátosságról önkéntelenül, a költő divinációjával, fest, talán szabatosabban ismerhető fel a fogalom, mint az ismert definíciók elvont meghatározásában. Ha kritikai tollhegyre vesszük a jogfilozófusok és társadalomtudósok különböző definícióit, mint azt „Az Élő Múlt”-ban magam is megkíséreltem (248-52. old.), csakhamar kiderül, hogy sokkal könnyebb megmondani, mi *nem* lényege a nemzeti gondolatnak, mintsem pozitív ismerveit hiánytalanul felsorolni. Régen, amikor boldog emlékü Rákosi Jenő a harminc millió magyar délibábjával csalogatta a B. H. előfizetőit, szállóige volt, hogy „nyelvében él a nemzet”. Ha ez igaz volna, akkor épp oly kevésbé lehetne megérteni a svájci vagy a belga egységes nemzeti érzést, mint a szerb-horvát nemzeti ellentétet. Sajnos a közös múlt épp oly kevésbé csalhatatlan kapocs, mint a közös jövő, sőt a rassz-örület tobzódásának korában még arra sincs jogunk, hogy az állami hovatarozásban találjuk meg a nemzeti gondolatnak döntő ismervét. Legközelebb az élő valósághoz az Otto Bauer kultúrközössége áll, de még ez se hiánytalan meghatározás addig, amíg egy nemzet tagjai oly egyenlőtlen mértékben osztoznak ebben a közös kultúrában. Annyi sokféle *je ne sais quoi*-ból, annyi bizonytalan valamiből tevődik össze az a sajátosság, amit, nemzetinek szoktunk nevezni, hogy szinte kételkednünk kell: vajjon valaha is sikerülni fog oly hibátlan fogalommeghatározását megtalálni, amely a jogi szabatosság teherpróbáját elbírja.

Noha a nemzeti gondolatnak tartalma magával

a kultúrával, amelynek formáját szemlélteti, folytonosan változik s így természetesen tartalmának időtálló fogalom meghatározása el sem képzelhető, kétségtelen, hogy különös jelentőséget a francia forradalom óta nyert, amióta az államok a nemzeti eszme alapján különbözödték. Vagy talán helyesebben: amióta a politikai hatalom birtokosai azí állítják, hogy a nemzeti gondolat az állam szilárd talaja. Minthogy nem állambölcseleti értekezést írok, eltekinthetek annak vizsgálatától, hogy ebben az állításban mennyi az igazság. Minden vizsgálat nélkül is nyilvánvaló azonban, hogy a nemzeti gondolat s ennek származékai, a nemzeti hecsület, a nemzeti érdek azok a jelszavak, amelyekkel az egyik állam lakóit a másik állam lakói ellen uszítani sikerül és amelyeknek ürügye alatt az államon belül az erősek, a gazdagok, a politikai hatalmasok a gyengéket „erkölcsi alapon” szolgaságban tartják és kizsákmányolják. Csak a nemzeti eszmével űzött visszaélés, csak a gondolatnak misztikus, érzési félhomályba burkolása teszi lehetségessé, hogy az „államalkotó gondolat” önző célokra használtassék ki. Mert az emberek, sajnos, nem állanak oly eszményi magaslaton, hogy szublimált kultúrértékért, mint aminő a gondolat, érzés, szín vagy hang sajátosan árnyékolt formája, akár életüket szívesen kockáztassék, akár éhbért fogadjanak el munkájuk jutalmául. Akik a nemzeti gondolattal azért élnek, hogy azzal visszaélhessenek, ezt nyilván tudják vagy legalább is ösztönösen érzik s épp ezért nagyítják, torzítják nacionalizmussá vagy sovinizmussá azt a nemzeti érzést, amely eredeti mi-

voltában esetleg nem bizonyulna elég hathatós lelki motívumnak, hogy a hatalom birtokosai azt saját céljaikra, mint „az értelem cselét” használhassák fel

Mindazoknak a számítása, akik a nemzeti eszmét üzleti célból nacionalizmussá vagy ennek szuperlativuszává: sovinizmussá torzítják, elég egyszerű. Könnyebb a hiányos tudással, szelekótya ítélőképességgel és lompos stílussal szerkesztett újságnak előfizetőket szerezni, a művészietlen és tehetségtelen színdarabokhoz nézőket csábítani, a tanulatlan, stréber képviselőjelöltnek szavazókat toborozni, ha az olvasó, néző, vagy szavazó azt olvassa, vagy hallja, hogy ő olyan nemzethez tartozik, amelynél nemcsak különb, de amelyhez hasonló sincs kerek e világon. Felemelő érzéssel dagasztja kebelét a tudat, hogy a pusztá ténynél fogva, mert magyarnak, németnek vagy olasznak született, máris tehetséges, vitéz, becsületes, lovagias, stb. szóval mindazokkal a jeles tulajdonosokkal bővelkedik, amelyekkel valamely nemzetet annak üzleti szellemmel megáldott tányérnvalói fel szoktak díszíteni. Mint ahogy a gróf vagy báró esetleg meg van győződve, hogy a társadalmi rangját megalapozó érdemeket, őseitől örökölve, magával hozta a világra, azt a gyanútlan bugrist, aki néhány fillérért naponta olvashatja, hogy a magyar föld szaporábban termi a művészi tehetségeket, a politikai jellemeket, a nagyszerű hadvezéreket, az ötletes feltalálókat, mint a francia, dán vagy spanyol, érthető megalégedéssel, sőt büszkeséggel tölti el a hit, hogy mint magyarnak *a priori* kedvezőbb-

bek az esélyei a nemzetközi versenyben, anélkül, hogy a többi tehetségtelebb földön született versenytársaival szemben különösebben meg kellene magát erőltetnie.

Korántsem állítom, hogy annak a bizonytalan valaminek, amit nemzeti hovatarozásnak nevezünk, ne lenne hatása az egyén tehetségének és erkölcsi tulajdonságainak fejlődésére. Már csak azért is, mert annak, aki magasabb kultúrkörnyezet szintjéről indul, egyénileg is kedvezőbb a helyzete. Mint-hogy azonban egyrészt nem tudjuk szabatosan meg határozni, hogy a nemzeti sajátosság minő komponensek eredője, másrészt nem ismerjük azoknak a tényezőknak percentekben kifejezhető hatását sem. amelyek a tehetséget vagy a jellemet létrehozzák, csak felületes zszurnalisztikai fecsegők vagy a hordó tetejéről szavaló népbolonditók hirdethetik, hogy az Úristen különös jókedvében az egyik nemzetet tisztességesebbnek, tehetségesebbnek vagy bátrabbnak teremtette, mint a másikat. Lehetséges ugyan, hogy két azonos kultúrszínvonalon álló nemzet közül az egyik aránylagosan több vagy kiválóbb képességű tudóst, művészt, feltalálót stb. termel, mint a másik, de, hogy ezt nemzeti sajátosságának köszönheti s hogy ez nemzeti mivoltának „érdeme”, azt csak olyas valaki állíthatja, akinek logikája épp oly gyöngye lábbon áll, mint szociológiai és lélektani tudása.

Nem véletlen azonban, hogy a nacionalizmus-sal üzött üzleti számítás magasabb kultúrfejllettségű népeknél kevésbé válik be, mint azoknál, amelyek ezt a fejlettségi fokot még el nem érték. Ter-

mészertes, hogy a nemzeti eszmével folytatott visszaélés jóhiszemű tömegeket feltételez, amelyekben a nacionalizmus visszhangra talál. Mégis *mindig gyanús, ha a nemzeti érzés húrja annyira, túlfeszített, hogy a nacionalizmusnak hamis hangjaira is visszhangzik.* Nagy-Britanniában vagy Franciaországban, de még kisebb államokban, mint aminő Hollandia vagy Svédország, sem szokott a sajtó azzal hivatkozni, hogy egy írónak, vagy tudósnek, művésznek vagy akár sportbajnoknak – mint mostanában mondani szokás – csúcsteljesítménye angol vagy svéd voltának tulajdonítható dicsőség, sőt még a jingoizmusra hajló politikusok szájából sem halljuk folyton, hogy milyen tehetséges nemzet a francia – *cela va sans dire* – vagy, hogy a németalföldi tulipán a hollandusok nemzeti sajátosságának hajtása. Lehet azt állítani, hogy az angol vagy a francia sovinizta szólamoknak azért nincs visszhangjuk, mert az angol vagy francia amúgy is természetesen találja, hogy nemzeti kultúrája magas, sőt a legmagasabb színvonalon áll. Azért nem fogékony a nacionalizmus otromba hizelgéseire, mert értékét már magától értetődőnek tekinti s így nincs is oka, hogy túlzásra ragadtassa magát.

Azok a bókok tehát, amelyekkel a nacionalizmus a nemzeti hiúságnak hódol, elég kétes értékűek. Korántsem arra mutatnak azonban, hogy az a nemzet, amelynél e bókokkal hatást lehet elérni, nagyzási hóbertban szenved. Éppen ellenkezőleg. Szinte biztosra vehető, hogy a nacionalizmus – ha szabad e kifejezést használni – *kicsinyzési hóbertnak* a, jele, *a sovinizmus rendszerint az alsóbbren-*

diiségi érzésnek túlkompensációja. Nagy hízelgéseknek csak egész kis emberek szoktak hozzáférhetőek lenni s *a nacionalizmus, mint politikai irány, nem túlbecsüli, hanem lebecsüli azt a nemzetet, amelyike hiúságának csiklandozásával hatást óhajt gyakorolni,* E szabály alól csak a társadalmi fejlődés patológiai korszakaiban mutatkozik kivétel s így érthető, hogy a sovinizmus szédelgéseivel szemben annyira kritikus Angliában, a háború alatt, Horatio Bottomley, a hazafiság élösdije, oly széles körben talált hitelt. Ellenben mi sem bizonyítja jobban a szabály igaz voltát, mint hogy a nemzeti fejlődésnek felfelé ívelő szakaiban nemcsak az igazi értéket jellemző szerénységgel, hanem, miként arról a száz év előtti magyar reformkorszak is tanúskodik, azzal a törekvéssel is találkozunk, hogy a nemzeti értékek a nemzetközi versenyben önreklámozás nélkül találjanak értékelésre. Csak a serdülő kort el nem ért gyermekeik szoktak saját teljesítményeikkel hivalkodni, felnőtt emberek és felnőtt nemzetek bevárják, míg mások dicsérik alkotásaikat, mert tudvalevőleg senki se lehet önmagának tárgyilagos értékelője.

Éppen abban rejlik a nacionalizmusnak igazi veszedelme, hogy a benne szenvedő nemzet elveszi i józan ítélőképességét. Azt mondhatnók, hogy voltaképp ártatlan szórakozás, ha a magyar író minden szemmérték nélkül magasztalja a hazai irodalmat és egyben leszólja a csehet, vagy megfordítva, ha a cseh író teszi ugyanezt, vagy ha a Croix de feu a francia katonáról, a nácik a németről hirdetik, hogy a világ első katonája, ha azt olvassuk, hogy a ma-

gyár mérnök, – persze csak azért, mert magyar –
 rnár különb a svéd vagy a román mérnöknél, ha a
 történelmi hazugságokat és a statisztikai ferdítése-
 ket beállítják a nemzeti nagyság jogos dicsőítésének
 bizonyítékaiul, – végre is mindezek a túlzások erő-
 sítik a nemzeti öntudatot s ezzel életképessé teszik
 a nemzetet a nemzetközi versenyben. Sajnos azon-
 ban a nacionalizmus nem csak ezt a kívánatos ha-
 tást váltja ki, hanem kártékony következményeivel
 lényegesen többet árt, mint amennyit használhat.
 Azok a néptömegek, amelyeket a nacionalizmus
 mérge megfertőzött, minthogy híján vannak az
 ítélőképességnek, nem ismerik fel saját való hely-
 zetüket sem, s így könnyű prédái minden uszítás-
 nak, amely meglobogtatja előttük a nemzeti jelké-
 peket és fülükbe harsogja a nemzeti jelszavakat. Ez
 teszi lehetségessé, hogy érzelmi készséggel fogad-
 ják, ha az államhatalom birtokosai, akár egyének,
 akár osztályok vagy csoportok háborúba kergetik
 vagy kiszolgáltatják a kapitalista kapzsiságnak.
 Amikor a magyargyűlölő Ferenc Ferdinándot a
 szerb nacionalizmustól megrészegetett összeskűvők
 meggyilkolták, a monarchikus, tehát kifejezetten
amcionalis érdekek védelmében nyomban előkerült
 η, nemzeti lobogó és felcsendült a liákóczi induló.
 És a munkának méltányos ellenszolgáltatásáért
 küzdő szocializmussal szemben sohasem az az ellen-
 érv, hogy célkitűzése beleütközik a munkanélküli
 jövedelmet élvezők érdekeibe – ezzel az argumen-
 tummal igazán nehéz lenne a vagyontalan töme-
 gekre hatni, – hanem a munkásmozgalomnak nem-
 zetközisége, amelyet a tőke saját érdekeinek a vé-

delmére sokkal jobban kihasznál, mint amennyire a munkásság, ezt a nagytőke gyakorlatibb és kézzelfoghatóbb nemzetközi kapcsolatainak hangoztatásával viszonzni tudja.

Ott, ahol a tömegek nincsenek a nacionalizmus érzelmi tónusára hangolva, nehezebb sora van azoknak, akik akár bel- akár külpolitikai vonatkozásban, a nacionalizmuson élősködnek. Ott rossz üzlet a hazafiaskodás, mert attól, aki hazafiságát hangoztatja – ami civilizált országokban egyébként nem divat – nem platonikus” szóömlengéseket várnak, hanem a nemzeti cél érdekében személyes áldozatokat követelnek. Ott, ahol a nemzeti összetartozás csupán természeti érzés, mint a szülői vagy a gyermeki ragaszkodás, nem pedig mesterséges hypertónus, ott ebből nem lehet illetéktelen jogcímet faragni, ott nem lehet nacionalizmust a kereset- vagy hivatalyszerzés aprópénzére felváltani és éppen *azok, akiket a nemzet tart fenn, nem nevezhetik magukat nemzetfenntartó elemeknek.* Angliában senki se merne állásra igényt tartani azon a címen, hogy ő „jó angol ember” és Norvégiában vagy Svájcban a „nemzethűség” nem minősítési követelmény, sőt valószínűleg az orvosi kamara elsőrendű feladatának sem azt tartják, mint az 1936. évi I. t.-c. 1. §-a, hogy „az orvosi kar hazafias magatartása felett örködjék”. Mindazonáltal alig állítható, hogy Nagy-Britanniában vagy Svájcban a nemzeti érzés csekélyebb, mint nálunk vagy azokban a fascista államokban, amelyek egész állami berendezésüket a túlfeszített nacionalizmusra építették fel. Nehéz tehát lemérni, hogy azok az érzelmi értékek,

amelyeket a nemzeti gondolat képvisel, igazán ellensúlyozzák-e azokat az erkölcsi károkat, amelyek a gondolatnak túlhajtásából származnak.

Mindenesetre fontos lenne annak a határvonalnak a megállapítása, amely a nemzeti gondolatot a nacionalizmustól s ennek torzképétől a sovinizmustól elválasztja. Sajnos éppen ez a legnehezebb. Bölcsen mondotta nemrég a bíboros-hercegprímás, hogy „nemzetek csak akkor találják meg megillető helyüket, ha jó és rossz tulajdonságaikat tárgyilagosan mérlegelik és ezekhez szabják önértéküket.” Aki azonban je tárgyilagosságot mérlegelés alapján netán oly eredményre jut, amely a nacionalizmustól ébresztett hiúságnak meg nem felel, azt a nacionalizmusnak elősdiái nyomban a nemzet ellenségének szokták bélyegezni. Ez volt a sorsa még Széchenyi Istvánnak, Eötvös Józsefnek vagy Szalay Lászlónak is akkor, amikor kritikájukat még nem lepte be a történelmi patina. Jó és rossz tulajdonságok, akár az egyes emberre, akár a nemzetre vonatkoznak, értékítélet szerint jók vagy rosszak és a nacionalizmusnak egyik sajátossága, hogy a kedvezőtlen értékítéletet még akkor sem hajlandó igazságos ítéletnek elismerni, ha a nem kívánatos sajátosságért a nemzet nem is tehető felelőssé.

Mert a nacionalizmus szemében a nemzetnek soha sincsenek rossz tulajdonságai és szinte meglepő, ha a magyar nacionalizmus legalább a pártoskodást és visszavonást, mint „turáni átkot” hajlandó elismerni. Ha a rasszelmélet lázrohámában tobzódó nacionalizmusnak a „nemzeti lélekre” vo-

natkozó jellemzését olvassuk, mint pl. Günther professzornak az északi fajtáról közölt lelkifényképét, amely szerint ez „rendkívül tehetséges, talá-lékony, alkotó szellemű, nagy államférfi, vezető természet, megfontolt, tárgyilagos, biztos ítélőképességű, kitartó, szorgalmas, nyílt, becsületes, igazságos, lelkiismeretes, stb. stb. valóban nehezen látszik elképzelhetőnek, hogy ennek a tökéletes emberkategóriának a nemzeti jelleg tárgyilagos megítélésére lehetne szüksége. Ezért a nacionalizmus önkritikája mindig csak jámbor óhajtás marad.

Mindig csak egyesek s csak kevesen lesznek, akik az uralkodó ideológia bírálatának kellemetlen kockázatát vállalják. Ez a kockázat nemcsak abban nyilvánul, hogy a nacionalizmus kritikusa elesik az előnyöktől, amelyben annak üzleti tehetséggel felruházott tányérnyalói részesülnek. Nemcsak abban, hogy annak, aki a nemzeti hiúságot bírálni meri, annál jobban beverik a fejét, mennél igazságosabb a kritika és mennél inkább fakad a nemzet önzetlen szeretetéből. Sőt ímég kiterjed a halál utáni időre is, miként azt Ludwig Börne-nak, a fiatal német nacionalizmus legbecsületesebb s legtehetsége-sebb bírálójának esete bizonyítja, akinek frankfurti szobrát alig néhány hét előtt döntötte le a hálás utókor. Érthető, hogy a nacionalizmus élős-díjei hazaárulónak és destruktív gonosztevőnek keresztelik azt, aki a nemzeti eszme fattyúhajtásainak nyesegetésével üzletüket rontja. Csupán az érthe-tetlen, hogy a nemzeti eszme becsületes rajongói rövidlátásukban nem veszik észre: mennyivel na-gyobb veszedelem fenyegeti rajongásuk tárgyát

azok részéről, akik a túlhajtott nemzeti hiúságot legyezgetik, mint aminőt a túlhajtás bírálata jelent, amely önző forrásból már csak azért sem fakadhat, mert jutalma mindig csak üldözésben és ostracizmusban nyilvánul. Ez valóban érthetetlen, ha figyelmen kívül hagyjuk a tömegeknek emberemlékezet óta változatlan lelkialkatát, amely mindig hajlamos arra, hogy megkegyelmezzon Barabbásnak és megfeszíttesse azt, aki elég vakmerően megváltására vállalkozik.

Tisztában vagyok azzal, hogy racionális érvelés mily erőtlen fegyver az irracionális érzések ellen folytatott küzdelemben. Mégis az egyetlen fegyver. Épp ezért annak, aki a nemzeti eszmében rejlő kétségtelen értékek megmentésére törekszik, igyekeznie kell hogy a kultúremberiség legnagyobb veszedelmének: a nacionalizmusnak bírálatából bontakozzanak ki a nemzeti gondolatnak definíciókban nehezen összefoglalható körvonalai. Gyakran, sőt rendszerint a torzkép az arc jellemző vonásait élesebben fejezi ki, mint a legjobb fotográfia. Épp ezért feltehető, hogy a nemzeti gondolatot is jobban ismerhetjük meg a nacionalista karrikatúrából, amelynek bírálatában szóvirágok nem takarhatják úgy el a nemzeti gondolatnak lényegét, mint nagyképű, de ködhomályt terjesztő „tudományos” definíciókban vagy frázisoktól dagadó hazafias ömlengésekben. Ez az érteleme azoknak az itt következő különböző írásaimból gyűjtött részletképeknek, amelyeket az itthoni nacionalista tünetekről a kritika tükre vetített papírra. Ami természetesen nem azt jelenti, mintha az idegen naciona-

lizmus vonásai vonzóbbak volnának, de *mindenkinek elsősorban az a kötelessége, hogy saját nacionlizmusá előtt seperjen és saját sovinizmusában keresse meg a gerendát*. Rosszhiszemű vagy gondolkodásra nem hajlamos olvasók ezekben a rendszer-telenül bemutatott miniatűrökben talán csak a torztükörnek a szilánkjait fogják meglátni, amely a képeket eléjük vetíti, de az olvasás művészet és hiába igyekszik művészetre az író, ha olvasója kontár marad. Ellenben az olvasásnak a művésze a torzképekből is fel fogja ismerni annak a gondolatnak harmóniás szépségét, amelyet nem a tükör torzít el, hanem mindazok, akik azt önző érdekből sárba tiporják és prostituálják.

2. NEMZETI ÉS „NEMZETI”

I.

Mint ahogy a tenger minden csöppje magában rejti az óceánt és miként a tükör minden szilánkja visszaveti a mindenséget, úgy tükröződött a magyar glóbusz az elmúlt heteknek (1929 március) egy jelentéktelen incidensében. Arról volt szó, hogy egy magyar politikus Angliában jártában Ramsay MacDonaldtól állítólag kedvezőtlen véleményt halott a magyarországi szociáldemokratákról, akik – így szól a híradás – noha parlamenti képviselőjük van, annyi év után sem tudtak bele illeszkedni a *nemzeti egységbe*. Megjött rá nyomban a hivatalos cáfolat, hogy az angol munkáspárt vezére nem is találkozott a magyar politikussal és sem neki, sem

másnak nem mondott ily bírálatot a magyar munkásság pártjáról. Ezzel az eset, mint mondani szokás, a lovagiasság szabályai szerint befejezést is, nyert.

Van azonban a történetnek oly sajátos zamata, amely kizárja, hogy az incidens fordítva is lejátszódhatott volna. Nem mintha Angliában politikusok nem terjeszthetnének valótlan híreszteléseket. Bár talán ritkábban, de ott is, másutt is előfordul, hogy a politikus letér az igazmondás rögzös mesgyéről, ha célja és érdeke megkívánja. Oly valótlan-ságokat azonban Angliában nem mondanak, amelyek önmagukban rejtik a cáfolatot. Ha ugyanis valamely angol polgári politikus arról számol be, hogy teszem Peyer Károly elítélően nyilatkozott a Labour Party-ról, amely nem bír a brit nemzeti egységbe illeszkedni, úgy nemcsak a munkáspártban, de saját elvbarátai körében is élénk derűtséget támasztana. Még pedig nemcsak azért, mert ugyan mit törődik a hatalmas világbirodalom hatalmas pártja egy kis keleteurópai állam maroknyi szociáldemokráciájának véleményével, hanem mert az angol *national* szó értelme lényegesen eltér a magyar *nemzeti* szónak hazai jelentésétől.

Angolul az Oxford Dictionary kétségbe nem vonható tekintélye szerint *national* annyi, mint *common to the whole nation*, vagyis közös az egész nemzet számára, *nation* pedig jelenti a népet, amelyet a, közös leszármazás, nyelv, történelem és politikai intézmények kapcsolnak egységbe. Ebből következik, hogy oly politikai párt, amely az egész országra kiterjed, a legjobb, sőt a legrosszabb aka-

rata sem lehet más, mint nemzeti. Ezért nevezik magukat nemzetieknek az egész országra kiterjedő szakszervezetek (pl. National Union of Railwaymen) és ezért nem lehetne, még ha akarna sem más, mint nemzeti, maga a munkáspárt sem. Angol ember szájában tehát fogalmi képtelenségnek hangzanék az olyan kijelentés, hogy akármely országos párt kívül állhat a nemzeti egységen.

Angliában *nation* és *people* egyértelmű kifejezés, mert *people* – ismét az Oxford Dictionary-t idézem – a nemzetet alkotó személyek összességét jelenti. Hazánkban, sajnos, eltérő a szóhasználat, amióta a jobbagyfelszabadítás és egyéb modernista okvetetlenkedések a *popuhis Verböczyanus* nemzeti egységét megbontották. Nem volna azonban méltányos, ha elhallgatnók, hogy a két fogalom egybe nem vágásának ezenfelül más történelmi oka is van. Minthogy a nemzeti egységnek egyik – bár Svájc és Belgium tanúbizonysága szerint nem szükségképpen – összekötő kapcsa a ryelv, addig amíg Magyarországon az állampolgárok fele nem magyarajka lakosságból állott, a nemzeti szót a politikai uralmat gyakorló magyarság maga számára foglalta le. Igaz, közjogászaink azt tanították, hogy nemzet az államilag szervezett népet jelenti, de a nemzeti eszme mégis azt kívánta, hogy a szerb vagy román fenntartás nélkül beleilleszkedjék nemcsak a közös államiságba, hanem a magyar uralkodó osztályoknak gondolat- és érzésvilágába is.

Azóta fordult a világ, mert trianoni Magyarországot, csekély töredékektől eltekintve, nyelvileg egységes állam, de a nemzeti szó mit sem veszített

csökevényes régi jelentéséből. Érzések erejét a tények logikája nem szokta csökkenteni és így a nemzet-nép különbözősége vígan tovább él. Nemzeti tovább-
ra is az uralkodó osztályok gondolkörét fejezi ki, ha nem is a már nem létező nemzetiségekkel szem-
ben, de mindazokkal ellentétben, akik annak más értelmet tulajdonítanak, mint aminővel a hatalom birtokosai felruházták. Akik tehát a nemzeti jelleget nem annyira a díszmagyarban, a hazug paraszti romantikában, hazafias szavalatokban, a legendás múlt visszasírásában és a gyermekes öndicsőítésben, hanem a magyar földön termelt versenyképes gazdasági és szellemi értékekben, a népmilliók életakaratában látják, akármily nagy számát teszik is a népnek, nem tarthatnak igényt a nemzeti cím és jellegre.

Ez az oka a szociáldemokrácia ellen állandóan visszatérő szemrehányásnak, hogy nem tud a nemzeti alapra helyezkedni. Abból egymagában ugyanis, hogy a szociáldemokrata párt, miként az összes nyugati államok hasonló pártjai, tagja a szocialista Internacionálénak, éppoly kevésbé lehetne a nemzetköziség vádját faragni, mint ahogy a különböző országok katolikus egyházai nem gyanúsíthatók meg nemzetellenességgel, mert a pápa és a bíbornoki konzisztórium parancsait követik, vagy ahogy a nemzetközi kartelleket sem szokták hazafiatlanoknak minősíteni, mert érdekeiket tagjaik útján az egyes államok belső gazdasági életében érvényesítik. Pedig ez a beavatkozás sokkal inkább húsba-vérbe vágó, mint a szociáldemokrácia jámbor, nemzetközisége, amely, sajnos, nyomban csődöt mon-

dott, amikor a háború harsonái a különböző sovinizmusok vérszomjas bestiáit fölébresztették.

Nemzeti – eltekintve most a múlt és a jövő, a nyelv és az eszmevilág, egyszóval a szellemi kultúra közösségétől – mindenekelőtt az állampolgároknak közös gazdasági érdekeit jelenti, amelyeknek egységét sokkal jobban veszélyezteti a gazdasági osztályellentétek összeütközése az államon belül, mint a munkásosztálynak más államok munkásosztályaival fenntartott gondolati és érzési kapcsolata. Józan ésszel alig tehető fel, hogy valamely országnak gazdasági osztálya vagy alkotmányos pártja olyan idegen érdekek szolgálatába áll, amelyeknek támogatása saját államának gazdasági vagy politikai érdekeit csorbíthatná. Öngyilkosságot nem szokás még a nemzetközi szolidaritás kedvéért sem elkövetni. Maga a nemzetköziség gondolati tartalmában nemcsak, hogy nem ellensége, hanem valósággal élethalapja a nemzeti eszmének. Mint ahogy a nyelv szépségeit csak az méltányolhatja igazán, aki valamely idegen nyelvet is ért, úgy a nemzeti sajátosság elfogulatlan, tehát tárgyilagossá értékelésére csak az képes, aki a nemzetköziség archimedesi pontjára bír emelkedni. Nemzeti és nemzetközi tehát nem ellentétet, hanem körrelatívumot fejez ki.

Csak a sovinizmus nem, bírja el a nemzetköziséget. Egy angol író szerint a nemzeti érzés akkor válik sovinizmussá, amikor valamely nemzet tagjai azt hiszik, hogy az ő civilizációjuk a civilizáció. Amikor a nemzeti önérzet kritikátlan önhiúságra

szökken, elveszti arányérzékét s az idegen kultúrát annál jobban lekicsinyli, minél kevésbé ismeri. Eből az *ignoti nulla cupido*-ból születik a meg nem értő becsméréls, amely örök forrása a kölcsönös gyűlöletnek és amelyet félművelt agyvelők, rendszerint üzleti érdekből, arra használnak, hogy a tömegekben szunnyadó önző ösztönöket felébresszék. Ha széllel bélelt újságok még mindig tótot, rácot és oláht emlegetnek, ezzel nemcsak a köteles nemzetközi udvariasság ellen vétének, hanem arra a gyerekes néplélektanra süllyednek le, amellyel mi a csótánt svábbogárnak, az oroszok prusz-nak nevezik, mint ahogy, *Anatole France* tanúsága szerint a középkorban a flórenciek sienainak, a sienaiak pedig florencinek nevezték. Goromba skodás azonban nem érv és még sohasem biztosította a gorombászkodónak a kultúrfölényét, amely csupán a nemzetköziségnek, a Lord Haidane *higher nationality*-jának, a magasabbrendű nemzeti összetartozásnak aranymérlegén mérhető.

Nem csupán a sovinizmus és annak édestestvére: a militarizmus áll ellentétben a nemzetköziséggel, hanem az uralomra került osztályönhittség is, amely a napkirály, *l'état c'est moi* mintájára azt hirdeti, hogy én vagyok a nemzet, nemzeti tehát csak az, ami nem az egész nép sajátosságának felel meg, hanem az enyémmek. Elgondolásában a nemzeti eszmét, nemcsak és nem is annyira a magyar ugarból, minden viszontagságok ellenére is kisarjadó anyagi és szellemi javak, hanem jelképek, parádés cécók, pohárköszöntők és mindenekelőtt azok a jelszavak képviselik, amelyek az önmagát törté-

nelminek keresztelő osztály érdekeinek leplezésére alkalmasak.

Ennek a nemzeti gondolatnak az egységébe a szocialisták valóban nehezen illeszkedhetnek be. De nem is illeszkedhetik be más sem, aki tisztán látja a végveszélyt, amellyel a nemzet és a nép elmélyülő antagonizmusa mindkettőt fenyegeti. Nemzetközi viszonylatban a sovinizmus mindig a háború magvát rejtí magában. Ha legyőzik, bosszúért liheg, ha győz, idegen sovinizmusok bosszúját ébreszti fel, ami teljesen megfelel a kőkorszakból fennmaradt szociológiai elképzelésnek, hogy a történelem nem is lehet más, mint a nemzeti államok váltakozó örült vendettája.

Ugyanezt a veszedelmes szerepet játsza az államon belül az *osztály sovinizmus*, amely a nemzeti eszmét saját maga számára foglalja le és nemzetietlennek bélyegzi mindazt, ami a vidéki úri kaszinók horizontját meghaladja. Ahol a nemzeti szónek kétféle értelme van, ahol a kisebbség azt követeli, hogy a lakosság többsége az ő szóhasználatához alkalmazkodjék, ott félő, hogy a nemzeti szó elveszti egyetlen értelmét is, amely az állam polgárainak érzelmi kultúrközösségében irejlik. Kultúrközösséget azonban aligha lehet azzal megteremteni, hogy a lakoságnak kisebb része, önző gazdasági érdekeinek palástolására, sajátveretű nemzeti gondolatát eriszalmaként vágja a többségben lévő munkásosztály fejéhez. Nagy-Britanniában is más eszközökkel, más módon vélik a konzervatívok a lakosság boldogulását előmozdíthatni, mint a szocialista munkáspárt, de noha a farkasszemet néző

gazdasági érdekek ellentéte ott sem csekélyebb, mint nálunk, azért még a szélsőjobb *die-hard* csoportnak se jutott még eszébe, hogy a munkáspártot nemzetietlenséggel vádolja, mert a bányákat szocializálni kívánja, mert pacifista külpolitikát hirdet, vagy mert tagja a szocialista internacionálnak.

Ott, a ködös Angliában ugyanis világosabbak a fogalmak, ott már az üzletes sovinizta jelszavakat csak gúnymosoly fogadja, ott az angol zászlót, az Union Jack-et lobogtatok hiába tartják másik markukat nemzeti borraivalóért, ott a hazafiságnak csak egy nemét ismerik: az önzetlen áldozatkészéget az összesség érdekében s ott a nemzeti szó nem jelent mást, aszerint, hogy az egyik vagy a másik párt alkalmazza. Ezért voltaképp nem is volt szükség rá, hogy MacDonald a neki tulajdonított mondatot megcáfolja. Annyira magyar illata volt a szóvirágnak, hogy csak hazai képzelet talajából hajthatott ki s csak ott verhetett gyökeret, ahol a nemzeti szó értelme attól függ, hogy ki használja.

II.

Politikusok és filozófusok közt nincs sok kapcsolat, sőt hasonlóság sem. Politikusok hatalomra-vágyó tett-emberek, filozófusok az élet valóságától el vonatkozó gondolkodók. Filozófusok a fogalmak tisztázására törekcsenek, politikusok számára a fogalmak csak eszközök, amelyeket céljaik szolgálatába állítanak. Mégis rokon vonás a filozófia és

a politika közt, hogy mindkettőnek saját nyelve van, amelynek ismerete nélkül az előbbi rendszert érthetetlen, az utóbbi pedig félreértésekre ad alkalmat. De ebben a hasonlóságban is lényeges a különbség. Ha a nyelvről, mint a gondolatok jelképéről, joggal mondhatta egy német bölcész (Hamann), hogy „az egész filozófia grammatika”, a filozófust – Leibnitz szerint – köti a szavak önkényes használatában a viszony, amely köztük és a fogalmak közt fennáll. Akármilyen nehézkes és homályos is gyakran a filozófus nyelvhasználata, saját külön szójárásától mégis azt reméli, hogy jobban megértik. Ezt pedig a politikusról, aki érthető szavakat úgy használ, hogy lehetőleg meg ne értsők, alig lehet állítani.

Angliában szokásos, hogy általánosabb érdekű törvények külön fejezetben rendelkeznek a törvény szóhasználatáról és így eloszlatják a kétséget, amely többféle fogalmat fedő kifejezésnek értelmezése körül felmerülhet. Ily szóhasználati utasítás a politikusok beszédeihez gyakorlatilag nehezen képzelhető el, bármennyire kívánatos, sőt szükséges is volna. Egész serege van a politikai műszavaknak – közérdek, hazafiság, történelmi osztályok, erkölcs, tisztesség stb. – amelyeknek használata azt a gyanút ébreszti, hogy használója éppen a többértelműséggel remél különböző irányban visszhangot kelteni. Ezek közé tartozik, sőt elsősorban ilyennek számít a nemzeti jelző, amelyről már igyekeztem kimutatni, mennyire eltér angolra fordított egyenértékétől.

Most ismét olvasható volt, hogy az új kor-

mány programjába vette a titkos választójog megvalósítását – „*a nemzet érdekeinek fokozottabb védelme mellett*”. Hogyan, hát a titkos választójog, ha általános, tehát az ország felnőtt lakosságának egyeteme gyakorolja, nem jelenti egymagában a „nemzet érdekeinek fokozottabb védelmét”? Lehet-e a nemzetnek hivatottabb védője, mint maga a nemzet, szorul-e a nemzet védelemre önmagával szemben s vájjon ki az, aki a nemzetet önmagával szemben megvédeni hivatott? Itt, úgylátszik, valami nincs rendben a szóhasználat körül. Titokzatossá homályosul a nemzet fogalma, amelyről pedig minden közjogi iskoláskönyv egyértelműen azt tanítja, hogy nem egyéb, mint „az államilag szervezett nép.” Minthogy a választójog titkossága éppen azt akarja biztosítani, hogy az „államilag szervezett nép” legbensőbb meggyőződése szerint, minden külső befolyástól menten dönthessen sorsa felett, saját érdekeinek fokozottabb védelme, mint a titkosság korrektívuma, vagy szánalmas tautológia, vagy, legkedvezőbb esetben, értelmetlenség.

Kormányprogramról azonban sem az egyiket sem a másikat nem illik feltételezni. Így tehát nem is kell messze menni értelmének kutatásában; vissza kell mennünk a régebbi választójogi törvényhez. És valóban retrográd utunkon máris megtaláljuk a „nemzet érdekeinek fokozottabb védelmét” Tisza törvényének, az 1913:XIV. tc.-nek indoklásában, amely a titkos szavazást a törvényhatósági joggal felruházott városokra korlátozta. Viszont egyéb kerületekben nyílt szavazással védte meg a „nemzeti érdeket”, mert „a titkosság a vidéken a

terrorisztikus és fanatizáló vezetés alatt álló törneknek – tehát vegyes nyelvterületeken a nemzetiségi túlzóknak használna. Ugyanez áll más, esetleg felforgató, szélső irányzatokról is, amelyeknek szintén nem kedvez a szavazás nyilvánossága.” Ez ugyebár, világos beszéd. Ma már azonban, sajnos, nincsenek Magyarországon nemzetiségi túlzók, akik ellen a nemzet érdekei fokozottabb védelemre szorulna, de nyilván szükség van a védelemre „más, esetleg felforgató, szélső irányzatokkal” szemben, amelyeknek „szintén *nem* kedvez a szavazás nyilvánossága”. Mellesleg megjegyezve érdekes, hogy akadhatnak oly szélső, elemek, amelyek fölmerik ugyan forgatni a társadalmat, de annyi bátorságuk még sincs, hogy nyíltan ellene szavaznának. Ezeket a szélső irányzatokat tekintve két eset lehetséges: vagy kisebbségben vannak s ez esetben a parlamenti többségnek amúgy is minden eszköz rendelkezésére áll, hogy a nemzet érdekeit ellenük megvédje, vagy többségben vannak s ez esetben már nem tekinthetők szélső irányzatoknak. Mert a magyar nyelvnek egészséges logikája szerint egy tömeg többsége sohasem állhat a tömeg szélén.

Szóval előállhat az az eset, hogy a magyar nemzet érdekeit a magyar nemzet többsége ellen kell megvédeni, ami ismét értelmetlenségnek látszik. Ott volnánk tehát, ahol a mádi zsidó, de akármi-lyen filoszemita a kormány, a mádi zsidóval még akkor se illik összehasonlítani, ha a főrabbi áldása lebeg is fölötte. Ebből következik, hogy tovább kell menni az értelem keresésének rögzös útján. így jutunk el a nemzet érdekeinek ahhoz a fogalmához,

amelyben közömbös ugyan, hogy a nemzet szó valóban a nép összességét vagy annak legalább többségét jelenti-e, de annál fontosabb annak a maroknyi osztálynak az érdeke, amely a jobbágyfelszabadítás előtt a nemzetet jelentette s amelyet ma is a díszmagyar, a legendás múlt, a jelképimádat, a harci romantika és a letűnt kornak egyéb emlékei jellemeznek.

Végeredményben tehát mégis csak van értelme annak, hogy a titkos választójog a nemzet érdekeinek fokozottabb védelme mellett valósuljon meg. Ilykép a szabatos szóhasználat szemszögéből legfeljebb az volna kifogásolható, hogy a nemzeti érdek mibenlétét, a nemzet többsége helyett, annak elenyésző kisebbsége kívánja megállapítani. Kicsinyes szobatudósok az ilyen próbálkozást diktatúrának nevezik, de éppen ilyen csúnya kifejezésekkel bizonyítják be, hogy felesleges nyelvészkedésük épp annyira ellentétes a nemzeti érdekekkel, mint a titkos választójog, ha ez netalán – amitől a jó Isten és földi helytartói mentsenek meg minden becsületes magyar embert – mégsem a reakciós nacionalizmus nemzeti érdekeit igazolná.

3. A NEONACIONALIZMUS.

Noha a „*Századunk*”-nak nem írt ugyan a kultuszminiszter, nyilván mert nem az volt a véleménye hogy „e folyóirat is a legjobb elmék egész sorát egyesíti”, miként a Budapesti Szemle, amelyet sorraival megtisztelt, de végre is mindaz, amit a neonacionalizmusról mondott, a nyilvánosságnak volt

szánva, még ha a Budapesti Szemlében (1928) jelent is meg. Minthogy a kunsági csikóstól vagy zalai szántóvetőtől hiába tudakolnók e magyaros veretű kifejezés tartalmát, be kell érünk azzal az értelemmel, amelyet szülőatyja tulajdonít neki. Szerinte e bájos nyolctagú szóalkotmánynak lényege, „hogyan egy ősi érzés, egy történelmi gondolat Magyarországnak, Európának és az egyetemes eszmevilágnak új helyzetében új célok felé tör.” Hogy mi az az ősi érzés és történelmi gondolat, azt a másfél évtized óta tehetetlenül, keseregve hurrázó nacionalizmus elég érthetően szemlélteti, de hogy mi benne a titokzatos neo, azt, sajnos, meg ez a körülírás sem sejteti. Melyek az „új célok”, erre a kérdésre nem kapunk választ, pedig ennek híján aligha tudjuk azt a kötelességet teljesíteni, amelyet a kultuszminiszter a publicisztikának szab, hogy „a lappangó új magyar szellemet a nemzet lelkéből az öntudat világosságára pattantsa”. Ez az „új magyar szellem” nyilván oly mértékben lappang, hogy még a magyar kultúra hivatalos csőszének fürkésző szemé is csak óhajtva sejt, anélkül, hogy kézzelfogható valósággá tudná varázsolni.

Nincs azonban oly üres miniszteri frázis, amelybe a mindenkori kormány feltétlen tisztelői tartalmat ne öntenének. Így Berzeviczy Albertnek a miniszteri szövegre adott visszhangjában olvasható volt, hogy a neo a munka kötelességérzetében áll, amelyet szerinte a modern szocializmus kiirtani igyekszik. Mi ugyan úgy tudjuk, hogy a szocializmus a munkának etikai megbecsülését tanítja s ezért követeli annak teljes egyenértékét a munkás

számára, de ha a Magyar Tudományos Akadémia elnöke megfordítva tudja is, ebből még nem következik, hogy a kötelességteljesítés akár új, akár nemzeti gondolat volna. Nincs ugyanis olyan nemzet, amely fiaitól ne követelné a kötelesség teljesítését. Erkölcsi parancsok alakilag mindig a nemzeti követelmények fölött állanak s a nemzeti gondolat legfeljebb a kötelesség *tartalmát* szabja meg. Közéletben járt az igazsághoz *Concha* Győző, aki becsületesen bevallja, hogy a neo „nem fedez fel semmi újat a nemzetiben”, hanem csak azt akarhatja kifejezni, minő „nagy és új feladatok előtt áll ma”. Hogy melyek ezek az új feladatok, arról sajnos, *Concha* sem világosít fel bennünket, mert a filozófiai egység népszerűsítése, amibe fejtegetései kicsendülnek, a nemzeti fogalom új tartalmának elég sovány, már csak azért is, mert minden filozófia. egységes emberi általánosításra, nem pedig a nemzeti sajátosságnak kiélézésére törekszik. Annál érdekesebb azonban, amit mellesleg a sovinizmusról mondott, amely „nem naiv, hanem buta és hatásában gonosz” és amelyet „nálunk az igaz nemzeti érzés szinonimájává tesz a megtévedt hazafiság”. Sajnos, cikkének későbbi részében kiderül, hogy a tudós szerző már 1867 óta aggódott nemzetének „európéerkedése” miatt s hogy aggodalmában egyedül *Verhovay Gyula*, a jelenlegi nemzeti kurzus szellemi előfutára, osztozott, sőt most is aggódik, hogy „a betű- és jelszókultusz virágzása a külföldi collegium hungaricumokba kirajzó ifjúságunk fejét végkép össze fogja zavarni s onnan politikai és szociális Adystákat fog hazahozni”.

Ha nem ismernők a magyar reakció tudós atyjának, néha még Herakleitoszt is megszégyenítő gondolatmenetét, el kellene szomorodnunk, hogy 1928-ban akadhatott oly tanult ember, aki nem átalta kétségbe vonni Ady nemzeti jelentőségét, aki konokul vonakodott a belátástól, hogy Adynak a puffogó nacionalizmust korholó keserősége a nemzeti érzésnek ugyanabból a mélységeből fakadt, mint Petőfié s hogy Ady oeuvre-je, mint a teremtő gondolatnak magyar megnyilvánulása a legnagyobb értéket jelenti, amelyet a nemzeti eszme, a XX. század küszöbén, Magyarországon kitermelt, Ady Endre gondolatvilága, amelytől a reakciónak egymással ellentétes képviselői oly egyértelműen féltik a fiatalságot, politikai megnyilatkozásában azért nemzeti, mert jelenti a magyar állam kebelében élő nép összességének, e nép anyagi és erkölcsi érdekeinek minél tökéletesebb szolgálatát és ily célból az ország sajátos termelő erőinek minél teljesebb kihasználását. Ezért nem lehet viszont nemzeti az a politika, amely osztályérdekeket szolgál, bármennyire takarodzik is nemzeti jelvényekkel, szólammokkal és történelmi múltjával, ezért nem lehet nemzeti a minőségileg silány szellemi termelés, akármennyire hízeleg is a múlt dicsőségének felhasználásával a nemzeti hiúságnak. A voltra nemcsak a zsidó, de a nemzeti eszme sem ad.

Nemzeti csupán oly tudományos, irodalmi vagy művészeti érték, amely tartalmánál fogva versenyképes az emebri értékek sorában, nemzeti csak az a demokratikus politika, amely minél több magyar-nak boldogulását mozdítja elő. Értékfogyatékoság

pedig öndicsőítéssel nem pótolható. Felnőtt nemzetek megvárják, amíg sajátos nemzeti erőiknek termelése elnyeri a többi nemzetek önkéntes hódolatát. Rosszul szolgálják a nemzeti érdeket azok, akik mindazt, ami magát magyarnak vallja, tekintet nélkül annak reális belső értékére, agyonmagasztalják, mert az öndicsőítés csak arra jó, hogy idehaza a színvonalat leszállítsa, odakünt pedig gyanakvást ébresszen. Tapasztalás szerint minél nagyobb a nemzeti érték, annál kevésbé van kikiáltóra szüksége. Rossz bolt az, mely áruinak javát a kirakatban tartja. Petőfi, Jókai, Mikszáth vagy Ady, Bolyai, Eötvös Lóránt, vagy Semmelweis nem szorultak arra, hogy a nacionalizmus fedezze fel őket az emberiség világpiaca számára. Sőt ellenkezőleg, amikor a nacionalizmus megüti a nemzeti reklám nagydobját, csupán a dobosok önző érdekeit szolgálja, de lekicsinyli a nemzeti értékelet, mert azt a látszatot kelti, mintha ezek rászorulnának a reklámra. Anatole France-nak igaza lehet, hogy az a nép, amely saját katonáit nem tartja a legvitézebbnek, már eleve elvesztette a háborút, de az értékek nemes küzdelmében a mondvacsinált presztízs lélektani hatása nem pótolja az értékhiányt és e békés háborúban csak az a nemzeti érték győzhet, amelynek vitézségét az ellenfelek is elismerik.

Minden nacionalizmus tehát voltaképp nem hatványozása, hanem lef okozása a nemzeti gondolatnak (v. ö. 14-15 old.) és a neo-nacionalizmus is csak akkor „pattanthatja az öntudat világosságára az új nemzeti szellemet”, ha ily nemzeti szellem van, ha az valóban értékeket és nem frázisokat termel. Hogy

a magyarság adott helyzetben új célok felé törjön, abban nincs semmi „neo”, mert ez minden nemzeti gondolatnak fogalmából következik, de értéke ennek a megállapításnak csak akkor lett volna, ha meg tudná jelölni az új célok tartalmát is. E nélkül a, néhai kultuszminiszter frazeológiája csak újabb illusztráció a régi Goethe-i mondáshoz: Wo Begriffe fehlen, da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein. Tartalmatlan jelszavak, különösen, ha miniszterek használják, mindig veszélyesek. Ebben az esetben nemcsak azért, mert azt a látszatot keltik, mintha a neo-nacionalizmus modernebb kiadása volna az adjektívum nélküli nacionalizmusnak, amely a háborúutáni Európában hazug másod virágzását éli, hanem, mert módot nyújt arra, hogy az emberi haladás vonalaival szöges ellentétben álló képzetek a nemzeti gondolatnak álruháját öltsek magukra. Ha a neo abban áll, hogy Ady ócsárlása harmonikusan egyesülhet Klebelsberg-féle kultúridealok dicsőítésével, úgy valóban nincs új műszóra szükség. Ezt már a paleo-nacionalizmus is elvégezte. Attól pedig ne tessék félni, hogy a kultuszminiszter Collegium Hungaricum-ai új Adystákat, vagy új Adykat termelnek. Azok, sajnos, a legjobb esetben is csak Klebelsbergistákat vagy Hómanistákat fognak produkálni.

4. NEMZETY ÉS NEMZETKÖZI

Egy ellesett beszélgetés

Nemzeti János: Látja, mindig mondtam, hogy maguk milyen hazafiatlanok. Ugyebár most (1931 március) olvashatta, mit felelt Snowden elvtárs

Mander liberális képviselőnek, aki az angol himnusz második strófáját akarta pacifista szellemben megváltoztatni. Kereken kijelentette, hogy ilyen dolgokban ragaszkodni kell a hagyományokhoz.

Nemzetközi Móric: Hiszen, kérem, mi is szívesen ragaszkodnánk a Rákóczi-kornak gondolatsabadságához, vagy a 48-as szabadságjogok hagyományaihoz, csak hogy nem engednek ragaszkodni. Sőt, ha nagyon hangosan ragaszkodunk, még be is csuknak érte.

N. J.: Még csak az kéne, hogy válogassanak a nemzeti hagyományok között. Maguk, persze, megünnepelnék a Dózsa-lázadást vagy a Martinovics-összeesküvést, de a díszmagyart vagy a derest nem szeretik, pedig azok is részei a dicső múltnak.

N. M.: Hiszen éppen az a baj. Mert a díszmagyart a szolgabíró viselte, a deresre pedig a jobbágyokat húzták. Nem csoda tehát, hogyha a dicső múltat emlegetik, mindig kicsit borsószik a hátunk.

N. J.: De ma már nincs deres és ha vóna is, letagadnánk. A díszmagyart pedig akár a maga Buchinger barátja is fölveheti, ha hazafias ünnepségen megjelenik. Mindez csak üres kifogás. Ott van a hiba, hogy magukat megmételyezte a nemzetköziség mérge. Képesek összeállni franciával, angollal, de még a csehekkal vagy oláhokkal is, csak hogy az osztály gyűlöletet szíthassák, amit az a nemzetközi zsidó Marx talált ki, hogy elbódítsa vele a becsületes magyar munkások fejét.

N. M.: Engedelmet kérek, de a közös érdekek nemzetközi kapcsolatainak ápolása csak nem bűn!

Ezt csinálják a kartellek is, ha talán nem is éppen a munkásság érdekében. Nem is szólva a fehér katolikus és a zöld agrárinternacionáléről. Ettől még a fehér és a zöld épp úgy része lehet a nemzeti színeknek, mint a piros. És tisztesség ne essék mondván, még a Bethlen gróf úr is folyton hol Londonba, hol Ankarába, a Gömbös tábornok úr Berlinbe és Bécsbe szalad, bizonyára nem azért, mert megunta a magyar kosztot, vagy azért, hogy a titkos szavazás vesztes hatását tanulmányozza,

N. J.: Most aztán elárulta magát. Mert a miniszterelnök úr önmagyméltósága a nagy nemzeti célok érdekében fáradozik, akár külföldre megy, akár itthon vadászik, de maguk azért barátkoznak ellenségeinkkel, hogy az ő nemzetmentő fáradozásait elgáncsolják. Ha magyarok volnának, nem vetemednének arra, hogy megrontsák a nemzet érdekeit.

N. M.: Azt tetszik mondani, hogy nem vagyunk magyarok. Hát mi az Isten csudája volnánk? Itt születünk, magyarul beszélünk, ennek a szegény országnak a rögét túrjuk, műhelyeiben és gyáraiban verejtékezünk, apáink és gyermekeink százezreinek vérét ez a földdarab itta föl. Hát akiből még nem vészett ki a józan észnek utolsó porcikája, fölteheti-e rólunk, hogy önmagánk ellenségei vagyunk, hogy a mezőgazdasági és ipari munkások milliói más országnak érdekeit szolgálják, mint amelyiknek szükös kenyerét eszik! Hogy másképp és másnak látjuk a nemzet érdekét, mint a miniszterelnök úr, ez lehet, de senki se akarjon okosabb lenni, mint azok a fölnőtt emberek, akik saját sorsukról határoznak, ha ugyan határozhatnának.

N. N.: Jó, jó nem kell azért mindjárt fölbuzdulni. Ha maguk szocialisták igazán magyarok, akkor miért nem nevezik magukat Nemzeti Szociáldemokrata Pártnak, mint az angol munkáspárt, vagy mint nálunk a demokraták és Rassayék! Itt látszik ki a lóláb.

N. M.: Ha Magyarországon a nemzeti épp úgy azt jelentené, hogy „országos”, mint az angol „national”, akkor bátran megtehetnők, csak hogy erre felé a nemzeti szónak más melléközöngéje van, épp úgy, mint Németországban, ahol a fasiszták azért nevezik magukat nemzeti szocialistáknak, hogy ne tartsák őket – szocialistáknak. Angliában a szeme közé nevetnének annak, aki a nemzeti eszme lényegét a himnusz-éneklésben, az Union Jack lobogtatásában vagy a hastingsi csata dicsőségében látná.

N. J.: De azt csak nem tagadja, hogy az angolok tisztelik a nemzeti múlt hagyományait. Nincs év, hogy ne rendeznének *pageant*-okat, díszfelvonulásokat, amelyekben korhű ruházattal elevenítik meg a történelmet. Még a maguk hajdani elvtársa: MacDonald is néha hagyományos térdnadrágban jelent meg az udvari ünnepélyeken, sőt kinevezésekor, mint ahogy illik, kezét csókolt a királynak.

N. M.: Igen ám, csak hogy Angliában a hagyományok csupán a külső formát őrzik meg, de senki-nek sem jut eszébe, hogy a törvényeket, amelyeket még ma is a normán korból származó „Le Roy le veult” (a király ezt akarja) záradékkal szentesítenek, Hódító Vilmos korabeli tartalommal töltse meg. Tisztelik a királyt, de tisztelik Cromwellt is, aki I. Károlyt lefejeztette és azok a családok, ame-

lyeknek ősei resztvettek elítélésében, még ma is büszkén viselik a *regicide* (királyölő) jelzőt. Be az angol múlt tisztelete senkit sem akadályoz meg abban, hogy III. Henriket, vagy III. Györgyöt imbecilis gonosztevőnek nevezze. Még kevésbé próbálkozhatnék valaki, akár király, akár kormány azal, hogy *sub titulo* nemzeti politika, letiporja a sajtószabadságot, meghamisítsa a parlamentarizmust és nagyobb karéjt juttasson a nemzet kenyéréből a földbirtokosoknak vagy gyárosoknak, mint a dolgos millióknak. Ott a közhivatalokba föltett kalappal lépnek be a polgárok, nem mintha zsidótemploznak néznék, hanem, mert a hivatalnokok nem a közönség urainak, hanem szolgálóinak tartják magukat. Ott nincs bürokrácia, amely magát nemzetnek tolná föl és Lord Chief Justice Hewart, Anglia főbírája csak néhány év előtt írt egy dörögdelmes hangú könyvet „A zsarnokság” címmel a kísérlet ellen, hogy a bírákat hivatalnokokká fokozák le és hogy a közigazgatás összetéveesse magát a nemzettel.

N. J.: Maga is másról beszél, mint Boclóné, amikor a bor árát kérik. Most nem arról van szó, hogy a bolond ángliusok mit csinálnak, hanem arról, hogy ha kendtek igazán magyarok, miért nevezik magukat Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak s miért nem Magyar-nak, ha már az ősi nemzeti jelzőt nem veszi be a kóser gyomruk. Talán csak nem szégyenlik, hogy magyarok!

N. M.: Nem szégyeljük, de nem is dicsekszünk vele. Mert tudjuk, hogy csupán kiskorú népek tartják magukat különbnek más népeknél, mint ahogy

a gyerekek is mindig különbek akarnak lenni a felnőtteknél. Mi tudjuk, hogy az öndicsékvés, vagy a fizetett tányérnyalók dicsérete semmiféle nációnak nem válik előnyére s minden nép csak annyit ér, amennyivel az emberiség kulturkincséhez hozzájárult. Amikor egy újságíró megkérdezte Einsteint, hogy ismeri-e Eötvös Lórántot, a nagy magyar fizikust, azt válaszolta: „Nagy – igen, de miért magyar?” És bár bizonynyal igaza volt, hogy a torziós inga fölfedezésének édeskevés köze van a daliás múlt időkhöz, vagy a jelenkori daliátlan tudományos talajhoz, azért mi, szocialisták is örvendünk, ha. a közös anyanyelv gyermekei közül mentül többen válnak az emberiség becsületére.. De arra igazán nincs ok, hogy a szociáldemokrata pártot magyarnak kereszteljük, mert a nyelvnek semmi köze a szocializmus céljához, amely a termelés rendjének megváltoztatásával a termelt javak igazságosabb elosztásában áll. Ha igazunk van, ezen mit sem változtat, hogy Mátyás király legyőzte a cseh Holubárt, vagy hogy a regősök és igricek mit daloltak Árpád apánkról. Ha pedig nincs igazunk, akkor Csaba vezér mennybéli seregei még akkor se segíthetnek megdönteni a kapitalizmust, ha magyarabbnak valljuk magunkat Pékár Gyulánál vagy wolfenau Wolff Károlynál. Abban pedig, hogy magyarországi a párt névjelzője, talán csak nem lehet kivetnivaló, aminthogy a Magyarországi Gyógyszerészegyesületet, vagy a Magyarországi Tanítók Eötvös alapját még eddig senkinek sem jutott eszébe magyartalansággal meggyanúsítani.

N. J.: Mégis gyanús a dolog. Ha Csehszlo-

vákiában van külön cseh és külön német szociáldemokrata párt, miért ne lehetne Magyarországon magyar?

N. M.: Mi ugyan nem szoktunk szavakon nyargalni, de azért szívesen megadom a választ. Tudvalevő, hogy a háborúelőtti Magyarország állampolgárai közt akadtak nem magyar anyanyelvűek is és pártunknak igazán nem lehetett célja, hogy nemzeti-ségi ellentéteket szítson a közös sorsú proletárság között. És mert mi is ragaszkodunk a hagyományokhoz, nincs okunk, hogy nevünket megváltoztassuk. Sohse hallottam, hogy Franciaországban, a sovinizmus őshazájában a minden jelzőnélküli Parti Socialiste-ről, amely zárójelben a Szocialista Internacionálé francia osztályának nevezi magát, akárki is azt állította volna, hogy nemzetietlen.

N. J.: Már pedig akármit dumál is, nem hiszem el, hogy ne volnának idegen test a nemzet testében. Ha egyek volnának a nemzettel, nem köntörfalaznának annyit, hogy magyarságukat letagadják.

N. M.: Én pedig úgy vélem, hogy lehetnének mi a címünkben akármilyen nemzetköziek, nyomban elismernék hazafiasságunkat, ha a nagybirtok és a nagytőke védelmére szegődnénk. De azért álom a kérdést. Az tudniillik a kérdés, hogy mit tesz nemzet alatt érteni!

N. J. Ez csak nem kérdést Világos, hogy nyelvében él a nemzet,

N. M.: Nem is olyan világos, kérem. Mert különben az angolul beszélő amerikai nem volna nemzet, a belga nemzet nem beszélne flamandul és fran-

ciával, a svájci nemzet meg éppenséggel három nyelven.

N. J.: No igen, de nemcsak a nyelv, hanem a faj is számít.

N. M.: Azzal meg még több haj van, nemcsak azért, mert tiszta fajta már évezredek óta nincs, de ezenfelül, mert a különböző emberfajták, legalább is Európában, a szélességi körök szerint oszlanak meg, a nemzetek pedig a hosszúsági fok szerint helyezkedtek el. Ez az oka, hogy a délnémet mint embertani válfaj jobban hasonlít az északi olaszhoz, mint az északnémethez és hogy a magyar, ha ural-altáji eredetű is, az alpesi rassz jellegét mutatja és ha nyelve finn-ugor eredetű is, testalkatában jobban hasonlít a délszlávokhoz, mint a finnekhez.

N. J.: Ugyan ne bolondozzon. Még talán kisütné, hogy nincs különbség Gömbös Gyula és Fábrián Béla közt. Csakhogy én nem a koponya formáját, hanem annak tartalmát, a lelki fajtát értem. Azt a nemzeti érzést, amelyet, amiként báró Eötvös József mondotta, a múlt és a jövő közössége fejleszt ki.

N. M.: Ez nagyon szépen hangzik, csak nehezen megfogható. Mert a sokmillió jobbágyban a százados elnyomás mégis csak más érzést fejlesztett ki, mint a földesuraikban, akik hol a törökök, hol az osztrákok ellen verkedtek. Ezzel csak oda jutunk, ahová a Renan meghatározása visz, aki az együttélés akaratában találta meg a nemzet lényegét, vagy a Barnes professzoré, aki azt tanítja, hogy az együttélés vágya a magas fejlettségű kultúrai és

lelki hasonlóságból ered. Már pedig, mi tagadás benne, a magyar és teszem a svéd egyetemi professzor közt mégis csak nagyobb kultúr-hasonlóság van, mint a magyar gróf és a magyar kubikos közt. Aminek okából a magyar gróf szívesebben is veszi feleségül az amerikai milliárdos, mint a magyar kubikos leányát.

N. J.: Már megint elcsavarja a kérdést. Itt nem házasságról van szó, hanem arról, hogy a magyar ember szívében más visszhang támad a magyar nótára, mint a franciában, aki persze nem tudhatja, hogy mi is azon sírnivaló:

*„Hogy a ménes ott delelget,
Valahol egy csárda mellett,
Csárda mellett!”*

N. M.: Szent igaz! De akármily megindító is a nemzeti eszme, amely a költő honvágyából megszólal, a ménest őrző bojtár, aki sohase járt Kondoros határán túl, épp oly kevésbé tudja megérteni, hogy „mi is azon sírnivaló”, mint a Grand Café flaneurjei. Aminthogy a földmunkások millió sohase hallottak Adyról vagy Kodályról, Szinyei-Merséről vagy Mikszáthról és a jó Isten tudja, még hány lángelméről, aki bevilágított a magyar éjszakába. Ilykép vagy az derül ki, hogy a nemzetnek többsége nem tartozik a nemzethez, vagy az, hogy megint csak nem tudjuk, mi is az a kultúr-egység!

N. J.: Persze, hogy az angol és francia salakbakterekből nem is lehet megtudni. Azt érezni kell Maguk éppen ebben a rejtelmes nemzeti érzésbe

nem tudnak beleilleszkedni. Nem dobban meg a szí-
vük, ha a Máriás lobogót látják, magukat nem he-
víti a legendás magyar múlt, nem tudnak a sujtá-
sos huszárdolmányért lelkesedni és még a kultusz-
miniszter hazafias cikkeitől sem lábbad könnybe a
szemük. Egyszóval nem érzik át a szent nemzeti
szimbólumokat.

N. M.: Lehetséges. Mi ugyanis nem a múlt jel-
képeiben és nem a jelen szóvirágaiban, hanem a
jövő valóságában látjuk a nemzeti gondolatot. Szá-
munkra a nemzeti eszmény abban a vágyban áll,
hogy minden magyar embernek tiszta ágy és jólla-
kasztó kenyér jusson a munkájáért, hogy minden
magyar ember részesüljön a szellemi kincsek gyö-
nyörűségében. Nekünk a nemzeti gondolat a Petőfi
reménységét jelenti:

*„Ne féljeteK, szegény jó emberek,
Jön rátok is még boldogabb idő;
Ha múlt s jelen nem a tiétek is.
Tiétek lesz a végtelen jövő.”*

Vagyis nem mi, akik sokan vagyunk, állunk
távol a nemzeti gondolattól, hanem a Bethlen Ist-
ván gróf úr kérései nem akarnak beletörődni a nem-
zeti egységbe. Mert, amint azt már Disraeli meg-
írta a Coningsby-ben – bocsánat, hogy megint an-
golra s még hozzá nem is fajtisztára hivatkozom –
amióta a világ áll, mindig két nemzet volt és mi-
előtt a mi nemzeti érzésünk iránt kétséget támasz-
tanak, mégis csak tisztázni kellene, hogy a kettő kö-
zül melyik nevezheti magát több joggal nemzetnek.

N. J.: Hát nem megmondtam, hogy maguk

békétlenkedő Tiborcok mindig a kétkedés férgével fúrják a nemzet fáját. Aki kétséget támaszt, aki válogat és okoskodik, aki nem látja be, hogy a nemzeti eszme nagyszerűsége éppen abban rejlik, hogy mindenki azt magyarázhatja bele, ami neki jólesik, aki kérdést vet föl, ahelyett, hogy lelkesednék, az nem igazi magyar.

N. M.: Azt tetszik tehát gondolni, hogy Petőfi Sándor kevésbé jó magyar volt, mint Gömbös Gyulai

N. J.: Hogy lehet ilyen bolondokat kérdezni. Már miért gondolnám!

N. M.: Azért, mert még Petőfi is habozik, hogy „rabok legyünk vagy szabadok”? Gömbös Gyula miniszterelnök úr pedig ilyen felesleges kérdések fölvetésével nem bontja meg a nemzeti egységet, mert mint jó magyar ember, úgyszintén tudja, hogy az a másik magyar nemzet mit felelne, ha titkos szavazással válaszolhatna.

N. J.: Mi köze ennek a nemzeti eszméhez! Lehetnének maguk jó magyarok nyílt szavazással is.

N. M.: Hogy mi köze? Legalább is annyi, mint a lapbetiltó kormánynak Petőfihez. Néma gyermeknek még az édesanyja se érti a szavát. Ha cövekkel zárják el a szánkat, igazán nem kívánhatják, hogy nemzeti hitvallást tegyünk. Próbálják csak meg, állítsák vissza a szabadságjogokat, adjanak tisztességes parlamentarizmust, hárítsák az állam terheit a teherbíró osztályok vállára és fogadok, olyan nemzeti lesz itt egyszeriben minden emberfia, hogy ne legyen Móric a nevem – ha még Urmanczy és Milotay is meg nem irigyelik.

N. J.: Isten ments! Akkor csak inkább maradjon minden, ahogy van. Jobb, ha én megyek Petőfit ünnepelni, mert maguk bolond fővel még föl találnák támasztani. Akkor aztán igazán nem lehetne a szobor tövében nemzeti eszméről szavalni, mert amilyen goromba ember volt, még szétütne kardjával a szavalók közé. És mit ér nekünk a nemzeti eszme, ha nem szavalhatunk róla!

5. A MENNYEI PILVAXBAN (1928.)

(Együtt ülnek a fiúk. Irinyi sakkozik Vasvári Pállal, Jókai angyalkákat rajzol a kerek márványasztalra. Petőfi mogorván teszi félre Béranger „Chansons Nouvelles”-jét és maga elé meredve szürcsöli feketéjét, Táncsics élénken vitatkozva magyarázza a kis Sükeinek a „Kommunista Kiáltvány”-t. Tárt ajtón tavaszi szellő hozza az elysiumi mezőkről a nyíló ibolyák édes illatát.)

Irányi: Sakk a királynak!

Vasvári: Ne okoskodj, te republikánus. Hát azt se tudod, hogy mostaság hazánkban törvény védi a királyság, intézményeti Legalább úgy mondd, hogy legalázatosabb sakk a Király Ő Felségének.

Irinyi: Barátom, a matt ellen nincs törvény. Amióta a te királyod elvesztette a parasztjait, a lóval és a toronnyal hiába véded. Jobb lesz, ha földad a partit.

tavaszi fuvalmától megkotyagosodva a Közvélemény Asztalának neveztek, Bethlen-asztalnak kereszteljük. Vagy esetleg Gömbös Gyula asztalnak! ÉG igaza van Móricznak is, hogy a Dózsa György népe nem feledkezett meg fõlszabadítóiról. Ott leng ma a trikolór minden községházán, megkondulnak a harangok és még a szolgabírák ajkáról is úgy csurog az ékes szó, mint a lépból a méz.

Petőfi: Hiszen nem vagyok én se vak, se süket. Látom a lobogókat, hallom a harangzúgást is. De tudom, mert olvastam a „Belügyi Közlöny” rendkívüli számában, hogy mindez a parádé csak azért van, mert a m. kir. belügyminiszter a m. kir. minisztérium 700/1928. M. E. számú rendeletének végrehajtásában a 908/1928. B. M. eln. számú körrendeletével megparancsolta. Szívesen forgatom ezt az újságot, mert oly szépen, szívhezszólóan csendül meg benne az egyszerű magyar szó, mint ahogy pápai diákkoromban hallottam. Most is, la, azt írja (olvas): „Ehhez képest fölhívom Alispán (Polgármester) urat, hogy midõn azokat az intézkedéseket, amelyeket március 15-ének, mint nemzeti ünnepnek méltó megünneplése érdekében a rendelet 3-8. szakaszai (istentiszteletok tartása, a házak föllobogózása, hazafias ünnepek rendezése, az 1848-iki történelmi eseményeket megõrökítõ emlékmûvek, stb. földiszítése) elõírnak, haladéktalanul megtenni szíveskedjék.” Ebbõl látom, hogy milyen parlagon törtem én hazánk édes nyelvét. Ilyen gyönyörû körmondatot az írásaimban ugyan hiába keresnétek. Azután figyeljétek csak, milyen ügyesen fejezi ki a mondat befejezetlenségének forradalmi-

ságával az eseményt, amelyről benne szó esik. De azért mégis fáj, hogy a magyar nép nem ünnepelte volna meg a március 15-ikét, ha a Scitovszky meg a Sztranyavszky urak nem emlékeztetik rá.

Jókai: Már megint elvetted a sulykot, Sándor. Abban csak igazán nincs kivetni való, ha a körültekintő kormány gondoskodik, hogy a nép lelkesedése illő formát öltjön.

Petőfi: Nincs hát. De mégis valahogy csehül állhat az a lelkesedés, ha parancsszó kell a kitöréséhez. Mert hallgassátok csak, mit mond a miniszter (olvas): „Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy az ünnepélyrendezés kötelezettsége alól a kisközségek előjáróságának a rendelet 9. §-a alapján Alispán úr által adható fölmentés csak nagyon alaposan megokolt esetekre szorítkozhatik.” Paraszti eszemmel úgy tudom, hogy fölmenteni csak holmi vád, vagy terhes kellemetlenség alól szokás az embert. Még az öregapám se hallotta, hogy öröm alól mentsenek föl valakit, teszem a legényt attól, hogy szerelmesére gondoljon.

Bulyovszky: Ez a Sándor mindig csomót keres a kákán. Ha most az a szegény belügyminiszter az ő tenger dolga közt valahogy megfélemedezett volna a Március 15-ikéről, bizonyosan ezt vetné a szemére. Pedig nem volna csoda, ha elfelejti: gondolatok csak meg, mennyi szocialista gyűlést kell betiltania, mennyi rengeteg külföldi nyomtatványt kell kitiltania, mennyi filmet kell cenzúráznia és mennyi törvényjavaslaton dolgozik, hogy a sajtó, a gyülekezés és az egyesülés szabadságát megóvja a felelőtlen elemek beavatkozásától.

Táncsics: Akármit mondtok is fiúk, mégis Pétőfinek van igaza. Szerelem, tisztelet és emlékezés sohasem ébred, parancsszóra. Hiba van a kréta körül, ha a népet azokra kell emlékeztetni, akiknek mindenét köszönheti. Hiába bizonygatja a Pesthy miniszter úr, hogy Kossuth Lajos voltaképpen legitimista volt légyen, azért 48-ban mégis csak forradalom volt. Nem afféle patkánylázadás, hanem igazi forradalom. Már pedig a forradalom tüzes láva, amit még 80 év multán sem lehet a hivatalos újság papírosába csomagolni, földindulás, égszakodás, kénköves istennyila, amely szétrepeszti a körrendeleteknek uri csínnal fésült mondatait. Emlékének is önként robbanó elemi erővel kell utat találnia az én paraszttestvéreim szívének mélységeiből. Mint ahogy a tavaszi napsugár se rendeletre zöidíti ki a vetést és a csalogány se a „Belügyi Közlöny” parancsára csattog. Alighanem az lehet az oka, hogy a franciák a július 14-ikét és az amerikaiak az Independence Day-t sose szabályozták rendeletben.

Jókai: Bolond kend Táncsics. Rendes, konszolidált országban minden rendeletre történik. Még csak az kéne, hogy az emberek a maguk gusztusa szerint ünnepeljenek. Képesek volnának, hogy újra kikiáltsák a sajtószabadságot, sőt tán még engedélyt se kérnének az ünnepi gyűlésre az illetékes elsőfokú rendőrhatóságtól. Aztán akadhatna oly elvetemült szónok, aki megfelelkezne a történelmi osztályok áldozatkész nagylelkűségéről, amellyel a pórnépet önként vették be az alkotmány sáncaiba. Hiszen még a Sándor írásaiban is azt olvasom: „A tekinte-

tes karok és rendek s a méltóságos s nem t'om mi-féle főrendek azt a hírt kapták, hogy Petőfi Sándor a Rákoson tanyáz, de nem egyedül, hanem 40.000 paraszttal egyetemben s ezen kellemes meglepetés indította őket azon nagylelkűségre, hogy as úrbért azonnal eltöröljék. Nevetséges tőlük nagylelkűséggel dicsekedni. Tisztelet, becsület, de igazság is.” (Összes művei V. 425.) Hát az ilyesmi már nem szabadság, hanem szabadosság.

Bozzai: Ugy bizony. Nem is járja, hogy a márciusi ünnepségen az a destruktív hydra üsse fel fejét, amelyik a Sándor verseiben öltögeti a mérges nyelvét. Azt csak nem tűrheti a kormány, hogy válogatás nélkül szavalják költeményeit, amelyek csak úgy hemzsegnek a kiralysértéstől, az izgatástól és a nemzetgyalázástól. Ott van teszem „*A nép nevében*”, vagy „*A nép*”, amelyben nem átalja azt állítani, hogy „Haza csak ott van, hol jog is van, s a népnek nincs joga”, nem is szólva a „*Nagy Károlyban*” címűről, ahol azt mondja, hogy

*Mily szolgaság, milyen hízelgés!
S mindig tovább mennek, tovább,
S aki legszebben hízelg, az boldog
Ha már kutyákká aljasodtok:
Miért nem jártok négykézláb?*

Ezt még netán célzásnak vehetnék, különösen azok a destruktív elemek, akik oly szépen belebékéltek a nemzeti egységbe, pedig világos, hogy manapság, amikor a gerinccesség gondolata dagasztja társadalmunkat, az, amire Sándor céloz, már elő sem fordulhat. Emlékeztek, hogy amikor Sándornak a „Ma-

gyar Nemzet"-e megjelent, Reseta cenzor azzal a megjegyzéssel törölte az „Összes költemények”ből hogy „Már öcsém, azt nem engedem, hogy a nemzetemet gyalázd”. Ebből is látszik, hogy Metternich cenzora mennyivel jobban tisztelte a nemzet eszményeit, mint Petőfi. Igazán szerencséje Sándornak, hogy itt él a menyei emigrációban, mert különben most ott csücsülne Hatvany Laci mellett a Markóban és együtt elmélkedhetnének a Feleségek feleségéről. De azt már igazán nem tűrheti a kormány, hogy Március Szent Idusa menedéklevelnek szolgáljon a Sándor verseivel elkövetett nemzetgyalázasnak.

Telepy: Persze, mert Sándor mindig olyan izága szocialista volt, akárhogy igyekezett is később Perenczi Zoltán ettől a gyanúsítástól tisztára mosni. Már pedig tudvalevő, hogy aki szocialista, az nem lehet igazi hazafi és aki nem hazafi, annak nincs keresztmivója a mi ünnepünkön.

Petőfi: Hát hogy engem nem engedtek oda, azt még csak elviselem. De ha már törvény megrendelet is szól a Márciusról, akkor miért nincs szünete az ipari és kereskedelmi munkának, mint ahogy a többi nemzeti ünnepen szokásos!

Jókai: Kérdésben a felelet. Mert azok a munkások sem jobbak a Deákné vásznánál. Ezért kellett arról gondoskodni, hogy legyenek I. és II. osztályú útlevelek, vagy I. és II. osztályú állampolgárok. Szent Istvánt szabad együtt ünnepelniük, mert István király végre is legitimista volt és nem szüntette meg a jobbágyságot, de a forradalom ünnepéhez csak igazán nem lehet odaengedni a IV. rend

II. osztályú polgárait. Ezek az ő fogyatékos műveltségükben még talán összetéveszthetnék a szabadságot a függetlenséggel és azt hihetnék, hogy a függetlenséget a szabadság kedvéért vívtuk ki, nem pedig fordítva.

Bozzai: Azért mégsem tökéletes a rendelet. Elfelejtett arról intézkedni, hogy a szónoklatokat előzetesen jóváhagyás végett be kell mutatni a m. kir. miniszterelnökségi sajtóirodának. Aztán nem korlátozza a szabadságot a szónokok megválasztásában sem. Sajnos, nem minden gyűlés olyan tapintatos, mint a zsidó egyetemi if jaké, akik Gál Jenő képviselő urat nyerték meg ünnepi szónokul.

Bulyovszky: Miért mondod, hogy tapintatlóság; hiszen az a Gál is csak destruktív!

Bozzai: Igen, de legalább tiszteli a történelmi osztályokat. Karakán ellenzéki, de mégis azt mondta, hogy keleti színpompás fantáziájával se tud más miniszterelnököt elképzelni, mint Bethlen Istvánt és múltkor is mélyen meghajolt a magyar nemzeti kultúra ezidőszerinti megszemélyesítője, gróf Klebelsberg Kunó előtt. Ilyen forradalmárookra van szükség, akik megbecsülik a nemzet eszmé-nyeit is.

Jókai: Van abban valami, amit mondasz. Haladni kell a korról, mert azok az örök, békétlenkedő Petur bánok nem érnek el semmit. Sem mások, sem maguk számára. Ha már kell ellenzéknek lenni, hát üsse kő, legyen, de nagy eseményeknél forrjon egybe a nemzet hivatott vezéreivel. Ezt pedig csak erős kézzel és rendeletekkel lehet biztosítani. Amondó volnék azonban, hogy nem elég a forradalmi ün-

népséget rendeletileg szabályozni. Ha Molnár Ferencnek a „Liliom”-ban tett ígérete szerint jóviséletünk jutalmaképp majdan ismét a földre kerülünk – már pedig tudtommal nem vétettünk a mennyei és isteni rend hatályosabb védelniéről szóló törvény ellen – és magasabb szinten újra átéljük a múltat, arról kell gondoskodni, hogy ne csak Március emlékét, hanem magukat a márciusi eseményeket is rendeletileg intézzük el. Ha a badeniek 48-ban megválaszthatták a nagyherceget a köztársaság elnökének, úgy igazán nem látom be, miért ne lehetne a márciusi forradalmat is rendeleti útra terelni. Egyszerűen megkérjük a Scitovszky kegyelmes urat, hogy 48/49. eln. szám alatt intézkedjék s akkor nem lesz se fölfordulás, se muszka invázió.

Bulyovszky. De hát megteszi-e!

Jókai: Hogyne tenné. Előbb persze, be kell lépünk az egységes pártba. Ha a Dési és a Viczián képviselő urak együtt megférnek ott, miért ne férnénk meg mi is! Ebben a pártban nincs forradalom, csak rend és rendelet van.

Bulyovszky: Lesz-e azonban még egységes párt, mire mi újra a földre kerülünk!

Jókai: Amíg Bethlen István vagy valaki más miniszterelnök marad, addig biztosan meglesz. Azt pedig csak nem hiszi józan emberfia, hogy a föltámadásig megbukhatna. Hiszen alig pár hete ígérte Debrecenben, hogy már a mai nap százéves fordulójára visszaállítja a közszabadságokat. Ebből pedig az következik, hogy...

Vasvári: ... az új Márciusban nem is lesz szükség a Tizenkét Pontra. Sokkal rövidebben lehet az

egész ügyet elintézni, minthogy a nemzet minden kívánsága abba az egyetlen pontba kögöl, hogy...

A fiúk (egyhangúlag, Petőfi és Táncsics kivételével): ... az a jóságos mennybéli Isten gróf Bethlen Istvánt örökké éltesse!

Petőfi: Pincér, fizetni! (Táncsicshoz:) Gyerünk Miska más kávéházba.

6. *IPSZILON, HA ÉS TÁRSAI*

Kár, hogy Vázsonyi Vilmos beszédeinek és írásainak kiadói a két kötetben nem szorítottak helyet megboldogult barátom egy ifjúkori költeményének, amelyet ő maga szavalt jogászkorunkban az akkori Egyetemi Kör egyik ünnepségén. Ebben az ötletekkel gazdag szatírában, amelynek „Ipszilon” volt a címe, többek közt elmondotta, hogy amikor Zeusz – amiként Schillerből tudjuk – fölosztotta a világot, abból mindenki megkapta részét s nekünk árva magyaroknak nem jutott egyéb, mint az – Y.

Most, hogy az elmúlt napokban (1927 okt.) egy Horvát nevű urat negyven pengőre ítélték, mert Horváthnak merészelte írni nevét, újból eszembe jutott Vázsonyi verse és a benne rejlő mély, de szomorú igazság. Nagybritanniában, amelynek közerkölceit William Locke, John Stuart Mill és Herbert Spencer annyira alaposan kikezdte, hogy polgárai nem tűrik el személyes szabadságuknak semmiféle fölösleges korlátozását, mindenki nemcsak úgy írhatja nevét, ahogyan jónak látja, de azt a nevet viselheti, amely neki jólesik. Nem kell a névvaltozáshoz hazafias érdem, sőt bélyeges instancia

sem. Elég, ha valamelyik napilapban kijelenti, hogy én, akit eddig John Smithnek hívtak, mától kezdve a William Shakespeare vagy a Lloyd-George nevet kívánom és fogom használni. Arra senki se gondol, hogy az ily önkény Shakespeare vagy George urak tekintélyén üthetne csorbát, arra pedig még kevésbé, hogy a szürke, köznapi ember magát teszi nevetségessé, ha ily összetévesztésre ad alkalmat. Ez az ő dolga. Igaz, hogy Angliában azon sem ütközik meg senki, hogy Milton „Elvesztett Paradicsomját” parodizálták, aminthogy Németországban sem vették zokon a Faust-paródiát, vagy Olaszországban a Blumauer „Aeneis”-ét, ellenben éppen ma olvasom a hazafias felháborodást, mert valaki „Az ember tragédiája” paródiáját akarja előadatni.

Nagy alkotások és nagy emberek ugyanis mit sem vesztenek a paródiával, mert az igazi nagyság ismertetőjele, hogy a gúny nyomtalanul pattan le róla s legföljebb azt teszi nevetségessé, aki gúnyolódni próbál. Ha tehát Schlesinger Jakab Széchenyi Istvánra vagy Kohn Lipót Kossuth Lajosra magyarosítaná nevét, ezzel nem a történelem nagyjait megillető kegyeletet sérti, hanem csak saját Ízléstelenségének adja tanújelét. Jól van, mondják erre, de Anglia gazdag ország, bárha állami költségvetése nem is zárul oly fölösleggel, mint a miénk – hiába, Bud János statisztikus létere mégis csak jobban ért a számokhoz, mint Winston Churchill – nálunk azonban a magángazdaságok régen beígért szanalása még mindig késik az éji homályban. Mi egyebe maradt ennek a szegény középosztálynak,

amelyet a valorizálatlan záloglevelek és állampapírok tönkretettek, mint a keservesen összekuporgatott th-ja és y-ja; nem tűrhető tehát, hogy illetéktelen elemek tetszés szerint önkényesen belemarkoljanak a nemzeti közvagyonba.

Megengedem ugyan, hogy az y-nak és a th-nak is van forgalmi értéke, sőt akadnak, akik ezt a háborúban sértetlenül maradt hitbizományt egész jól tudják kamatoztatni, de hogy nemzeti érték-e és hogy épp ezért törvényes védelemre szorul-e, ahhoz legalább is szó fér. Azt talán fölösleges bizonyítani, hogy semmiféle betűhasználat nem jelent, nemeisi címet, mert nemcsak a Bródy-ak, Lévy-ek, vagy Roth-ok írják nevük végét y-nal és th-val, anélkül, hogy ebben bárki is címbitorlási próbálkozást látna, hanem az Apafi-akon és Teleki-eken kívül egész sora akad az erdélyi családoknak, amelyek nevüket sohasem írták y-nal, anélkül, hogy nemesi rangjukban valaki kételkedett volna. Nem is szólva Jókai Mórról, aki ásvai predikátumát épp oly kevéssé használta, mint az y-t. Tévedésben vannak tehát azok a derék segédhivatali tisztviselő urak is, akik néhanapján a részemre kézbesített idézésekben és odóintésekben i-végűre egyszerűsítik le nevemet, gondolván magukban, hogy most megadjuk ennek a destruktív Judenstänunlignek amiért y-os nemesi származást mert színlelni. Bevallom, valóban úgy írom nevemet, ahogy néhai apám írta, nem mintha hivalkodni akarnék a rokonsággal, mert abból, hogy neves ember volt, reám semmiféle jogos dicsőség nem háramlik, hanem mert így anyakönyveztek. Édesatyámnak egykori Vainberger nevét

pedig – amint tőle hallottam – báró Eötvös József magyarosította olyképp, hogy a g-betiít útlevelelének kiállítatása alkalmából y-ra kanyarította. Ami melleleg szólva az ötvenes években történt, amikor nem ugyan az y használatát, de a névmagyarosítást, ha rájöttek, fogházzal büntették. H)fy sem ő, sem a boldogemlékű nagy államférfi nem gondolt suttymban holmi rangszínlelésre, az az indexre tett „Küzdelmelmének utolsó fejezetéből eléggé kiviláglik.

Személyesen is okom van tehát föltenni, hogy egyes, a nevekben vagy azok végén előforduló betűk ósdi írásmódja nem egyéb, mint akár jogosult, akár jogosulatlan archaizmus. Ha igaz, aminthogy igaz a meghatározás, amely a nemzeti együttérzésben találja a nemzeti kötelék alapját, úgy az ósdi írásforma használata nem jelent egyebet, mint a magyar állampolgár vágyát, hogy ezt az együttérzést már nevében is kifejezze. Régies írásmód használata sem mond mást, mint hogy szeretné, ha az együttérzést oly mélynek tartanák, aminőt csak a közös múlt szül. Igen ám, így szól az ellenvetés, de ezzel valótlanságot szentesítünk s honnan tudjuk, hogy a h vagy az y igazán a nemzeti érzés mélységét bizonyítja, vagy nem csupán az abból származtatható előnyöket akarja-o biztosítani!

Lelkes híve vagyok az igazságnak, de minden igazságnak természetében rejlik, hogy általánoságra törekszik. Nemcsak a közelmúltban és a jelenben élő közszereplők, de szürke hivatalnokok és értelmiségű foglalkozásuaknak egész serege akad, akik német vagy szlovák nevüket a h vagy y ki-

kölcsönzésével magyarosították. Ha Trstyanszky, Schiffler, Spiess, Kropacsek vagy más, egyébként nagyon tiszteletreméltó uraknak jussuk van a történelmi cégvalódiság elve ellen véteni, miért nincs joga a Kohnnak, Blaunak, vagy Finkelsteinnek! Mert, hogy ezek idegen fajtájúak, arra igazán csak az hivatkozhatik, aki szerint a föntnevezett német vagy szlovák nevű magyarok elődei Árpáddal együtt tanyáztak Lebédiában. Vagy mert, hogy zsidók¹! Édes Istenem, tudom, hogy nehéz jelszavas babonák ellen küzdeni, de azt talán csak nem kell bizonyítani, hogy sajtóban, közéletben, irodalomban éppen a zsidók a legtúlzóbb sovinizmus képviselői és azt ma már a fajvédők sem tagadhatják le, hogy az elszakadt területeken éppen a zsidók tanúsítják a legmakacsabb ellenállást a beolvasztó kísérletek ellen.

Elismerem, hogy idegen hangzású névvel is lehet a hazát szolgálni, amire nemcsak a fajvédők nagy része, de a mostani (1927) kabinet tagjainak nagy többsége is példát szolgáltat, mégis józan ésszel alig fogható fel, hogy mi kár származhatik abból, ha magyar állampolgárok nemzeti hozzátartozóságuk tanúsítására magyar nevet óhajtanak használni. Széchenyi, csekély számunk tudatában, még az apagyilkosnak is meg akart kegyelmezni, Scitovszky még az anyanyelv imádóinak sem kegyelmez. Nyilván oly sok az a nyolcmillió magyar, hogy néhány ezer Kohnt, Blaut és Schwarzot idegen nevük mesterséges konzerválásával kell annak a fikciónak fentartására kényszerítem, mintha nem volnának magyarok. És így talán érthető az is, hogy negyven pengőt – nem jutalmat, hanem büntetést – érde-

mel az, aki bár naiv, de nyomatékos módon próbálja aláhúzni magyarságát.

Súlyosabb, megengedem, a másik ellenvetés. Hogy itt voltaképp nem is naiv nemzeti túlbuzgalomról van szó, hanem a *th*-ből és az *y*-ből származó hasznok jogosulatlan megszerzéséről. Ha ez igaz, akkor a hiba talán nem is annyira az *y* aspiránsokban, hanem inkább azokban a felelős és felelőtlen tényezőkhöz rejlik, akik elnézik, vagy éppen lehetővé teszik, hogy az ábc egyes betűi a közéletben kamatoztathatók legyenek. Közjogi tankönyveink azt hirdetik, hogy a rendiség 48-ban megszűnt és a nemesi címnek, a hitbizomány alapításának lehetőségétől eltekintve, csupán társadalmi jelentősége van. Ki merné ennek ellenkezőjét állítani, hisz még az egységes párt is, amelyhez ma néhány kuszafejú kulkalandozó kivételével az egész magyar lakosság tartozik, nyomatékosan hangsúlyozza, hogy nemcsak nemzeti és keresztény, de demokratikus alapon áll. Már pedig a demokrácia politikai fogalmának kiindulópontja az a társadalomtudományilag bizonyítható igazság, hogy a még oly fajtiszta fehérje vagy vérsavó sem biztosítéka az erkölcsi kiválóságnak vagy a tehetség átöröklésének.

Arról nem is szólva, hogy a társadalmi értéknek tartalmi ismertetőjelei az idők során változnak. Ha valakinek az ősei néhány század előtt éltük kockáztatásával úgy vágták is a törököt, mint a répát, a címerpajzsban díszelgő lofarkos koponyából az utód koponyájára még se lehet következtetni. Márpedig manapság a koponya a döntő a társadalmi értékelésben és a szolgabíró, aki vadászaton van,

amikora járásnak ügyes-bajos dolgait kellene intézni, hiába hivatkozik elődeire, akik vitézül harcoltak a hazáért. Hogy valaki ősrégi családból származik, egymagában bizonyára nem érdem, hisz mindenki régi családból ered. Miként az angolból átvett régi német mondás tartja:

*Do Adam reute und Eva spann',
Wo war denn do der Edelmann?*

Az pedig, hogy valaki őseinek érdemei révén ki tudja bogozni családfáját, míg a ma élő Kohn-ok és Lévy-k például csak nevük hangzásából következtethetnek a kapcsolatra, amely köztük meg az ótestamentumi királyi és főpapi családok közt fönáll, mégse jelentbet számottevő különbséget.

Nyilván máshol kell tehát keresnünk annak a presztízsnak eredetét, amely az y-ban és társaiban hatalommá sűrűsödik. Ismert anekdota, hogy egy angol arisztokrata, amerikai parvenü milliomos vendégének kérdésére: – Mit csinált a pázsittal, hogy oly tömör és egyenletes? – azt felelte: „Nagyon egyszerű, csak háromszáz éven át hetenként egyenletesen kell nyírni.” Ez a háromszázestendős nyíras a hagyomány értékét kívánja az emberre alkalmazva példázni. Kétségtelen, hogy a hagyománynak nagy esztétikai ereje van, az élet formái, az emberek közti érintkezésnek finomságai valóban csiszolódva öröklődnek át nemzedékről nemzedékre. Ezeket a kellemes tulajdonságokat a több nemzedéken át tartó jólét szükségképen kifejleszti, tekintet nélkül az ősök feudális vagy pór származására. Azonfölül ez az arisztokrata finomultság, társadalmi értékelésben, sem az erkölcsi tulajdonságokkal, sem a

tehetség kiválóságával nem vetekedhetik. Emberileg érthető, hogy azok, akik őseiktől csak az előkelőség hagyományait örökölték, társadalmi értékfogytékosságukat e hagyományok presztízsével óhajtják pótolni. Nem bennük van a hiba, hanem a sznobokban, akik nekik bedőlnek. Sohasem tudtam azonban megérteni, ha az arisztokrácia jogcímét azok fitogtatják, akiknek arra nincs is szükségük. Így például Hegedűs Lóránt tanult, ötletes elme volna, ha nem is diszítene névjegyét címer, gróf Andrássy Gyula nyilván a legkultiváltabb magyar államférfi lett volna, ha Andrássy Péter 1585-ben nem is szerezte volna meg Krasznahorka várát. Nagy tehetségek kis hiúságának végzetes következménye azonban, hogy módot adnak a kis tehetségek nagy hiúságának érvényesítésére. Így válik lehetővé, hogy a rendi hagyomány presztízséből egy csomó negatív társadalmi értéket jelentő ember táplálkozzon.

Nálunk e veszedelem nemcsak a vagyoniilag nagyrészt tönkrement s épp ezért presztízsét kama-toztató nemesség viszonylag nagy számánál fogva nagyobb, hanem mert az úgynevezett történelmi nemességgel kapcsolatosan, éppen a rendi elő-jogoknak formai megszűnése óta, külön ipszilom-komplexum alakult ki. Osztálynak alig nevezhető, mert a legkülönbözőbb gazdasági elemeket felöleli, hanem inkább nacionalista gondolkodásmód, amely a társadalmi bevettség kifejezője. Nem illik rá a dzsenti szokásos neve sem, mert ennek eredeti értelme földbirtokos nemességet jelent, holott nagyrésztének se földbirtoka, se történelmi nemessége nincs. Hivatalnokok épp

úgy hozzátartoznak, mint lateinerek, kereskedők épp úgy, mint mérnökök, sőt még – uram bocsá’ – zsidók is, ha lelki hozzáidomulásuk őszinte. Ez a gondolkör sajátos vegyülete a rendi eszmevilág foszlányainak a modern akarnokság eszközeivel. Lovagias formák, azok hasznavehetetlen tartalma nélkül, kedélyes, sőt bájos amoralizmus, a „kérlek alássan” patriarchalizmusa, kasztnélküli kasztézés vegyes együttesben keverednek a jogosulatlan törtetés pajtáskodó kielégítésével, jómodorú föllépéssel, megértésnélküli elzárkózással a szociális törekvésektől és áldozatkészség nélküli hazafias szóvirágokkal.

Mint hogy az ipszilon-komplexumnak társadalmi határai nincsenek szabatosan kitűzve, az tartozik hozzá, aki beveszi és akit bevesznek. Minél inkább szétfolyó a gondolkör, amely embercsoportokat egyesít, annál nagyobb szükség van jelképes drótakadályokra a hívatlan betolakodók ellen. Ennek részei az olyan csip-csup formaságok is, mint aminő a nevek írásmódja. Igaz, hogy a nevek ósdi írásmódja, az y, a h és társai nem jelentenek nemességet, de épp úgy szimbólumai a rendiség látszatának, mint ahogy magában az ipszilon-komplexumban a feudalizmus csökevénye jelképesül. Mint ilyen, *jellegzetes kifejezője a nacionalizmusnak*, amelyben fogantatott s amely, mint a nacionalista kizárólagosság szimbólumát, a név archaikus írásmódját sem nélkülözheti.

Látszólag csekélység az a negyven pengő, amellyel Horvát urat megrótták, mert Horváth úrra kiállított belépőjeggyel próbált belopodni az uri kaszinóba, de épp úgy magába sűríti a társa-

dalmi légek, mint ahogy a tenger minden csöppjében az egész égbolt tükröződik. Sajnos, az ipszilon-komplexum egyik legsúlyosabb akadálya annak a második honfoglalásnak, amely miként az első Szent István idejében, csak akkor fog befejeződni, ha az ipszilon-rend lovagai beleilleszkednek a jelenkori nyugateurópai eszmekörbe. Hiába, díszmagyarral nem lehet tehetséget, Tudósi Renddel tudományt pótolni, szimbolikus lovagi páncélban nem lehet üzleteket kötni, turánkodással nem lehet gazdasági jólétet teremteni és múltba s író szónoklatok nem helyettesíthetik a szociális törvényhozás tetteit. Aki nevét ósdi módra írja, az csak az ipszilon-komplexum jogrendje ellen követ el kihágást, de azok, akik gondolataikban nem tudnak vagy nem akarnak a modern helyesíráshoz alkalmazkodni, a legsúlyosabb büntetést vétkezzenek az ország és mindnyájunk jövője ellen.

7. VIGYÁZAT! KÜLFÖLDI! MÁZOLVA!

Kerek száznegyven év előtt a magyar udvari kancellária ügyésze, aki a Martinovics-pörben képviselte a vádat, fölterjesztést intézett Ferenc császárhoz a Tettes Karok és Rendek büntetőjogi reformjavaslata ellen, amelyben olyan vakmerően fölforgató gondolatokat mertek hangoztatni, mint amilyen a törvény előtti egyenlőség, az emberségesség az igazságszolgáltatásban vagy a rendi bíraskodás eltörlése. Ennek az ékes latinsággal megszerkesztett írásnak érvelése feltűnően egybevág gróf Bethlen István miniszterelnök gondolatmenetével, amellyel

az ő külön udvari kancelláriájának, az úgynevezett egységes pártnak, tetszését a minapi (1928) vacsorán kivívta. „Kegyesen megfontolni méltóztassék Legszentebb Felsőgednek – így szólt az egykori filippika fordításban – minő értéket és jelentőséget lehet tulajdonítani ennek a munkálatnak, amely *exótikus külföldi demokratikus eszmékből* fölépítve, nemcsak az alkotmánnyal, hanem a nemzetnek sajátos jellegével és géniuszával is ellentétben áll.” Látnivaló tehát, hogy se nem új, se nem eredeti, sőt valóban nem idegen gondolat sziporkázott a csalhatatlan vezér agyában, amidőn a nyugateurópai demokratikus haladást érvek helyett az idegenség ősrégi ellenvetésével bélyegezte meg. *Truth is always strange* – az igazság mindig idegen – mondja Byron „Don Juan”-jában, de *különösen idegenek azok az igazságok, amelyektől osztályérdekek védelmezői idegenkednek*. Egy angol utazó, W. H. Brett, Guyana indián törzseiről írt munkájában (London, 1868, 376. 1.) beszéli el, hogy Haiti őslakóinak hite szerint az ő szigetük nem csupán a világ közepe, hanem még a nap és a hold is annak egyik barlangjából kelt ki. Közép-Afrikában még ma is élnek törzsek, amelyek Pichte eszményét: „Der geschlossene Handelstaat”-ot (Az önmagában lezárt kereskedésű államot) oly tökéletesen valósítják meg, hogy minden anyagi és szellemi szükségletüket honi termékekkel elégítik ki. összes isteneiket, fétiseket maguk gyárúják, sőt még miniszterelnöküket sem importálják szomszéd tartományból. Sajnos, ezek az igazán hazafias népek mindinkább fogytán vannak és Amerikának vagy Európának a veszedelmes

kultúrmételytől megfertőzött vidékein elharapódzott balnézet szerint az emberi boldogsághoz nem okvetlenül kívánatos, hogy minden ország a cipőfűzőtől az automobilig, a prarafaelitizmustól a kisebbségi képviselőig, minden anyagi és szellemi szükségletét kielégítő tárgyat és gondolatot külön-külön otthon állítson elő. Ebből az eretnek eszmepestisből született a kereskedelem, a forgalom, sőt – uram bocsá’ – a nemzetközi kultúrközösség átkos gondolata is, amely, ha pusztító útjában oiy providenciális államférfiak, mint Bethlen István és Mussolini, föl nem tartóztatják, idővel talán még a nemzetek legértékesebb kultúrintézményét, a háborút is képes volna meghiúsítani.

Hálásak lehetünk tehát a miniszterelnöknek, aki vel Isten pazar jókedvében áldotta meg ezt az elszegényedett népet, hogy az egységes pártnak, vagyis az országnak legtávolabb határáig elhangzó intő szavát fölemelte ama kártékony gondolatok ellen, amelyekkel a „külföld ágensei”, nyilván John Stuart Műitől, Montesquieutól és Ramsay MacDonaldtól húzott jutalék reményében, el akarják árasztani árva hazánkat. Tessék csak elképzelni, minő szerencsétlenség szakadna ránk, ha itt angol adókezelés vagy német közigazgatás burjánzaua föl, ha a dán szövetkezeti termelés kiszorítaná a magyar latifundiumok úri gazdálkodását, vagy – még elgondolni is szörnyű – lelketlen izgatóknak sikerülne Svájc nemzetiségi és felekezeti békéjét ide becsempészni. Abban azonban mégis tévedni látszik a körültekintő magyar Duce, hogy azok a fránya demokratikus követelések külföldiek lennének. Lehet, hogy

idegenek voltak, amikor Széchenyi, Kossuth, Deák, Szemere, Eötvös, Szalay László és a többi „külföldi ágens” a csempészárukat a nyakunkba varrta, de az 1848-as törvények és az azokat megerősítő 1867. évi L te. óta mégis hosszabb idő telt el, sem hogy idegenek maradhattak volna. Ha csak nem a honossági törvénynek arra a rendelkezésére gondot a miniszterelnök, amely szerint tízévi távollét esetében a magyar honos elveszti állampolgárságát. Kossuth Lajost talán lehetett ily módon a magyar állampolgárságtól megfosztani, de Kossuth eszméi csak a miniszterelnöktől és szűkebb baráti körétől voltak távol, ellenben a magyar nép millióinak lelkét az ellenforradalmi számkivetés nem sokára betelő évtizedének egy pillanatában sem hagyták el.

Ezekkel „a külföldről behurcolt eszmékkel” valami nincs rendjén. Olyasformán van velük a nyugalmost féltő, mindenható temetőcsész, mint a bölcs Naszreddin Khodsa, aki, amidőn szomszédja azt panaszkolta, hogy a kölcsönvett bögrét csorbán adta vissza, tudvalevőleg ekkép válaszolt: „Tévedsz, ó, derék Hasszán, mert én tőled sohasem kölcsönöztem bögrét, másodszor pedig már rég épen adtam vissza és végezetül már akkor is csorba volt, amikor kölcsön adtad!” Ha külföldön esik szó a szabadságjogokról, úgy gróf Bethlen István mindenkit megnyugtat, hogy a bögre ép, ha idehaza kérjük számon, úgy kiderül, hogy az ilyen bögre Magyarországon idegen, kártékony portéka, most pedig azt halljuk, hogy a bögre megvan, ép is, csak, mielőtt az ország visszakaphatná „hatékony bíró-

sági ellenőrzéssel” kell repedéseit bedrótózni, hogy „a nemzet haladását szolgáló eszméit mindenki szabadon kifejtthesse.” Ez magyarul annyit jelent, hogy a kivételes hatalmat a kormány csak akkor hajlandó megszüntetni, ha a lap-kolportázs- és gyűlés betiltásának jogát önmagáról a bíróságra ruházza. Ha ugyanis valaki akár sajtóban, akár gyűleleketben büntetendő cselekményt követett el, eddig sem volt kétséges a bíróság „hatékony ellenőrzése”, tehát a sejtetve hirdetett újítás csak abban állhat, hogy az eddigi közigazgatási önkény ódiómát a bíróságra kívánják hárítani.

Aki tudja, hogy a bírói tekintélynek már eddig is minő mérhetetlen kárt okozott a bíróságnak közigazgatási föladatakra történt fölhasználása (Lakshivatal, O. F. B. és társai), az tisztában van azzal is, hogy a tervbe vett politikai szerep mennyivel többet árt az igazságszolgáltatásnak, mint amennyit a szabadságjogok biztosításának használhat. Téves azonban a nézet, mintha a bíró Midás király volna, akinek érintésére a politika sara is színarany igazsággá válna. Éppen ellenkezőleg, ez az érintkezés csak a politika sarával szennyezhetné be a bírói palástot. Akiben a sajtó- és gyűlekezési szabadság bírói ellenőrzésének szörnyűséges gondolata megfogamzott, annak halvány sejtelme sem volt a bírói és a közigazgatási hatalmat lényegében elválasztó elvi különbségről. Mert a bíró számára a törvény cél, a közigazgatásnak csak eszköz, a bíró elmúlt tényekből származó jogvitát dönt el, a közigazgatás a törvény keretei közt jövőbeli megelőző tevékenységet fejt ki, a bíró fegyelmi-, a

közigazgatás irányítója ezenfölül politikai felelősséggel is tartozik. Az a bíró, akit valamely újság vagy gyűlés veszedelmes irányának megítélésére jogosítana a törvény, leszállna ugyan a politika porondjára, ele politikai garanciát még oly mértékben sem nyújtana, mint az a kormány, amely magát a politikai és jogi felelősség ellen már a választások idején bebiztosította. Nem tudom, hogy Montesquieu, akinek a hatalmak megoszlásáról szóló „külföldi eszmét” köszöni az emberiség, hol van eltemetve, de épp oly biztos vagyok benne, hogy Bethlen István tósztjának elolvasása óta megfordult sírjában, mint abban, hogy a magyar bírói kar tálnyomó része nem kér abból a hatalomból, amellyel a reakció Trügelknabe-jává óhajtják avatni.

Mindazon idegen eszmék közt, amelyekkel a „külföld ágensei” az országot meg akarják fertőzni, legveszedelmesebb természetesen, a titkos választójog. Hogy Magyarország jelenlegi kormányára veszedelmes, azt senki sem tagadja, de hogy idegen volna, abban ismét okunk van kételkedni. Miként az Új Testamentumban írva vagyon, Ábrahám nemzé Izsákot, Izsák nemzé Jákobot és így tovább... nemzé Józsefet, Máriának férjét, kitől születik a Jézus. Ennek a parabolának hasonmásaképp Friedrich István az ántánt segítségével nemzé az áltálanos titkosat, a titkos nemzé Huszár Károlyt és így tovább, mígnem megszületnek hazánk ezidőszerinti megváltója. Lehet, hogy az országtól idegen eszme, de Bethen Istvántól idegennek csak az nevezheti, aki saját nagymamáját idegennek tartja. Arról nem is szólva, hogy – amint halljuk – ben-

ne van az egységes párt programjában, sőt, mikért e program leghivatottabb magyarázója állítja, „tettek is lépéseket a titkosság érdekében”. Lépéseket ugyanis lehet előre és lehet hátrafelé is tenni, tehát egész jóhiszeműen nevezhető a titkosság érdekében tett lépésnek, ha az 1922-iki rendelet közel kétszáz, az 1925-iki törvény pedig ráadásul még egynéhány renitens munkáskerületben törölte el a szavazás titkosságát. Ugyanily jóhiszeműséggel állítható, hogy a nyílt szavazásra a parlament magas színvonalának föntartása érdekében és azért is szükség van, mert a tömegeknek „fogalmuk sincs azokról a nagy közérdekekről, amelyekről szavazatukkal döntenek”: akik tehát a „titkos választójog azonnali kiterjesztését követelik, azoknak kötelességük, hogy ezt a tömeget fölvilágosítsák, politikailag megszervezzék. Nem urai kell, hogy legyenek a tömegeknek, hanem tanítómesterei.” Ismét halljuk tehát az udvari kancellária főntebb említett 1795-iki fölterjesztésének érveit: hogy hiszen jók is, szépek is lehetnek azok a reformok a külföldnek, de ami odakünn orvosság, az itthon méreg „ast cum civitas nostra nimium adhuc a desiderata civilisatione distat” – minthogy a mi társadalmunk még nagyon is messze áll a művelődésnek kívánatos mértékétől. Ha ez igaz, vajjon miben áll a mi állandóan hirdetett kultúrfölényünk, amelyet titkos választó – jogú szomszédainkkal szemben hirdetünk, ha pedig nem igaz, akkor az úgynevezett történelmi osztályok, amelyek a fölvilágosítást és politikai szervezést monopolizálják, az utóbb kétszáz évben, amikor már nem kellett Európát a törökdülés ellen vé-

deni, miért nem teljesítették e tanítómesteri hivatást? És ha nem teljesítették, úgy kötelességmulasztásukkal lehet-e a tömegek jogának elkobzását igazolni? Ha pedig ma sem teljesítik, miért szegődik vidéken minden önkéntes tanítómesterhez tanfelügyelőnek a csendőr és szolgabíró, miért nem szabad a sajtó és a gyülekezés és főképpen miért esik az „éretlen” nyíltszavazásos kerületekben egy képviselőre átlagban majdnem feleannyi választó, mint amennyi az „érett” kerületekben egy képviselő titkos választására jogosult! Aki ezekre a kérdésekre kertelés nélkül kielégítő választ ad, annak ezennel följajánlom jutalmul a miniszterelnök összegyűjtött egységspárti tósztajainak díszkötéses példányát.

Ha e tósztok tartalmát, miként látnivaló, mindenben nem oszthatjuk is, a „cseh csomagolásban idehaza árult magyar komló” példázata valóban meggyőző. Nemcsak azért, mert a komló keserű és egyben üdítő is, hanem, mert szószerint igaza volt a miniszterelnöki elszólásnak, amidőn „óva intette a nemzetet”, hogy drága pénzen vásárolja meg a magyar komlót, cseh név alatt, politikai téren”. Valóban nem külföldi címkével díszített magyar demokráciára, nein nyereg alatt puhított választójogra és kacagányos sajtószabadságra van szükségünk, hanem hamisítatlan nyugateurópai árura, amelynek importjáról a feudális urak az ő magyar csomagolású olasz alkotmányukat féltik. Érthetően aggódnak, hogy „a politika terén nincs megállás”, mert az ő egész politikájuk a megállásban merül ki. Értelhetőek, de nem következetesek.

Miért csak a külföldi politikai eszmékkel szem-

ben legyünk óvatosak? Miért ne emeljünk vétót Barbusse és Romain Rolland G. B. Shaw és H. G. Wells, Gerhart Hauptmann és Thomas Mann, szóval az egész kút mérgező társaság ellen, amelyről a boroszlói rendőrfőnök a „Takácsok” betiltása alkalmával oly találóan mondotta: „Die ganze Richtung passt uns nicht.” (Az egész irány nem rokonszenves.) Hisz helyesen állapítja meg a rólunk atyai jószággal gondoskodó miniszterelnök: „Vagyunk elég emberek ahhoz, hogy meg tudjuk válogatni minden téren, amely nemzeti szempontból fontos, a magunk célravezető eszközeit.” Miért állanánk meg tehát az eszmék világánál!

Térjünk vissza ükeink egyszerű életmódjához, mondjunk le a gőzgépről, amelyet a külföldi Watt, a telefonról, amelyet a külföldi Bell, az autóról, melyet az idegen Cugnot és a könyvnyomtatásról amelyet az idegen Gutenberg fedezett föl. Igen, főleg az átkos könyvnyomtatásról, amelynek az özszaes gyanús külföldi gondolatok terjedését köszönhetjük. Már szinte örömmel látom, hogy a kezdeményező ötletem hatása alatt miként vágatnak a sziklaszilárd egységspárt tagjai Minerva és Packard-autók helyett tajtékozó paripákon az országházba, miként utasítják vissza a szovjeteszmékkel telített Beluga kaviárt és miként gyűjt a miniszterelnök úr az Irinyi Jánostól fölfedezett foszforos gyufával a jófajta verpelétiből sodort cigarettájára. Tisztában kell ugyanis lennünk, hogy a következők „lejtőjén nincs megállás”. Gondolatok és találmányok, gazdasági tények és politikai eszmék fölbonthatatlan egységbe kapcsolódnak össze. Aki

gyanakvó bizalmatlansággal viseltetik e külföldi gondolatok iránt, annak épp oly óvatossággal kell fogadni az arab datolyát vagy a Whitstable-osztrigát, amelyről a hazai tudomány még nem állapította meg, hogy a sajátosan magyar gyomornak nincs-e épp úgy ártalmára, mint a titkos választójog a sajátosan magyar gondolkodásnak.

Nemrég a Magyar Bibliofil Társaság ismertétést tett közzé néhai Apponyi Sándor grófnak, a nagytudású magyar könyvkedvelőnek gyűjteményéről. Hungaricái egyikében, amely a XVIII. század derekán jelent meg, található a kort szemléltető magyar főúrnak képe kacagányos mentében, sújtásos dolmányban, darutollas kalppaggal és görbe fringióval. Viseleténél is ékesebben szól azonban a kép alá jegyzett jelmondata: „*Ami nem volt, az nem is lössz!*” Azóta változott a divat, főúraink is zakóban járnak, de gondolataik még mindig a XVITL század elején kóvályognak. Legföljebb annyiban enyhültek, hogy mottójuk most így szól: „Ami nem volt, majd csak akkor lössz, ha mi akarjuk.” Mint-hogy pedig ők lehetőleg sohasem akarják, a változás nem lényeges. Kérdés csupán az, hogy a fringia meddig bír a mások gondolatainak rejtelmes feszítőerejével! Történelmi tapasztalat szerint mindig a fringiák szoktak alul maradni ebben az egyenlőtlen küzdelemben.

8. A TŐSGYÖKÉR

Néhány év előtt a londoni Kingswayn, a Fabianus-Társaságnak sokszáz embert befogadó

termében alkalmam volt egy előadást meghallgatni, amelyen *Harold Laski*, a londoni egyetem profeszszora elnökölt. Mellette kétoldalt *G. B. Shaw* és *Bertrand Russell* ült. Bevezetőszavaiban az elnök üdvözölte az est két vendégét. Nem arról beszélt, hogy az egyik mint drámaíró világsikerekkel dicsekedhetik, sem arról, hogy a másik mint filozófus és matematikus a legnagyobb élő elmék egyike, hanem mindkettőben kiemelte azt a közös vonást, hogy „*kétkedni tudnak a brit nemzet nagyságában*”. Erre nem az történt, hogy a rendőrtisztviselő nemzetgyalázás gyanúja miatt letartóztatta az elnököt és a két előadót, már csak azért sem, mert ott, más országok szokásaitól eltérően, a nemzetgyalázás nem bűncselekmény, sőt rendőr nem is tartózkodott a teremben, hanem a hallgatóság – köztük konzervatív és liberális képviselők is – hangos tapsal jutalmazta a megjegyzést. Felnőtt emberek és felnőtt nemzetek ugyanis, ha nem szenvednek a hiúságnak beteges mértékében, nemcsak elbírják a kritikát, hanem örülnek minden bírálatnak, amelyből okulást lehet meríteni.

Huszonöt éve pedig az Egyesült Államokban jártam egy nemzetközi kongresszus társaságában. Alighogy partot ért a „Campania”, újságírók rohantak meg a kérdéssel: „Hogyan tetszik önnek ez az országi” Hiába mentegetődzem, hogy „kérem, hiszen még nem is láttam”, nem nyugodtak, amíg el nem mondtuk az ismert szólamokat, hogy Amerika „isten saját országa”, a szabadság hazája, amelynek nincs párja kerek e világon. Két évtized alatt Amerika nagyot nőtt. Nemcsak az ott gyártott autók számá-

ban, nemcsak röplő világrekordokban és csere-professzorokban, hanem az önkritikában is. Azóta írta meg *Sinclair Lewis* páratlan sikerű „Babbit”-jében az amerikai tucatnyárspolgár szatíráját» azóta jelent meg a legmaróbbtollú publicistának: *H. L. Mencken*-nek „Americana”-ja, amelyben kíméletlen gúnnyal ostorozza az Egyesült Államok népének sajátos gyermekbetegségeit. Mert a nemzetnek hibái és fogyatékoságai sokkal inkább sajátosak, mint erényeik. De azért senkinek se jut eszébe, hogy Lewist, Menckent vagy a *Nation* szerkesztőjét, Oswald Garrison Villard-t hazafiatlansággal gyanúsítsa, mint ahogy már rég fölülemelkedtek a vádon Széchenyi, Kossuth és a magyar doktrinerek, akik a múlt század első felében vállalták e nemes, bár hálátlan szerepet.

Abban az egységes társaságban, amelynek Mercur-szárnyakkal repdeső angyalai zengő zsolozsmával dicsérik a mindenkori miniszterelnököt, az ellenforradalmi teremtés urát, akit csak hódolat illet és nem bírálat, föl sem merülhet a gondolat, hogy talán ebben az országban is akadnak kritikára szolgáló sajátosságok. Minthogy önmagukat állandóan összetévesztik a nemzettel, rendületlenül hisznek ennek tökéletességében, nehogy saját tökéletességükben kelljen kételkedniük. Pedig tessék elhinni, vannak, ha talán nem is hibák és fogyatékoságok – ki merne ilyen, nem is a miniszterelnökről, de akár csak egyéb kegyelmes urakról föltételezni, – hanem vannak olyan sajátosságok és furcsaságok, amelyek – Isten tudja, miért – nehezen bírják el azt, hogy valamely nyugateurópai nyelvre lefordíttassanak.

Nem nyelvi nehézségek akadályai a fordításnak, hanem a fogalmi érthetlenség, amely még az Óperencián túl is csodálkozó fejcsó válást váltana ki.

Mit szólnának vajjon Kamcsatkában vagy Haiti-szigetén ahhoz, hogy a pénzügyminiszter pályadíjat tűz ki oly ötletre, amellyel az országot a gazdasági csávából ki lehetne rántani? Föltehető, ugyebár, hogy miniszteri állásra csak olyan emberfia vállalkozik, akinek több, jobb és egészségesebb ötlete van az állam gazdasági vezetésére és a társadalom gazdasági irányítására, mint másnak. Ha pedig a kormány utólag azt mondja, pardon, tévedtem, nincs ötletem, úgy ebből Dániától Portugáliáig, sőt Kamcsatkától Haitiig azt a következtetést szokta levonni, hogy lemond és átengedi helyét másoknak, akik nem az adófizetők pénzéből kitűzött pályázat útján szerzik be a kormányzáshoz szükséges ötleteiket. Nálunk ez nem szokásos. Itt a kormány nem hagyja el gyáván helyét, hanem legrosszabb esetben megduplázza a pályadíjat, amíg végre mégis akad oly ötlet, amellyel azok, akik hivatalból lángelmék, tovább kormányozhatnak. Ha pedig mégse akad, az se baj, mert a Schwarz tőzsdebizományos úr, a Fekete földbirtokos úr és Kovács gyáros úr a legközelebbi választáson mégis csak a kormányra fog szavazni. Szidni fogja ugyan a forgalmi adót, a rossz búzárat és a pangó üzletet, de mégis a miniszterelnökre fog szavazni, mert hiába, ugyebár, mégis csak ő a legokosabb ebben az országban.

Hogy is ne volna a legokosabb, amikor legutóbb is annyi eredeti ötlete akadt, hogy Lloyd George vagy Laval szégyenkezve lenne kénytelen be-

vallani versenyképtelenségét. Semmi sem bizonyítja ugyanis jobban a gondolatok eredetiségét, mint lefordíthatatlanságuk. Börne tesz erről tanúságot „Párisi Levelei”-ben, amikor azzal a lehetetlen föl adattal próbálkozott, hogy a német *Allerhöchstselbe* szónak megkeresse francia egyenértékét. Alighanem még inkább zavarba jönne, ha a miniszterelnöknek nem is szavait, de fogalmait és gondolatait kellene valamely nyugateurópai idiomára lefordítania. Így ismét egyszer a történelmi osztályokat emlegette, amelyek a népnek „természetes vezetői”. Magyarul ez egész jól hangzik, ha értelme nincs is, de vajjon ki hallotta, hogy Inémiet politikus „geschichtliche Klassen”-ról, vagy a francia „classes historiques”-ról beszéljen! Talán Német- vagy Franciaországnak nincs története, vagy ott már a hűbériség korában is demokrácia volt? Szó sincs róla, azonban ott az államférfiak nem használnak érthetetlen kifejezéseket, igaz viszont, hogy ott nincs is egységes párt, amely azokat tomboló tapssal jutalmazná.

Aki azonban nem tartozik ahhoz a szerencsés embercsoporthoz, amely miniszterelnöki fogalmakat a gondolkodás agycentrumainak megkerülésével érzelmileg tud fölszívni, kénytelen fölvetni a kérdést, hogy vajjon mit kell történelmi osztályokon érteni? Talán azokat az osztályokat, amelyeknek történelmük van! Olyan osztály azonban tudvalevőleg nem akad, amely híján volna a történelemnek. Még a jobbágyság sem, amiként az Acsádinak sokszázoldalas könyvéből megállapítható. Vagy azokat az osztályokat, amelyek a történelemben szerepet játszottak! Ez se lehetséges, mert szerepe minden osz-

tálynak volt, csupán azzal a különbséggel, hogy az egyiknek úri, a másiknak szolgai szerep jutott a történelem színjátékában. Hogy pedig csupán az előbbinek volna érdeme az ország föntartásában, az se látszik valószínűnek. Nemcsak azért nem, mert a jobbágy, aki túrta a földet és fizette az adót, legalább is annyira életföltétele volt a magyar állam fönmaradásának, mint a tatár és török ellen hadakozó nemesség, amely akkoriban a harcot épp oly úri passzióként űzte, mint ma a vadászatot és a vizi-pólót. Amikor pedig a jobbágyság megpróbálkozott, hogy aktív szerephez jusson a történelmi színműben, mint például 1514-ben, a „történelmi osztályok” szelíd szóval, tüzes trónussal és röghözkötöttséggel leintették a világotjelentő deszkákról. Hogy ez mily hathatósan szolgálta a magyar állam létét és boldogulását, annak Mohács eléggé meggyőző bizonyítéka. Ha pedig netán a történelmi osztályok alatt azt a születési arisztokráciát kell érteni, amely többszázéves főnemesi múltra tekinthet vissza, úgy vajjon miért nem jutott hely az ország „természetes-vezetői” közt, teszem, Andrássy Gyula grófnak és miért szavazták le (1928.) Apponyi Albert grófot? Ha viszont a történelmi osztályokon belül hely jut azoknak is, akiket újabb időkben vettek föl az alkotmány sáncaiba, úgy nyilván a történelmi osztályokhoz tartozik Dési Géza vagy Biró Pál, sőt esetleg Magyar Pál vagy Gál Jenő is, de akkor ismét kérdés, miért nem történelmi osztály Propper Sándor vagy Weltner Jakab? Igaz, hogy ha *történelmi* osztályok helyett *uralkodó* osztályokról beszélünk, úgy jobban kivilágosodnék a fogalom, de akkor viszont

arra a kérdésre, hogy minő jusson uralkodnak a történelmi osztályok, nehezebb volna a jogcímet abban a tényben megtalálni, hogy – uralkodnak.

Látnivaló tehát, hogy ideje volna, ha a miniszterelnök úr bokros teendői közepette időt szakítana azoknak a sajátosan magyar politikai műszavaknak behatóbb magyarázatára, amelyeket nyers eredetiségükben csak az egységes párt megértő készsége bír hiánytalanul fölfogni. Nem közérthetőbb Nyugat-Európában a nép „természetes vezetőinek” fogalma sem, amely korrektívumul szolgál, nehogy a demokrácia túltengésével a „természetellenes” vezetők megzavarják a népmillióknak egységspárti lelkesedését.

Kétségtelen, hogy az élők társadalmának különböző vonatkozásaiban találunk természetes vezetőket. Így a szülők természetes vezetői gyermekeiknek, amíg ezek föl nem cseperednek, de már a pásztor, aki vigyáz a birkákra s időközönként mgnyírja őket, csak a pásztor és nem a juhok nézőpontjából lehet a természetes vezetők közé sorozni. Ily értelemben természetes vezetője a pénzügyminiszter az adóalanyoknak is. Csordákban élő vadaknak is vannak természetes vezetői: a legerősebbek és a legjobb szimitúak, sőt az is kétségtelen, hogy ezek nem titkos választás útján, hanem önerejükből jutnak a vezetőszerephez. De az emberi társadalmakban a vezetők kiválasztásának e „természetes” módja csak a törzs-szervezet kezdetleges korában dívott és haladotta; h társadalmakban, amelyek már levonták a francia forradalom tanulságát, a demokrácia igyekszik visszaadni a személy szerinti arisztokráciának azt a helyet

és szerepet, amelyet a másik arisztokrácia bitorolt.

Nincs ugyanis osztály fensőbbiség, csak egyéni fensőbbiség van. Sőt, amint *Palánk* szociológiájában mondja, ellentét van az osztályeszme, tehát a „természetes vezetők” és a kiválóság eszméje közt, mert mielőtt az ember beleegyezik, hogy tagja legyen az uralkodó osztálynak, a hozzá hasonlók osztályelőítéleteit vállalja, lemond egyéniségéről s maga is csordaszelleművé válik. Miként az értelmi és erkölcsi felsőbbiség egyéni tulajdonság, miként nincsen kollektív kiválasztottság, úgy nincsenek kiválasztott osztályok, nincsenek „természetes vezetők”, hanem csak kiválasztott egyének. Baldwinak vagy Winston Churchill-nak még sohase jutott eszébe, hogy az angol arisztokráciát „természetes vezetőknek” nevezze, aminek nyilvánvaló oka, hogy titkos választás útján is sikerült a kormányzáshoz szükséges többséget megszereznie. Ha pedig valamely angol *die-hard* ennyire megfelelkezne önmagári és a szociológia elemi igazságairól, szavai a themzепarti palotában homéroszi gúnykacajba fulladnának.

Ellenben a dunaparti palotában még csak szelíd mosolyt se váltottak ki. Itt csupa Csipkerózsikák és Rip van Winklek tanyáznak, akik átaludtak a francia forradalmat. Itt még csak nem is a metternichi szellem honol, amely a Szent Szövetség hatalmát szegezte szembe az Emberi Jogok Nyilatkozatával, hanem a bájos rokokó szelleme, amely nem is tudja, hogy a forradalom valamikor be fog következni. Ennek a szellemnek a megtestesítője a Napkirály akit udvaroncái meggyőznek arról, hogy „*az állam Én vagyok*”, az ellentmondás legcsekélyebb vésze-

delme nélkül hirdetheti, hogy azok, akiket szolgabíráinak és csendőreinek támogatásával az *États Généraux* tagjaivá megválasztott, az országnak „természetes vezetői”. Szállong ugyan valami legenda negyvennyolcra, Kossuthról és Petőfiről, de a regősök és igricek dolga, hogy a ködös múltban történeteket nemzetiszínű görögtűzbe magasztalják, amelynek fényénél eltűnnek a fölszabadított jobbágyok, ködbefoszlanak a szabadságjogok, feledésbe vész a parlamentarizmus s helyettük díszmagyaros, szónokló, honfibanatos daliák bontakoznak ki, miut a társadalom „természetes vezetői”.

Ennek a díszmagyarnak csodás varázsereje var Hívhatják viselőjét Ripkának vagy Búdnak, Hermannnak, Eckhardtnak vagy Wolffnak, lehet szlovák, román vagy német neve, származhatik jobbágy- vagy zsidósorból, bár csak szimbolikusan viseli is, egyszeriben a történelmi középosztály, tehát a hivatott, természetes vezetők tagjává avatja azt, aki felölti. Úgy hihetnők tehát, hogy csak ki kell ejteni a bűvös szezám szavát és nyomban kinyílnak a „természetes vezetőség” kaszínójának ajtai. Pedig még sincs így. Nemrég a büntetőtörvényszék elnöke keményen megdorgálta a vádlottat, aki magyaros hangzású írói nevet használt német családneve helyett. Azt mondta ugyanis: „ön így akarta a megszállt területek lakosságát megtéveszteni a Veér névvel, azt akarta föltüntetni, hogy nem tudom, miféle tősgyökeres magyar ember.” Egy másik bíró pedig még egy versben is erősen izgató hatást talált, mert szerzője Hacker, a verset saját neve helyett, Keér névvel jegyezte.

Itt valami nincs rendjén, mert én eddig naiv fővel azt hittem, hogy teszem, a neonacionalizmus atyja, akinek német, vagy a belügyminiszter, akinek lengyel neve volt, tősgyökeres magyar embereknek számítottak s most egyszerre kiderül, hogy csak az tősgyökeres, aki régi nemesi nevet visel. Úgy látszik tehát, hogy mégis van valami különbség a történelmi osztályok és a természetes vezetők közt, mert olyan képtelenség csak nem tehető föl, hogy a kultuszminiszter és a belügyminiszter ne lennének az ország „természetes” vezetői.

Kutatván a fogalmi ellentét okát, megpróbáltam a tősgyökerest angolra fordítani. Sajnos, nem sikerült, mert Yolland kitűnő szótára szerint tősgyökeres angolul annyi, mint „ancient, genuine, true-born” Csakhogy e szavak visszafordítva azt jelentik, hogy „ősi, igazi, fajtisza”. Szóval, Angliában nincs tősgyökeresség, pedig ott is akadnak nevek, amely ok Hódító Vilmos idejéből származnak. Nemcsak akadnak, de bárki fölveheti őket, minden hatósági engedély nélkül, amennyiben gusztusa támad, hogy vállalja azt a menthetetlen komikumot, amellyel az a furcsa sznobság jár, ha valaki fűszerüzletét Gloucester név alatt folytatja, vagy verseit Chaucer nevével adja ki. Senkinek se jut azonban eszébe, hogy a Gloucester vagy Chaucer nevét tősgyökeresebbnek tartsa, mint akármelyik angol állampolgárét, még akkor sem, ha annak viselői valóban I. Henrk király fattyújától vagy az új-angol költészet atyjától származtak. Nagybritanniában ugyanis a tősgyöker ismeretlen. Sehol nem tisztelik jobban a történelmi emlékeket, de sehol se engedik meg kevésbé,

hogyan azokat bárki is a maga javára kamatoztassa.

Nem, a tősgyökér szintiszta hazai alkotás, méltó párja a „történelmi osztályoknak” és a „természetes vezetőknek”. Értelme is épp oly kevésbé van, mint emezeknek. Mert hívhatnak valakit Töhötömnek vagy Bendegúznak, nevének régies hangzása, vagy nemesi kutyabőrének makulátlansága épp oly kevésbé óvta meg elődeit a Duna-Tisza medrének példátlan tarkaságos vérkeveredésétől, mint ahogy nehéz volna derekabb, okosabb vagy magyarabb voltának bizonyítékát abban a nehezen elképzelhető tényben megtalálni, hogy ereiben oly vér csörgedez, amelynek vérsavója egybevág Lél, Bulcs vagy Botond ehiosomóáinak képletével.

Ha pedig a tősgyökeresség ismertetője abban rejlik, hogy valaki átérzi a magyar multat és együtt sínyli a jelent, úgy mégis csak nehéz lenne a tősgyökeres jelzőt Kremser-Rákosi Jenőtől, Ziegler-Gárdonyi Gézától vagy Herzog-Herczeg Ferenctől megtagadni, mint ahogy e neveket az ellenforradalmi ortográfia szerint logikusan írni kellene. Ha viszont mégis a régi nemesi név adja meg a fogalomnak a sajátos zamatot, akkor miért nem jár ki a tősgyökeres Ady Endrének, vagy a politikusok közül, teszem. Nagy Vincének vagy Búza Barnának! Mert attól talán mégse függhet a tősgyökeresség, hogy kinek mi a véleménye a szolgabírói érenyekről, a titkos választójogról vagy a pacifizmusról.

Csak néhányat ragadtam ki taláalomra a sajátos – majdnem azt mondtam: tősgyökeres – politikai fogalmak közül, amelyeknek használata lényeg-

gesen megnehezíti, hogy a közelet emberei egymást megértsék. Közép-Afrikában él egy törzs, amely Westermarek tanúsága szerint két nyelvet beszél: egyet saját használatára és egy másikat az idegen törzsekkel folytatott érintkezésben. Ezt a legsötétebb Afrikából származó gyakorlatot honosította meg a magyar reakció is. Van egy külön idiomája, amelynek szavai hibátlan magyar hangzásnak, de a hozzájuk fűzött fogalmak értelmét, a reakció benfentesein kívül, senki emberfia föl nem fogja. Aki tehát nem beszél tősgyökerül, az a reakcióval nem is tud vitába szállni. Ha még tíz év multán se bírt megszokni róla, hogy nyugateurópai fejjel gondolkodik, jobban teszi, ha elhallgat, mert ha a vitatkozók egyike szabatos angol, másika zavaros tunguz fogalmakba sűríti érzéseit, mindig egymás mellé fognak beszélni, bárha szavuk magyarul hangzik is. Mint-hogy azonban tősgyökeres fogalmak néhanapján belekeverednek a külföldre szánt gondolat-exportba is, ideje volna, hogy a revíziós mozgalom érdekében mindenekelőtt az itthoni fogalmak revíziója következzen be. Attól tartok azonban, hogy az ily mozgalom mindjárt a II. fizetési fokozatba sorozott és hivatali autóval enyhített fogalomtisztázó kormánybiztosság szervezését eredményezné, ami ismét eggyel szaporítaná azokat az intézményeket, amelyek a tősgyökérből sarjadnak ugyan, de mégis a magyarság életerejét emésztik.

9. INTERNACIONALIZMUS ÉS INTERNÁCIZMUS

I.

Csak azok, akik a szavaló nacionalizmus és a profitéhes kapitalizmus benső kapcsolatait nem ismerik, csak ezek a naivak csodálkozhattak, amikor olvasták, hogy franciák a Krupp-művek srappnelljeivel lőtték a világháborúban a német hadállásokat és a törökök angol származású bombákkal pusztították a Dardanellákat elfoglaló angol csapatokat. Tudvalevően a profitnak nincs szaga. Látszólag meglepőbb, ha farkasszemet néző nacionalizmusok vallanak egymásnak szerelmet, mert igaz ugyan, hogy a német példaszóval *élve: gleich zu gleich gesellt sich gern* (hasonszörűek szívesen társulnak), de amikor a hasonlóság éppen abban áll, hogy az egyik-a másiknak életére tör, e szerelmi vallomás mégis furcsán fest...

Nagyon érdekes tehát, ha a „Nation” egyik utóbbi (1934 márc.) számában a Newyorkban élő magyar eredetű kiváló publicista: *Lengyel Emil* rámutat, hogy a Harmadik Francia Köztársaság egymémely „hazafias” lapja mennyire tud lelkesedni a Harmadik Német Birodalomért. Nemcsak Coty szócsöve, az „Ami du Peuple” (A Nép Barátja!) állította, hogy „folt esnék Franciaország becsületén, ha nem venne részt Németországnak a civilizáció védelmére a bolsevizmus ellen viselt hadjáratában”, hanem a vasgyáros-szövetség orgánumai is kifejezték bizalmukat Hitler őszinteségében, aki „nem olyan

intranszigiens, mint Bismarck vagy Stresemann volt, hanem az ösztönök és érzelmek embere”. Sőt Victor Hervé, az egykori szocialista, még azt a gondolatot se bírja el, hogy Hitler jóhiszeműségében kételkedni lehetne, nem is szólva a francia fasiszták lapjairól, amelyek azt panaszolják, hogy a német és francia zsidók istentelen szövetsége Franciaországot háborúba fogja kényszeríteni a német reakció ellen. Lengyel Emil kérdésére: vajjon mi vezette a francia nehézipar sajtóját: a félelem, hogy a békés német köztársaság a jövőbeli háborús profittól fosztja meg őket, vagy a félelem, hogy a német szocialisták sikere megerősítené a francia szociáldemokráciát – könnyű a válasz. Mint ahogy Hitler hatalomra jutása után a nacionalista kéreg alatt egyszerre fölfedezte nemzetközi szívét s Lengyelországon kezdve békét üzent az egész világnak, épügy nyilván a francia reakció is hajlandó az „ösi” ellenséggel kibékülni ha ezáltal saját uralmát és a jövőbeli háború hadseregszállítóinak nyereségét biztosíthatja.

Szóval, most már minden rendben van. Egyrészt a francia nacionalizmus öleli keblére a németet, másrészt a nácik a Horst Wessel Lied helyett külpolitikai vonatkozásban Beethoven IX. szimfóniáját énekelik. Kiderül, hogy az a gonosz internacionalizmus, amelyet állandóan a szociáldemokrácia fejéhez vaggosnak, nyomban kezes báránnyá szelídül, ha a csúnya nemzetköziség szót a kecses hangzású in^rnácizmus pótolja. Mert, hogy a szociáldemokrácia nemzetközisége sohase jelentett egyebet, mint az ipari- és fináncnagytöke nemzetközi szolidaritásával szemben a proletárérdekek szolidaritását,

azt legföljebb azok tagadják, akiknek képzetében a haza fogalma mint Wertheim-szekrény vagy nagybirtok ölt testet. Nehéz lenne ugyanis bizonyítani, hogy a nemzeti gondolatot, amely a magyar irodalom és művészet esztétikai értékeiben jut kifejezésre, a magyar munkás nem értékelné jobban, mint a németet vagy franciát és a magyar proletárság évezredek szenvedéseit nem becsülné meg annyira, mint az una eademque nobilitas-nak (egységes nemesi rendnek) úri rend-é lefokozott utódai az elmúlt századok vitézi tetteit.

De ha a náci, a fasiszták, a nyilaskeresztesek s az erőszak egyéb imádóinak fülében édesebben cseng is az internácizmus, mint az alkotmányos szabadsággal együttműködő nemzetek internacionalizmusa, azok az államférfiak, akik a genfi és londoni konferenciákon arról szónokoltak, hogy az ágyúk kaliberét 115 mm-re kellene maximálni (mert ugyebár, az, akit ilyen kiskaliberű lövedék talál tarkón, jóformán föl se veszi) s hogy a vámfalakat le kellene bontani (ami alatt mindegyik természetesen a másoknak a vámfalait érti) föl se vetették a kérdést vajjon békéről, megértésről, gazdasági együttműködésről egyáltalán lehet-e józan ésszel azokkal tárgyalni, akiknek jelszava a szent önzés, akik helytelenítik a gazdasági autarkiát, de helyeslik ennek sovíniszta forrását és akik a háborút mint nemzeti eszményt magasztalják!

II.

Azt a kérdést, vajjon lehet-e tüzet vízzel, olajat ecettel, vagy alkotmányos demokráciát fasizmus-

sal vegyíteni, föl se vetették az államférfiak, akik a leszerelési és világgazdasági konferenciákon a világháborúban megtorpedózott „Európa” gőzös megmentésére sereglettek össze, de akikről azóta csakhamar kiderült, hogy csupán államférfiúi pózban tetszelgő kispolgári emberkéek s hogy a nagy hajótörésből mindegyik csak a saját külön nemzeti zsákmányát szeretné biztosítani. MacDonalddal intette, a londoni konferencia előtt, a résztvevőket, hogy vigyázzanak, mert kudarc esetén fölakasztják őket. Ez ugyan a kudarc ellenére sem következett még be, de a megriadt államférfiacskák nyakra-főre igyeke, nek barátsági és egyéb paktumot kötni, amelyek inkább életbiztosítási, mint államszerződések.

Igaz, még Páneurópának anygali ártatlanságú apostola: Coudenhove-Kalergi is azt írja folyóiratának egyik legutóbbi számában, hogy Európa egyesítésével nem várhatunk addig, amíg az egész világ-rész egységesen fasiszta vagy demokrata lesz, tehát úgy kell megszervezni Páneurópát, hogy az államszövetség keretében a legkülönbözőbb kormányformájú államok is közös külpolitikát és gazdasági politikát folytathassanak. Ez a külpolitika pedig – Coudenhove szerint: küzdelem a nacionalizmus, sovinizmus, a nemzeti elnyomás és a háborús uszítás ellen. Másszóval, Coudenhove képzel őtehetsége oly határtalan, hogy az olasz fasizmustól, a német nácizmustól és az orosz bolsevizmustól reméli enjvk a külpolitikának támogatását. Mussolini és Hitler elég gyakran szoktak ugyan a béke érdekében szónokolni, de ez még sohasem akadályozta meg a nácikat a pacifisták internálásában. Nem lehet kétség tárgya,

hogy Franciaország és Nagybritannia békeszerető, sőt békeszeretők a fasiszta államok is. De ha e békeszeretet oly őszinte, hogy „küzdelmet jelent a háborús uszítás ellen”, ha mindenki csak védekezik, de senki se akar támadni, akkor miért hirdette Papén, hogy „férfíhoz egyedül a csatatéri halál méltó”, miért kell a balilláknak a parádéikon a „dicsőséges” tőről, meg a „szent” gépfegyverekről dalokat énekelni és miért kellett a magyar fiúknak a Pápát az „ördögi” huj-huj-hajrá kiáltással üdvözölni, amely igaz ugyan, hogy történelmi emlék, de amelyet Luitprand, tehát éppen egy katolikus püspök, keresztelt a tizedik században *vox diabolicá-nak* (ördögi szónak).

Mindezek a szimptómák alig kecsegtetnek komoly reménnyel, hogy a demokráciát és a fasiszmust közös nevezőre lehetne hozni. Nincs hatalom, amely leronthatná azt a matematikai szabályt, hogy *összeadni csak egyneműeket lehet*.

Önmagában véve a nemzeti gondolat, amelynek lényege, hogy egy adott államterületnek kultúrsajátossága szabadon érvényesülhessen, a nemzetközi együttműködéssel korántsem áll ellentétben. Sőt ellenkezőleg, nemzetköziség nemzeti államok nélkül nehezen képzelhető el, mint ahogy viszont az internácizmus, amelynek egyedüli célja, hogy a fasiszta kormányrendszernek külpolitikai támogatást szerezzen, sohase válhatik internacionalizmussá. Napóleonnak egységes Európa kiépítésére irányuló terve éppen azért vallott kudarcot, mert a nemzeti gondolat ébredésének idején, nemzeti államok kifejlés-tése nélkül, törekedett nemzetközi imperializmusra.

De épp oly reménytelen diktátori ábránd, hogy az internácizmus pótolhatná az emberiség békéjét biztosító nemzetközi együttműködést. Mert a faszizmus minden fajtája, a német csakúgy, mint az ausztro-faszizmus, vagy az olasz mintakép, lényegében túlhevített nacionalizmus, amely fékevesztett önzésének útjában álló pártokat, osztályokat, sőt nemzeteket mindig hajlandó erőszakkal eltiporni. Békeszeretete szembeszökő ámitás, mert hátsó gondolata mindig a háború, gazdasági megállapodásait a „szent önzés” kiindulópontja fosztja meg gyakorlati értéküktől. Minden kormányrendszer, amely a nacionalista önhietségéből él, saját létalapját döntené meg, ha csak egy percig is komolyan venné ígéretét, hogy igazán békére és oly gazdasági megállapodásra törekszik, amely esetleg áldozatok árán a vele szerződőknek megélhetését előmozdítja.

Lényege a nacionalizmusnak a hit, hogy a nemzet, amely vallja, különb a többinél, amit a többi államok nacionalistái ugyan nem szoktak elhinni – legvitézebb, legkiválóbb, legtehetségesebb, stb. ugyanis mindig csak egy lehet –, de éppen ezért nem nélkülözheti a nacionalizmus a katonai fölké szültséget, hogy ezt a hitet, szükség esetén, kellő nyomatékkal terjeszthesse, Nacionalizmus és militarizmus egy méhben fogantatott, aminek bizonyossága, hogy még nem akadt nacionalista állanvaindy a pacifizmust megtűrné.

Fasiszta államoknak, amelyek léte a vezér, a Führer kényszertekintélyén alapszik s amelyek ellenvéleményt nem tűrnek, mindig készenlétben kell állniok a belső „*ellenség*” megfékezésére is. Másrészt

történelmi tapasztalat, hogy a készenlétben tartott fegyverek elsülési koefficiense számukkal egyenes arányban növekszik. Minél jobban biztosítja a fasismus vagy náciizmus milíciákkal, S. A.-csapatokkal s hasonló priváthadseregekkel saját biztonságát, annál nagyobb a veszedelem, hogy háborúba keveredik, mert minden élő szervezetnek, úgy a katonainak is, természetében rejlik, hogy működni óhajt,

III.

Szinte közhellyé vált, hogy a vigasztalan gazdasági és politikai nyomorúságnak főoka a nemzeti elszigeteltség, amelyet a háború s még inkább a háborút állandósító „béke” örjengéssé fokozott. Nem kevésbé közhely, hogy e válság, csak nemzetközi megegyezéssel oldható meg, sőt már a kapitalizmus is eljutott a szociáldemokráciának ehhez az igazságához, amely szembeszökően következik a gazdasági vérkeringésnek az államhatárokat nem tisztelő körforgásából. Ennek a fölismerése elöl természetesen a fasiszta államok sem zárkóznak el s szinte megható, hogy Göring, aki még alig egy éve franciákat reggelizett és vacsorált, a könyörtel'irni romló német kereskedelmi mérleg hatása alatt újabban mily kitartóan lobogtatja az olaját Franciaország felé. Majdnem azt lehetne hinni, hogy Hitlerék szerényen beérik a zsidók, a pacifisták és a szocialisták legyőzésével, ellenben η franciák, a lengyelek, angolok és egyéb alsóbbrendű fajtáknak beígért kiirtását bizonytalan időre halasztják. Szóval nemcsak Mussolini, de még Hitler is erősen hajlamos a nemzetközi megállapodásra, sőt mindkettő

meg van győződve, hogy a világ békéjét csak az internacizmus biztosíthatja. Eközben nem csoda, ha elfelejtik, hogy minden komolyan vehető nemzetközi *megegyezés* attól a *megértéstől* függ, amelyet a szerződők egymás iránt tanúsítanak s épp ezért a fasiszta, nacionalista kormányok pusztá létükkel akadályai a nemzetközi együttműködésnek. Éppen abban áll ugyanis *minden nacionalizmus lényege, hogy bornírt önhietségében az idegen nemzeti érzést sohasem tudja fölfogni*. Minden fasizmus, náciizmus vagy nemzeti öncélúság azt szokta magáról hirdetni, hogy „nem exportcikk”, ellenben a nacionalista őrzés védelméé szolgáló gépfegyvereit, bombavetőit és tankjait akaratlanul is az export céljaira tartja raktáron.

Nyilvánvaló tehát, *hogy oly kormányzatok, amelyek a gondolkodás nemzetköziségét a pacifizmust, a szellemiszabadságot mint gonosztettet üldözik, fogalmilag alkalmatlanok a békét biztosító nemzetközi megállapodásra*. Igazán csak az őket fojtó gató sajtódiktatúra kezes szolgálóivá senyvedt újságírók merik a nyomdafesték elpirulását kockáztatva, „fett” fejlécekkel közölni, hogy Európa békéje egyelőre biztosítottnak tekinthető, mert a négyhatalmi egyezményt megkötötték vagy mert Mussolini és Hitler nem kíván háborút, sőt Sztálinnal együtt forrón óhajtja a leszerelést. Mintha diplomáciai nyilatkozatok vagy akár aláírt egyezmények valaha is akadályai lettek volna a tömeggyilkosság kirobbanásának. Amióta ugyanis a világ áll, még soha hadviselő állam nem „akarta” a háborút, csupán kénytelenségből, a nemzeti becsület védelmében

engedett a gonosz ellenség provokációjának. Azok kai a szerződésekkel, amelyeket a locarnói és stresai paktumtól kezdve a legutóbbi római szerződésig megkötöttek, már Dunát lehetne rekeszteni, csak éppen annak a vérpatakknak elrekesztésére alkalmat:anok, amelyek a nacionalista diktatúrák soha ki nem apadó forrásai.

Noha a nacionalizmusnak hajbókoló „sajtónk” csak a „túlzó” sovinizmusban talál kivetnivalót, mégis kétségtelen, hogy a jelzőnélküli fogalom-meghatározás szerint a sovinizmus önmagában épp úgy túlzása a nacionalizmusnak, mint a nacionalizmus a nemzeti gondolatnak, amelyet a legújabb korban az állami szuverenitás kifejez. Megengedem, hogy a határokat nem mindig könnyű ugyanannak az eszmének alap-, közép- és felsőfoka közt megvenni, liánnak azonban tünetek, amelyekből a nemzeti gondolatnak túlhajtása rendszerint felismerhető.

Kétségtelen például, hogy Anglia is nemzeti állam, amelynek akadnak sovinizta polgárai is. De sem a hivatalos Anglia, sem az angol közvélemény nem látja a nemzeti jelleget egy kasztnak történelmi hagyományaiban. Tisztelik a hagyományokat, de a régi hordókba mindig új bort töltenek s nem megfordítva. Bizonyos, hogy a legtöbb angol emben meg van győződve kultúrájának magas rangjáról, de semilyen komoly lap nem vállalkozna az angol erényeknek vagy az angol tehetségnek hivalkodó dicsőítésére, nem neveznek ki minden egyetemi tanárt „világhírű” tudósuknak, nem állítják, hogy az angol nők a legszebbek, az angol koszt a

legjobb, az angol katona a legvitézebb, bárha a világháborúban derekasan megállta a helyét. Angliának is vannak nemzeti céljai, de ezek elérésére nem sípbal, dobbal és harsonával törekszik. Amikor nemrég az oxfordi diákok többsége szavazással kijelentette, hogy nem hajlandó a King and Country (Király és Haza) védelmére fegyvert ragadni, a tory „Morning Post”, vagy Rothermere fasiszta újságja ezt súlyosan kifogásolta ugyan, de még ezek sem kiabáltak hazaárulásról. Ott is tisztelik a nemzeti zászlót és a himnuszt, de senkinek se jut eszébe, hogy azoknak tiszteletét büntetéssel kényszerítse ki. Angolok, a világ bármely részére kerülnek is, magukkal viszik nemzeti szokásaikat, de éppen ezért tudják a legnagyobb megértést tanúsítani idegen népeknek legbizarrabb szokásai iránt.

Nacionalista államokban mindezeknek éppen az ellenkezője észlelhető. Ez az oka, hogy Anglia oly hathatós tényezője az internacionalizmusnak, viszont a nacionalista diktatúrák legfőljebb az internácizmus képzetéig tudnak fölemelkedni. Mint Frank H. Simonds, amerikai publicista írja: „Uj háború küszöbén vagyunk, mert a nacionalizmus és a béke egymást kizárja. Abban a hiú reményben, hogy elhalasztja az összeütközést, Európa skartba tette a Népszövetséget és visszatért a Hatalmak egyensúlyához, mert csak ez s nem a Népszövetség a nacionalista világnak megfelelő eszköze.” Hogy a Népszövetség ennyiro elvesztette gyakorlati jelentőségét, azt elsősorban a nacionalista államfenség túlzott tiszteletének köszönheti, amellyel az internacionalizmus megerősödését mozdította elő.

Ha-a nyugati demokráciák kapitalista hatalmaságai a fasiszta diktatúrákban, istenverte vaksággal, nem a szovjetdiktatúra hathatós ellenmégét tisztelnék, már rég pórére kellett volna vetköztetni őket a képmutatást, amellyel a nácik nemzetközi megegyezések báránybőrébe igyeksenek rejteni az embertelen erőszak tobzódását. Már rég meg kellett volna szakítani ok az összeköttetést minden oly államalakulattal, amelynek belső berendezése eleve meghazudtol minden nemzetközi ígéretet. Csodák a történelemben már jó néhány száz esztendeje nem szoktak előfordulni, már pedig csodán kívül nehezen képzelhető oly esemény, amely Európának megörült felét hosszabb ideig visszatarthatná a világháború féligsikerült öngyilkosságának befejezésétől, öngyilkosvédő irodák is csak akkor működhetnek eredménnyel, ha jó tanácson kívül egyebet is tudnak adni a jelölteknek. De a legesiszoltabb szólamok sem alkalmasak, hogy józan észre térítsék azokat, akik szerint igazi földi boldogság csak a harctéri halálból vagy a hinterland mérges gázaiból fakad. Az internácizmus legfeljebb arra jó, hogy a fölkészülésre engedett kellő idő múltán Európának minél több lakosa részesedhessen a reá váró boldogság örömeiben.

Ez a kilátás talán érthetővé teszi, hogy nem mindenben vélem oszthatni azt a lelkesedést sem, amellyel, az ismert turáni átok ellenére, sőt e kérdésben sajtóirodai telefonüzenet nélkül is egységes kapitalista sajtó az internácizmus legutóbbi megnyilatkozásait kísérte.

10. A SZUVERENITÁS HATÁRAI

I.

Szabadság és függetlenség látszólag rokon fogalmak. Mégis független államok elég gyakran nélkülözik a szabadságot, ellenben a politikai függőség, miként az angol világbirodalom egyes gyarmatainak példája bizonyítja, nem zárja ki, hogy az állam annál nagyobb szabadságot biztosítson polgárainak. Ennek ellenére sincs azonban ellentét a két fogalom közt, amelyeknek viszonya csupán azért részesül ferde megítélésben, mert nyilván mást jelent, aszerint, hogy az államra vagy az egyénre vonatkoztatjuk. Mint ahogy nincs ember, Robinson Crusoe kivételével, aki minden vonatkozásban független volna, épúgy nincs állam se, amely bizonyos mértékig ne függne más államoktól, amelyet a nemzetközi jognak kötelmein felül ne kötnének meg akár más államokkal kapcsolatos gazdasági érdekei, akár a kultúremberiségre egyaránt érvényes erkölcsi parancsoknak kodifikálatlan szabályai. Csak a világháború után beteges lázerőre kapott nacionalizmusnak világitásában nyert az államok függetlensége oly értelmezést, amely a szuverenitást a *car tel est notre plaisir* korlátlanságával téveszti össze.

„Nem érdekel” – mondotta a napilapok szerint az igazságügyminiszter, amikor a statárium alkalmából interveniálni próbálkozó Longuet-nak s az Emberi Jogok Ligája más kiküldötteinek nyilatkozatairól véleményét tudakolták. „Nem érdekel” – mondja a nacionalizmus mindenkor, amikor neki

nem rokonszenves vélemények hangzanak el. Végre is az államszuverenitás fogalmával ellenkező, ha az állami akarat szuverenitásának képviselői megtűrnék, hogy idegenek akár csak toladó tanáccsal is beavatkozzanak az állam belügyeinek intézésébe, Valóban minden államnak saját dolga, hogy minő iörvényeket hoz, milyen rendeletekkel szabályozza gazdasági életét vagy közigazgatását és bíróságai hogyan működnek. Ebből következik, hogy minden független állam maga szabja meg, mennyi szabadságot enged polgárainak és így különösen az is, hogy államszuverenitás területén minő cselekmények és hogyan büntetendők.

Kérdés, vajjon az államszuverenitás korlátlan rendelkezési jogának igazán nincsenek-e határai! Tegyük fel – aminthogy diktatórikus államokban minden föltehető –, hogy Euritánia vagy Nonsenseland kormánya előttünk ismeretlen, de bizonyára jól megfontolt „nemzeti érdekből” oly törvényt alkot kezes parlamentjével, amely elrendeli, hogy minden nem fajtiszta ruritán csecsemőt patkányméreggel kell elpusztítani, vagy annak, aki nem mond minden reggel hálaadó imát a miniszterelnök arcképe előtt, ki kell vájni ajszal szemét. Nem volna a szuverenitás szigorú magyarázatával összeegyeztethető, ha Ruritánia nem utasítaná erélyesen vissza a külföldről netán érkező tiltakozást, mert ugyan miköze Franciaországnak vagy Angliának, hogy a ruritán társadalom saját létének biztosítására minő intézkedéseket tart helyesnek és szükségesnek? Époly valószínű azonban, hogy a ruritán kormányon kívül, minden civilizált ember természetesnek találná, ha

e szuverén jogszabályok, mint a kultúremberiségnek elismert erkölcsi meggyőződésével ellenkezők, más-hol felháborodást és tiltakozást váltanának ki, amivel szemben a ruritán miniszterek fölényes vállvonogatása annyit ér, mintha a betörő egyéni moráljára és Proudhon szavaira hivatkozva azt állítaná, hogy ő csak a tulajdonban rejlő lopást akarta megtorolni.

Ennek a tiltakozásnak jogosultságát legkevésbé a „keresztény” erkölcs hirdetői vonhatják kétségbe, amelynek érvénye független az országhatároktól. De különösen jogosult a fölháborodás, ha úgynevezett politikai bűncselekményeknek üldözésében nyilvánul meg a kultúrszabályokkal ellenkező extravagancia. Úgynevezett bűncselekmény, mert nem ok nélkül állítja Ellis, hogy visszaélés a nyelvvel, ha büntettnak nevezünk oly cselekményt, amelynek tettesét a szélességi fok, vagy az időpont különbözősége szerint, esetleg hősnek, vértanúnak vagy szentnek tekintik. Ez az oka, hogy a politikai rendszereknek küzdelmében, már a 19. század folyamán, olyan erkölcsi szabályok fejlődtek ki, amelyek hasonlatosak a nemzetközi háborús gyakorlatnak a megsebesült vagy foglyul ejtett ellenségre vonatkozó szabályaihoz. Guizot-nak százöt év előtt megjelent munkája (*De la peine de mort en matière politique*) óta szinte etikai közhellyé vált, hogy politikai vélemények üldözése, bármily kártékonyaknak és veszedelmeseknek tartja is azokat a mindenkori hatalom, époly barbár arcucsapása minden politikai szabadságnak, mint amily brutális barbárságnak tekinti ma a civilizált világ, hogy

valamikor a legkisebb házitolvajt is fölakasztották, vagy hogy egyes ausztrálnéger törzsek másodszülött gyermekeiket a születések szabályozása végett fölfalják. Ha egyáltalában van kultúrszolidaritás, úgy a nyugati kultúra minden öntudatos képviseltjének nemcsak joga, de kötelessége, hogy óvást emeljen a szuverenitásnak oly megnyilvánulása ellen, amely az állami függetlenségnek jogsimén letűnt évszázadoknak vagy középkori primitív törzseknek gyakorlatát eleveníti föl.

Mert a gazdasági autarkiát gyakorló államok se szoktak függetlenségükkel hivalkodni, hanem a szükség kényszerével mentegetik rövidlátásukat. Még kevesebb a jogcíme ily hivatkozásnak, ha valamely kormány az erkölcsi autarkia fényűzését engedi meg magának. Amelyik hatalom fitymálva kicsinyli le az „idegen” véleményt, jogtalan beavatkozásnak minősíti a kultúra és erkölcs címén gyakorolt bírálatot és arrogáns tolkodásnak tekint az érvekkel alátámasztott tanácsot is, az legalább vonja le a *splendid isolation* következményeit. Ne járjon kongresszusokra, ne pályázzon írónak, művészeinek, tudósainak, technikusainak vagy sportolóinak külföldön elért sikereire, mondjon le az idegenforgalomról s ne adjon kiviteli engedélyt még olyan filmeknek se, amelyen az igazságügyminiszter megnyitja a jogászbált, vagy a belügyminiszter lovas parádét tart a rendőrségi laktanyán. Ha kínai fal, úgy legyen lezárt: egy lélek az ajtón se be, se ki. Olyan kínai fal azonban logikailag nehezen képzelhető, amelyen az elismerés szabadon közlekedik, de a kritika nem teheti be a lábát. Ál-

lami függetlenség nem téveszthető össze azzal a szabadsággal, amely szabadnak tartja magát a kultúrvilág többi részének erkölcsi érzéséitől, véleményétől és ítéletétől.

II.

Carlyle – a Francia Forradalomban – lepárolt mende-mondának nevezi a történelmet, Gibbon pedig – a Római Birodalom Hanyatlásában – alig többnek, mint az emberi bűnök, balgaságok és balszerencsék jegyzékének, úgy, hogy Benjamin Franklin ítélete, amely szerint a történelem tele van az államok és a fejedelmek tévedéseivel, szinte egész szelíd bírálata az élet nagy tanítómesterének, aki tudvalevően nem dicsekedhetik túlságosan figyelmes tanítványokkal. Hogy a történelem nem csak az államok és fejedelmek, hanem a történetíróknak tévedéseivel is tele van, az már ősrégtől fogva kiderített igazság. Kezdve Sir Walter Raleigh ismert anekdotájától, aki összetépte római történetét, amikor a börtönablakból megfigyelt verekedési jelenetet börtönőrei másnap ellentmondóan beszéltek el, egész Ludwig Börne-ig, aki nem akarta belátni, hogy a történelemből másnak is haszna lehetne, mint a történetíróknak és a könyvkiadóknak, szinte közhellyé vált a történelmi igazságnak megismerhetetlensége.

Ha két diák összekerül, akik közül az egyik a magyar iskolában azt tanulta, hogy Nagy Lajos idejében a magyar uralom a Visztulától Nápolyig terjedt, a másikat pedig Mussolini iskoláiban arról

győzték meg, hogy az olasz impérium Nápolytól a Visztuláig tartotta igában Európát, valóban azt kell hinniök, hogy ha nem is éppen a tények meghamisítása, de a célzatos beállítás a történetírásnak fogalmi ismérve. Pedig bármennyire igaz is, hogy minden értékes tudományos munka iránymű, amely szerzőjének világfelfogásán át tükrözi az igazságot, mégis lényeges különbség, vajjon a historikus saját egyéniségén keresztül ítéli meg az eseményeket vagy a tényeket valamely politikai érdek szolgálatában színezi. Minthogy a nagy tudományos jellemek, a Macaulay-k, a Mommsen-ek és a Lamprechtek a történetírók közt is csak kivételes jelenségek, úgyszólván minden országban a hivatalos történetírás dominál, amely a nemzeti érdeket nemcsak a többi államok, hanem többé-kevésbé az igazság rovására is hajlandó szolgálni. Csupán a kultúra magaslatain járó nemzetek engedik meg maguknak a fényűzést, hogy a nemzeti hiúságot Legyezgető legendákat számúzzék a történelemből, mint ahogy Svájc számúzta a Tell-mondát, vagy Anglia azt az elterjedt hiedelmet, hogy V. Edward, aki valójában 300 iskolát szünetelt meg, a nagy angol iskolaalapítók közé tartozott. Nemzeti hiúságok legyezgetése voltaképp ártatlan játék lenne, ha nem járna azzal a veszedelemmel, hogy más nemzeteknek époly jogos (vagy jogtalan) nemzeti hiúságát sérti. Aki azonban következetesen végigjárja azt az utat, amely a háborúnak tisztátlan ősforrásához vezet, szükségkép arra az eredményre jut, hogy a nehéziparnak rosszul értelmezett önzésén és a primitív -emberfajták idegengyűlöletén kívül, a haza-

fias tömegyilkolást főképen a tudatos vagy tudat-
mögöttes történelmi kútmérgezés szítja.

Egész logikus tehát, ha a Népszövetségnek a középiskolai oktatás múlt havi (1929 okt.) hágai kongresszusára kiküldött képviselője azt indítványozta, hogy valamennyi európai államnak középiskolai használatra, szánt történelmi tankönyvét nemzetközi bizottságnak ellenőrzése alá helyezték. Minthogy a kongresszuson sem hiányoztak a nacionalista apostolok, nyomban készen állt az ellenvetés, hogy nem képzelhető el oly elfogulatlan fórum, amely minden ellenszenv és rokonszenv fölé bírna emelkedni. Ezzel szemben nem az fontos, hogy némi fantáziával talán mégis elképzelhető a – mondjuk – norvég vagy holland kritikusként elfogulatlansága az olasz vagy portugál eseményekkel szemben, hanem fontosabb az ellenvetésben rejlő hallgatag beismerés, hogy a mai történettanítás valóban elfogult és a rokonszenv vagy ellenszenv színes üvegén mutatja be a tényeket. Hasonlóan áttetsző a másik ellenvetés, amely a szuverenitásra hivatkozva, tiltakozik minden oly beavatkozás ellen, amely a történelem tanításában „a nemzeti irányú nevelést korlátozza”. Ha a „nemzeti irányú” történetoktatás hadviselő királyok és professzionatus hadvezérek dicsőítésében áll, ha a történelem a sikeres tömegyilkolás fölmagasztalásában merül ki, úgy a pacifista történelemtanítás, amely azt kívánja, hogy háborúk és békekötések egymást föl váltó sorozatának bemagoltatása helyett az egyes nemzetek gazdasági, szellemi és erkölcsi kultúrájának tiszteletére tanítsák a fölnövekvő if-

júságot, valóban nemzetietlen. Szavakkal és fogalmakkal űzött perfid játék nélkül azonban alig volna érthető, hogy miért hullna ki egy drágakő a szuverenitásoknak pakfong koronájából, ha az összes európai államok egyetértő határozattal kiküszöbölnék iskolakönyveikből a háborúknak és a technikai hadviselés korában amúgy is problematikussá vált harci virtusnak apotheosisát.

Egészen illogikus azonban, ha éppen kis országok tiltakoznának papírszuverenitásuk védelmében az ellen, hogy a történelem tanítását nemzetközi akarattal megtisztítsák a célzatos rágalmaktól és tudatlan ferdítésektől, amelyek ellenük ébresztenek gyűlöletet. Nagy nemzetek iránt táplált fokozottabb érdeklődés, az a tény, hogy történelmük úgyszólván nagyobb nyilvánosság előtt pereg le, számukra már eleve nagyobb tárgyilagosságot biztosít. Ellenben lapjainknak szinte állandó rovata, a panasza, hogy egyik vagy másik külállammak iskoláiban minő badarságot tanítanak Magyarországról és a magyarokról. Ilyenkor hazafias felháborodásukban rendőr után szoktak kiáltani, de most, amikor a nemzetközi rendőr jelentkezik, rögtön ráfogják, hogy tolvaj, aki be akar törni a nemzeti szuverenitás kincsházába, hogy kilopja belőle a gépfegyvert, a mérges gázokat s a nemzeti gondolatnak egyéb állítólagos attribútumát.

Számos nacionalista napilapunk egyike azt írta, hogy a hágai kongresszus határozata ugyan még nem került nyilvánosság elé, „de Magyarország azt *látatlanul* visszautasítja”. Hogy miért, az könnyen elképzelhető. Magyarország nem nyugodhatik bele

a tárgyilagos történelemtanításba, amíg a trianoni igazságtalanságot nem reparálják, mert a magyar területek bitorlói a gyűlölködést és rágalmazást még sem szünetnek meg. Ez ugyanis nem a mostani helyzetből következik náluk, hanem a lelkiségükből, abból, hogy *ilyen a természetük*". Ez csak elég jellemző bizonyítéka annak a tárgyilagos nemzeti történet tanításnak, amely nem áll nemzetközi ellenőrzés alatt. De vajjon mit szólna a derék *penny a liner* történettudós, ha a csehszlovák vagy román tankönyvekben azt olvasná, hogy a magyarok azért gyűlölködnek szomszédaikra, mert „ilyen természetűek” 1 Szerinte a nemzetek között a békességet csupán Hegyeshalom és Szöreg közt vannak forgatélni és erkölcsi igazságot pártolja”. Arról nem is szólva, hogy mégis csak furcsa történelmi és erkölcsi igazság az, amely nem bírja el a semleges nemzetközi ítélet tűzpróbáját, érdekes volna felvetni a kérdést, hogy miként lehet ennek az igazságnak „kifogásolhatatlan módon” érvényt szerezni, ha csak olyan érvekkel támogatjuk, amelyek csupán Hegyeshalom és Szob között vannak forgalomban! Sietek hozzátenni, hogy a kérdés csak költői, mert a 32 filléres Klio-nak igazán kisebb-nagyobb gondja, mintsem az, hogy történetbölcseletének melyek a gyakorlati következményei. Neki csupán az fontos, hogy előfizetési díjakban megcsapolja a nemzeti elkeseredést. Ezt pedig annál a közönségnél, amely két évtized óta megszokta a sovíniszta szólamok szellemi kény szertáplálékát, könnyebben lehet színes ködbe burkolt fantazmagóriákkal, mint logikusan végiggondolt okfejtéssel elérni. Hogy az

amit érvnek szántak – Szász Zoltánnal szólva – aggregének bizonyul-e, számukra mindegy: „gyerekek azt hallgatja örömmel.”

Szerencsére, nem a gyerekek és mesemondóik döntik el a népek sorsát. Azoknak, akik elfogulatlan igazságra törekszenek, végeredményben mindig igazat adnak az események. Ezért az összes leszerelési konferenciáknál és döntőbíróági szerződéseknél nagyobb jelentőségű a terv, amely a háborút lélektani forrásaiban igyekszik megelőzni, midőn a történelem mérgezett kútjait kívánja betemetni, ahonnan egész nemzedékek merítik a harci bódulat részegítő italát.

11. SPORTHAZAFISÁG

I.

Bár az ember játékos állat, mégis az emberiségnek, mint ezerfejű Faustnak, ha értékítéleteit a józan megfontolás irányítaná, be kellene látnia, hogy

„öreg vagyok, hogy folyton játszam,
Túlifjú, hogy ne szítson vágy.”

Ennek a belátásnak a hiánya nyilvánul meg a komoly életcélok és a sport, magyarul: a játék viszonyának mindinkább elferdülő értékelésében. Látzólag az egészség és a testápolás a jogcíme annak a léleketvisszafojtó őrjöngésnek, amellyel az Óceánon innen és túl százezrek lesik egy futballmeccs eredményét, annak az áhítatnak, amellyel milliók ajkán száll egy-egy baromi otrombaságú birkózó

izomembernek a neve és annak a lelkesedésnek, amelyet a sportteljesítmények a tömegemberek idegdugéiból az agysejtek megkerülésével, közvetlenül váltanak ki. Valójában a sportörületnek édeskevésköze van a népegészségügyhöz, amelynek szolgálatát hirdeti. Igaz ugyan, hogy a levegő, a víz és a napfény kultusza hasznos alternívája a korcsmák és a kávéházak gőzének, de a sportfanatizmusból fakadnak a szívhipertrofiák és izomsorvadások is, amelyek a rekordhajászatnak épp úgy velejárói, mint ahogy a rekordimádat a sportfanatizmusnak szükségszerű járuléka. Nem a népegészségügy céltudatos fejlesztése kergeti az emberek millióit a stadionokba, a futballpályákra és lóverseny terekre, hanem az angol-amerikai sportdivat szolgálata, a professzionista érdektől hajtott propaganda és az az – egyébként tiszteletreméltó – törekvés, hogy a tömeg mint ilyen, aktív életformához jusson.

Ezek a tényezők termelték ki azt a kritikátlan ostobaságot, amely mindannyiszor megnyilvánul, amikor a sportfanatizmus a nacionalizmussal párosul. Minthogy a nacionalizmus fogalmilag feltételezi, hogy hitvallói saját nemzetüket tartják kerek e világon a legkülönbnek és a sportverseny viszonylag csekély áldozattal teszi lehetővé ennek a föltevésnek bebizonyítását, a eport játékból hirtelen nemzeti eszményé magasztosul. „Magyarországnak erőt kell mutatnia a külföld előtt, – mondta az OTT elnöke – mert nemzeti szerencsétlenségnek tartanám, ha nem tudnánk megjelenni az olimpiai játékokon”. Ez a nemzeti szerencsétlenség (1932.)

részben elhárult ugyan, mert „az úszók és vízipólózók kiküldetését már biztosítottnak látja”, de még nyolcvanezer pengőnyi dollára van szükség, hogy végleg elmúljon a magyar nemzettől e keserű pohár. Nem az a nemzeti szerencsétlenség, hogy nincs devizánk nyersanyagra, gyógyszerekre és könyvekre, nem az a katasztrófa, hogy a föld jobbágyainak százazrei koplalnak, hogy az államháztartás; egyensúlya megbillent, hogy egyetemeket és kultúrintézményeket kell lerombolni, hogy a fiatalság a munkanélküli hadseregnek kényszerű regrutája, hogy gyermekhalandóságunk első helyen áll az európai statisztikában, – nem mindez, bár talán sajnálatos, mégse „nemzeti szerencsétlenség”. Nemzeti szerencsétlenségnek nem az számít, ha az derülne ki, hogy nincsenek jobb munkásaink, jobb gondolkodóink, tehetségesebb művészeink, mint a többi emberfajtának, hanem az a vészes lehetőség, ha *nem* derülhet ki, hogy a magyar nemzeti láb a futballban különb a lengyel nemzeti lábnál vagy a magyar nemzeti kar különb a kardvívásban a belga nemzeti karnál. Valamikor azt tanultuk, hogy nyelvében él a nemzet s most kiderül, hogy egyéb izomcsoportok mennyivel jelentősebb szerepet játszanak a nemzeti gondolat beteljesedésében.

Volt egy kor, amelyben a katonailag levert magyar nemzetről Heine Henrik azt írta: „wenn ich den Namen Ungar hör; wird mir das deutsche Wams zu enge” („ha nevét hallom a magyarnak, eziükül rajtam német zekém”), volt egy kor, amikor Deák Ferenc az igazságügyminiszteri székhelyen ült, anélkül, hogy a vívósportban kitűnt volna, amikor

Eötvös József báró kultuszminiszter csak az állambölcsészeti irodalomban ért el európai magasugró-rekordot, amikor Kossuth Lajos, Szemere Bertalan, Szalay László, Klauzál Gábor vagy Szentkirályi Móric sem a lovaspólóban, sem a futballban nem dicsekedhettek számottevő eredményekkel és mégis némi túlzás nélkül alig lehet ezt az időszakot a nemzeti szerencsétlenség korának keresztelni. Meg talán azt a későbbi kort se, amikor Arany János, Jókai Mór és Mikszáth Kálmán képzeletének szilaj paripái a zöld gyep helyett a fehér papíron száguldtak, amikor Szilágyi Dezső, Csáky Albin és id. Wekerle Sándor, mint a liberalizmus boxbajnokai, ha nem is éppen a ringben, de mégis az európai porondon „mutatták Magyarországnak erejét”. Vagyis helyesebben volt egy kor, amikor Magyarországnak nem is kellett erőt „mutatni”, mert volt ereje, anélkül, hogy mutatta volna.

Mostanság mintha némi hiány keletkezett volna Deák Ferencekben és Eötvös Józsefekben, tehát úgylátszik, mintha pótlásukra valóban szükség volna, hogy championjaink nemzetközi szereplésben legalább izomvalutánk stabilitásáról tegyenek tanúságot. Csakhogy az izomrostok kultúrf ölénye és játékosaink fegyelmezettsége e hiány pótlására még akkor se mutatkozna alkalmasnak, ha az összes olimpiai díjakat magyar versenyzők vinnék el. Tudvalévő, hogy még a háborúk sorsát sem a kardvívók ügyessége és az úszóbajnokok kitaratása dönti el, még kevésbé a nemzetekét, amelyeknek életereje és egészsége sokkal kevésbé függ akár a háború játékban, akár a játékháborúban elért si-

kerektől, mint a mezőgazdasági napszámosok, az ipari munkások vagy a szellemi proletárok élélményi és lakásviszonyaitól. Lényegesen könnyebb azonban a nemzeti hiúságot sportdicsőséggel legyezhetni, mint a népegészséget biztosító munkáslakásokról és munkabéerekről gondoskodni. Politikai és gazdasági depressziók idején a római császárok mindig arra törekedtek, hogy a *panem et circenses* jelszavát hangoztató plebsnek igényeit mindkét irányban kielégítsék. Ma a kenyér körül baj van, tehát csak logikus, ha a panis-t is circus-valutában utalják ki. Minél kevesebb a kenyér, annál több eireus-ra van szükség, amely mindig alkalmas, hogy a játékos hajlamú tömegek figyelmét az iszraeli nemzeti szerencsétlenségektől] elterelje. Mindenkinek meg kell adni a magáét: az úri osztálynak a lovaspólót, az autóversenyt és a vadászatot, a misera plebs contribuens-nek a futball-t, a boxmeccset, a sífutást és egyéb demokratikusan jutányos szórakozásokat. Meg kell csillogtatni előttük az izomerő megadinjeiben mért nemzeti dicsőséget, akkor könnyebben feledkeznek meg a nemzeti dicsötelenségnek egyéb szimptomáiról. Ha pedig ez a valutáris nehézségek miatt nem sikerül, ha a föld kopláló népét, a tönkrement kereskedőt, a diplomás nincstelent és a gyáraknak elbocsátott munkásait nem lehet megvigasztalni azzal, hogy a magyar kard Los Angeles-ben ismét diadalt aratott és a magyar úszók még a főkakat is megszégyenítették, úgy ez valóban nemzeti szerencsétlenség. Legalább is azoknak, akik magukat irigylésreméltó önbizalommal a nemzeti szerencse csalhatatlan kovácsainak tartják.

II.

Már Schiller Frigyes az idegenergia feleslegével magyarázta nemcsak a játékot, hanem a művészetet is, amit MacDougall az egyén önhangsúlyozásának feltevésével egészítette ki, azzal a vágygal, hogy a játékban legyőzött a győztest elismerje. Joggal mondta Giddings, hogy a játékkal kifejezett energiafeleslegben társadalmi erők is érvényesülnek, amelyek az embereket a társas együttlét rokonszenvében egyesítik. Szociológiai szemszögből nézve tehát a játék egész komoly dolog s köztudomású, hogy oly felnőtt nép, mint az angolszász is, mily komolyan veszi a sportot.

Játékra, sportra természetesen nemcsak a gyerekeknek, hanem a felnőtteknek is szüksége van, sőt minél nehezebben nyomja az élet terhe, annál nagyobb szüksége. De ez még nem ok, hogy a játékot összetévesszük azzal, ami nem játék, hogy az egyén vagy a nemzet értékelésének a sportteljesítmény legyen a mértéke. Annál kevésbé, minél inkább tudatában vagyunk, hogy a sport, az izomügyességgel űzött játék legkülönbözőbb fajtái üzleti vállalkozássá fejlődtek, amelyekben a championok mögött rejtőző élelmes vállalkozók használják ki a mások játékában és rekordörületében gyönyörködők primitív érdeklődését. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a százezrek, akik egy-egy futball- vagy lóversenyen mint vadállatok üvöltenek, személyesen se labdát rúgni, se lovagolni nem szoktak. Sportszenvedélyük tehát gyakran nem áll magasabb színvonalon, mint a voyeur-öké, a szerelem kibiceié, ha

ezeknek piszkos idegingereit a szerelem fenséges ösztönéhez mérjük.

Egy-egy úgynevezett sportesemény alkalmából az a sajtó, amely állandóan a nemzet tanítómesterének szerepében tetszeleg, de valójában épúgy a tömegek primitív ösztöneinek becézgető kihasználásából él, mint a sport üzletemberei, teljesen elveszti a fejét. Ilyenkor a legtehetségtelenebb sovinizmus üli stilisztikai orgiáit, ami igen alkalmas arra, hogy ne kelljen olyan kellemetlen témákkal foglalkozni, mint az egypengős munkabérek, a közszabadságok gúzsbakötése, a pénzügyi mérleg, a titkos szavazás vagy a trianoni revízió gyakorlati esélyei. Csík leverte Fick-et, Csíké Európa rekordja és „az egész város nevetett az örömtől, elfelejtve a borús eget, adósságait, bánatjait, gondjait”. Mert ugyebár a magyar nemzeti dicsőség attól függ, hogy ki úszik gyorsabban: a Csík vagy a Fick?

De a vízisport Tyrtaeusza nyomban észbekap, hogy kisportolt izmokkal csak úszni lehet, nem pedig olyan költői szárnyalású vezércikket írni, amelytől a Nagykörút hazafias keble dagad, tehát hozzáteszi: „Nem az izmot ünnepeljük, az izmokat villanyozó lelket, a villámló szándékot, azt a világra-törő magyar géniuszt, amely Petőfit, Madácht, utazó Körösi Csorna Sándort, tudós Biró Lajost, annyi ragyogó orvost, mérnököt, festőt, szobrászt, zenészt stb. osztogat távoli földeknek, népeknek.” Szerinte „Anglia is megittasul, ha egy gyermeke remekel a világ előtt”. Lehetséges, hogy azoknak egy része, akiknek szellemi italát a „Daily Mail” vagy hozzá hasonló jingo nyomtatvány szállítja, valóban

megittasul, mert a rekordért az angol mob is lelkesül, de annyira a legrészegebb brit sem ittasul meg, hogy úszó- vagy boxbajnokot, futball- vagy cricket-hőst Byronhoz, Shelleyhez, Livingstonehoz vagy Darwinhoz hasonlítson. Ami talán azért is érthető, mert még a „Daily Mail” vezércikkírója se aposztrofálná egy úszóverseny győztesét úgy, hogy „Te bajnok, aki mint Kinizsi a két törökkel úgy járhatod diadaltáncod az elejtett Fickkel és Fischerrel.” Ilyen hasonlatok ugyanis csak a teljesen megköttyösödött nacionalizmus kürtösének jutnak eszébe és a legfanatikusabb angol sportember is magára sértőnek tekintené a föltevést, hogy győzelem esetén úgy viselkedessen, mint ahogy a sioux indiánok is csak századok előtt viselkedtek.

Nagyobb hibája azonban a rossz hasonlatoknak, hogy azt a hitet ébresztik, mintha a lélek, a kitartás, a géniusz értékelésére nézve voltakép közömbös lenne, vájjon sportrekordban, alkotó munkában vagy a lángelme művészi megnyilatkozásában jut-e kifejezésre. Ez mégse egészen értékítélet kérdése, mert a termelő munka az embernek elsődlegesebb szükségleteit elégíti ki, mint a sport és a játék. Sőt valóságos blaszfémiája a nemzeti gondolatnak, ha a tízfilléres nemzetnevelő a nemzet nagy szellemi értékei és a kar- vagy lábizmok kitartóan sikeres használata közt nem talál különbséget. Ezt a blaszfémiát még azzal se lehet menteni, hogy a szegény tintakulinak azért az éhbérért, amellyel munkáját díjazták, nem is érdemes gondolkodni. Mérheterlen károkat okoz ugyanis azokban a primitív lelkekben, amelyek amúgyis hajlamosak a

föltevésre, hogy egyformán támogatják a nemzeti kultúrát, akár futballmérkőzésre váltanak beléptijegyet, akár egy magyar költő munkáját vásárolják meg, amennyiben az utóbbi eshetőség egyáltalán eszükbe jut.

Nem kevésbé veszélyes az értékítélet, amely a sporteredménytől azért ittasul meg, mert csak a „hódító finish emelhet föl és menthet meg bennünket, csak a végküzdelem teszi naggyá emberek, nemzetek, korszakok sorsát”. Ha ez igaz lenne, akkor ma már nemzeti gyászt kellene ölteni azért, hogy a derék úszóbajnok, végül mégis lemaradt a dicsőség piederesztáljáról. Pedig se Bercsényi generálist, se Körösi Csorna Sándort, sőt még Petőfi Sándort se a finish tette naggyá, hanem egynémelyiküket a jellem állhatatossága, amelyről vezércikkíróink manapság nem szoktak oly ditirambusokat zengeni, mint az úszó-, futó- vagy boxbajnokokról, másokat a törhetetlen kitartás és szorgalom, amelynek finishe gyakran nem felel meg a startnak és a spurtnek. Nagy-Britannia vagy Franciaország kultúrájának sikerét éppen a finish hiánya magyarázza és nemzetek, amelyek erejüket csillogó sikerek hajszozásában élik ki, rendszerint oly finish-hez jutnak el, amely egyszersmind nemzeti létük végét jelenti.

Amit emberek és nemzetek e földön elértek, azt mégis inkább a fejükkel, mint végtagjaik tökéletesítésével érték el. Ezért nem kell kétségbeesni, ha az úszóbajnok Petőfi mellől lemaradt, sőt még azon se, ha hazafias-liberális sajtóorgánumok fej nélkül írják vezércikkeiket abban a talán nem is egész alaptalan reményben, hogy olvasóik is többnyire fej nélkül olvassák.

12. SZENT JOHANNA ES A KUVASZ

Ha a „nemzeti” fogalma minden vitát kizáró szabatosággal meg lenne határozható, sokkal könnyebben útját állhatnók a nacionalizmus és sovinizmus néha komikus, de mindig veszedelmes fektelenségének. Noha *nemzet* alatt mindenütt az állam polgárainak összességét szokták érteni, a *nemzeti* fogalmához ezzel nem mindig jutunk közelebb. Angol jog szerint minden brit területen született ember brit állampolgár, tekintet nélkül származására, anyanyelvére, nevelésére, amiből természetesen még nem következik, hogy a londoni East-End-ben, orosz zsidó szülőktől származó gyermek szükségképpen az angol nemzeti eszmének képviselője. Viszont Dante Gabriele Rossetti, ámbátor buja miszticizmusát! Dante inspirálta, még akkor is angol festőnek és költőnek számítana, ha atyja véletlenül néhány évvel később költözött volna Londonba és joggal, mert szonettjeit az angol nyelv ereje és formatökéletessége emelte Shakespeare és Wordsworth versenytársaivá. Hogy azonban sem a származás, sem a születési hely nem döntő, annak ép úgy bizonyítéka Napoleon, mint a francia, vagy Disraeli, mint az angol imperializmusnak és egyzersmind az angol nemzeti szellemnek egyik legjellegzetesebb kifejezője.

Területi vagy etnikai alapon nyugvó igénybejelentések, amelyek valamely nemzeti kultúra számára értéket igyekeznek rekvirálni, rendszerint túlhajtott nacionalizmusból fakadnak és komikumba torkolnak. Elgondolásukban az a tudat vagy hit

fűti az igénylőt, hogy a lángelmét a földterület vagy a nemzeti sajátosság szüli. Minthogy pedig a nacionalista *a priori* meg van győződve saját nemzeti kultúrájának nagyobb értékéről, természetesnek találja, hogy a leglazább összefüggés is, amelyben a kiváló művész, tudós vagy államférfi az ő kultúrájával áll, hozta létre amannak kiválóságát. Másrészt azzal, hogy a kiválóságot sikerült a nemzeti kultúrának leltárába bekebelezni, ismét annak értékét emelte. Minthogy pedig az ía nacionalizmus, amelynek kulturális aranyfedezetét az ily betörés csökkentené, nem marad tétlen, ebből, már a Homerosért civódó hét város óta, olyan parázs kultúrverekedés szokott támadni, hogy az érdektelen szemlélőből egyebet, mint komikus hatást, alig válthat ki. Noha Petőfinek eredeti neve kétségtelenül utal felmenőinek szerb származására, a szerb nacionalizmus még annyi joga se követelheti magának a magyar nemzeti eszme vértanuját, mint amennyire a magyar kultúra igényelheti Albrecht Dürert, aki, bár apja a békésmegyei Ajtósról származott, sőt maga is használta kézjegyében a kitért ajtót, mégis csak a német renaissance szülte és rézmetszeteiben a német művészetnek egyik legnagyobb, de egyszersmind legjellemzőbb képviselője. Érthetőbb volt az a vita, amely Liszt Ferenc körül a mostani ünnepek alkalmából zajlott. Nem azért, mert Magyarországon született, bárha osztrák szülőktől, nem azért, mert önmagát többízben magyarnak vallotta, bárha egy hazafias képviselő 1873-ban meg is interpellálta Trefort kultuszminisztert, hogy miért nevezett ki magyarul sem beszélő sült németet a Magyar

Kir. Zeneakadémia igazgatójává, hanem mert egyrészt oeuvre-jének legismertebb része mégis csak a 19 magyar rapszódia, másrészt azonban az egyházi zenében alkotott mesterművei és weimari korszakának programzenéje, párisi és római tartózkodása, bécsi kiképzése és londoni hangversenyei épp oly meggyőzően hirdetik művészetének nemzetköziségét.

Ha Liszt élete megerősíteni látszik, hogy művész hazája a nagyvilág, amivel szemben ugyan bizonyára súlyosan esik latba Pekár Gyulának a Petőfi Társaság ünnepélyén hangoztatott érve, hogy „az a Liszt, aki Wagnerrel szemben úgy járt el, mint ő, az csak magyar nemes, talpig magyar gaval-lér úr lehet, senki más nemzet fia!”, mégis nyilvánvaló, hogy Liszt Ferenc hovatarozásáért érdemes vitatkozni, sőt verekedni. Legfeljebb az lehet kérdéses, vajjon az a külföld, amely Lisztet reklamálja, igazán belátja-e tévedését, ha Pekár azt kiáltja feléje, Zrínyi szavával: „Eb ura fakó! Elég volt, ne bántsд többé a magyart, ne vedd el halhatatlanainkat!”

És ha már az ebeknél tartunk, fel kell vetnünk a kérdést, vajjon a kuvasz is oly kultúrérték-e, mint Liszt Ferenc! Kénytelenek vagyunk ezzel a kérdéssel foglalkozni, mert a kuvasz nemzeti hovatarozása körül keletkezett irodalmi harc még sokkal elkese-redettebb, mint az, amelyet a Liszt-jubileum kiváltott. Netalán kételkedők meggyőződhetnek erről, ha elolvassák „A kutya” című szakközlönynek, az OET (Országos Ebtenyésztési Tanács), a KE (Komondor-egylet), a MBBK (Magyar Buldogg és Boxer Klub) és még egy sereg rokonegyesület hivatalos lapjának

múlt évi decemberi számát. Ennek a szaklapnak *A Komondor* című rovatában jelent meg, a szerkesztő tollából, egy elkeseredett polemikus cikk – még hozzá kissé hazafias ízű német fordításban is –, amelyből szó szerint idézem a következőket:

„A *Der Hund* 19135. évi október hó 1-i számában egy cikk jelent meg Prof. G. M. V. Anton Hruza tollából, amelyben a cikk írója elképesztő vakmerőséggel azt állítja, hogy a kuvasz voltaképpen cseh eredetű s mi magyarok azt jogtalanul tekintjük saját nemzeti kutya-fajtánknak.

Nincs okunk feltételezni, hogy a cikk cseh hivatalos körök sugallatára íródott, mindenestre azonban az eljárás jellemző a mi kedves szomszédainkra. Nem elégedtek meg azzal, hogy egy jókora darabot kihalásítottak ezeréves hazánk testéből, most el akarnak tulajdonítani mindent, amit ott a magyar kultúra ezer év alatt meghonosított!...

Mélyen sajnálkozunk mi is afelett Prof. úr Hruza, hogy önöknek nincs más nemzeti kutya-fajtájuk, de az alkotásnak más és nemesebb módja is lehet, mint egy kész dolgot mástól el tulajdonítani.”

Ments Isten, hogy mint laikus a csehszlovák és magyar kynológiának e mélyenszántó tudományos vitájába beleszóljak, már csak azért sem, mert, miként egy másik hazafias orgánunkban (*Új Magyarság*, 1936 február 9-én, 20. old.) közölt szak-

cikkben olvasható, eldöntetlen probléma, vájjon a kuvasz még a honfoglalás előtt itt volt-e, avagy mint Lendl véli, a honfoglalók a Kaukázus környékéről hozták-e, tehát kutyabarátaink „sajnos, csak feltevésekre vannak utalva”. Magának a kuvasznak, tehát a legkompetensebb tényezőnek nyilatkozatával sem oldható meg a probléma. Félő, hogy a kuvasz – akár a cseh *cuvati*-ből származik a neve¹ akár eredeti magyar alkotás, – ha egy cseh és egy magyar kolbásszal kínálnák meg, elég nemzetközi érzést tanúsítva, mindkettőt elfogyasztaná, sőt félő, hogy még bottal sem lehetne az egyik vagy a másik kulturközösség mellett színvallásra kényszeríteni, mert miként már Pázmány Péternek 1613-ban megjelent Kalauz-ában olvasható: *perseléssel szalonna nem léssen a kuvaszból*.

Így tehát a csehszlovák és a magyar kynologusnak a nemzeti kulturérték védelmében folytatott harca ugyan továbbra is eldöntetlen marad, azonban felmerül az a további kérdés, kinek van inkább igaza: a problémát hallgatással mellőző kuvasznak, vagy a nyilatkozó tudósoknak! És, bár a Kis-Viczay Pétertől idézett közmondás szerint „a kuvaszugatás messze érni nem szokott”, azt hiszem, hogy a kuvasz némasága e kérdésben beszédesebb, mint a tudósok nyelveiése. Még a legöregebb kuvasz sem emlékszik arra, hogy a dánok megsértődtek volna, mert német

¹ Ebben alighanem téved Hruza professzor is, mint-hogy Miklosichnak a magyar nyelv szláv elemeiről szóló standard-művében a kuvasz szó nem szerepel s Balassa professzor szíves közlése szerint, Munkácsi Bernát avar kölcsönszónak tartja.

nacionalisták kiderítették, hogy a *Great Dane* voltképpen német *Dogge*, vagy hogy a németek kifogásolnák az újfundlandi elnevezést, mert pudli őseinek bölcsője német területen ringott. Noha a kultúra szót legszélesebb értelmében véve, a földterületnek minden állati és növényi terméke hozzátartozik ahhoz a nemzeti kultúrához, amely az állam területén kifejlődött, kultúráértéknek mégis csak azt szokták tekinteni, amiben a nemzeti szellemnek lényegében nagyobb része van, mint a kutya vagy más háziállat tenyésztésében. Ha ugyanis ellenkező feltevésből indulunk ki, egészen furcsa eredményre jutunk. Minthogy a simmenthali tehén, vagy a roueni kacsas – hozzáértők szerint – különb mint más svájci tehén és francia kacsafajta, kénytelenek lennének elismerni, hogy van külön simmenthali, vagy roueni nemzeti eszme is,

Szerencsére a jó Isten, az ő kifürkészhetetlen bölcsességében, a természet adományait függetlenítette attól a bizony gyakran változó nemzeti sajátosságtól, amely a területet benépesítő emberi lakosságot jellemzi. Mitsem változtatna a tokaji nedű zamátán, ha magyarok helyett tunguzok kapálnák is a szőlőt és a malosszol-kaviár – ezt még a legkonokabb fasiszta is kénytelen elismerni – mitsem vesztett ínycsiklandozó ízéből, amióta a cári nacionalizmust a kommunista internacionálé váltMta fel. És akár franciásan hangzik is a perigordi szarvasgomba, vagy angolosan a whitestable osztriga, sem a francia, sem az angol nemzeti géniusznak nem lenne oka, hogy gyászfátyolba burkolja fejét, ha netalán kiderülne, hogy ez a szarvasgombafaj az

olasz Savoyából ered, a native-ek pedig Belgiumból kerültek a Themse torkolatához. Állatok és uővények, mint nemzeti sajátosságának attribútumai, mindig sajnálatos jelei annak az alsóbbrendűségi érzésnek, amelyből a nemzeti gondolatnak komikus túlhajtása fakadt.

Megbocsáthatatlanul lebecsüli mind a magyar, mind a csehszlovák nemzeti kultúrát az a feltevés, hogy ennek teljességében akár a kuvasz, akár más állat vagy növény számot tenne. Sőt merem hinni, még azon sem fordul meg a magyar nemzeti kultúra értéke, hogy Liszt Ferencet sikerül-e magyarnak elismertetni¹? Jut is, marad is. Nemzetközi szemszögéből vitás kultúrértékekért folytatott sovinszta küzdelem mindig a szegénység gyanúját kelti. Csak a sovinszta korlátoltság nem veszi észre, hogy az ilyen harc, még ha fontosabb értékekért folyik is, mint az ezeréves kuvasz, többet árt, mint használ a nemzeti gondolatnak. Mert nevetségessé teszi és a neveltségessé öl.

Nem mi vagyunk a nemzeti gondolat ellenségei, akik a rózsáról elhessegetjük a bogarakat, a nemzeti érzés virágjáról a csodabogarakat, akik lenyessük a fáról a vadhajtásokat, a nemzeti gondolat törzséről a sovinszta kinövéseket, hanem a nacionalizmusnak üvöltő és önkívületben táncoló dervisei, akik e produkció fejében nemzeti jutalomra tartanak igényt. Nem az veszélyezteti a nemzeti gondolatot, aki rámutat a nacionalizmusban rejlő veszélyekre, hanem az, aki a nemzeti gondolatot uszító célokra használja az idegén nemzeti gondolat ellen. Ami Valóban nemzeti érték, az nem szorul védelemre s

annak igazát nem kell idegen értékek ellen intézett támadással igazolni.

Ilyen értéke minden nemzetnek akad. Nemcsak a költők, művészek, tudósok, nemcsak a kutatók, felfedezők és felfedezők, nemcsak az apostolok és államférfiak sorában. Számtalan oly teljesítmény akad, amely látszólag független a nemzeti sajátosságtól s mégis éppúgy függvénye, mint a lemetszett szőlőfürt a termő tőkének. Csak egyetlen példára hivatkozom, amellyel néhány napja találkoztam egyik színházunkban. Shaw Szent Johannájának előadása volt Nincsenek benne hazafias szólamok, sőt az egyik szereplő egyházi főméltóság kemény szavakkal ostorozza a nemzeti különválást. Nem látni a darabban piros-fehér-zöld lobogót vagy díszmagyart, nem emlegetik Csaba királyfi hadait, sem a revíziót, nem játsszák a Himnuszt és eleinknek törökdülő csatáiról sem esik szó, de azért ez a színházi produkció, amelyben egy idegen szerző idegentárgyú művészi alkotását többek között egy szlovákosan hangzó nevű nagyszerű művésznő és egy németesen hangzó nevű zseniális művész játssza, mégis a nemzeti sajátosságok remekbeszökkent megnyilatkozása. Mint egész ez a tökéletes színművészeti alkotás nemcsak azért része nemzeti kultúránknak, mert mint tökéleteset szíves örömet reklamáljuk magunknak, nemcsak azért, mert azok, akiknek együttes energiája létrehozta, magyarok, hanem elsősorban azért, mert alig hihető, hogy akármilyen nációbeli színházigazgató, kritikus vagy néző készséggel el ne ismerné versenyen felül álló tökéletességét. Talán más nemzetnek színházi kultúrája is létre-

hozhatta volna, de a mienk hozta létre, ezért magyar. Csak az lehet része a nemzeti kultúrának, ami remekbe készült s így az előítélettől mentes nemzetközi versenyben saját fajsúlyánál fogva állja a nemzetközi összehasonlítás tűzpróbáját és csak <akkor nemzeti, ha tökéletességében annak a meghatározhatatlan valaminek is része van, amit együttevén kultúrának szoktunk nevezni. De éppen ezt a versenyképes tökéletességet veszélyezteti a nacionalista öndicsőítés, amely elvakultságában a nemzeti kultúra tényezőinek szemmértékét és világosan látását is elhomályosítja.

Ezért esküdt ellensége a nacionalizmus és sovinizmus a nemzeti leszmének, ezért – mint a nemzetköziségnek közismerten romboló munkása – szívesen feláldozom még az ezer éves kuvaszt is azon a máglyán, amelyen az orleáansi szűz ötszáz és néhány év előtt, mint a nemzeti gondolatnak első vértanúja elhamvadt, ha ezen az áron Szent Johanna előadását, sok minden egyébbel együtt, amit a magyarság rem magának, hanem az emberiségnek teremtett, sikerül a nemzetközi elismerés számára megmenteni.

Végszó

Vajjon szükségszerű tragikum-e az emberiségnek, hogy minden gondolatot a vele űzött visszaélés torzítson el? Csak a vallás szelidítette meg a katonai uralom zsarnokságát, amely minden állami lét ősfarmája, viszont az Egyháznak világi uralmához tapadó visszaélések a vallási gondolatnak többet ártottak, mint használtak. Végül pedig az isteni megbízatás hitére támaszkodó abszolút monarchiának kártékony tobzódását, a francia forradalom véres intermezzo ja után, a nemzeti államok váltották fel, E nemzeti államok alapeszméjének végzetes elfajulásáról volt szó az előbbi fejezetekben s nemcsak elméleti értékű a kérdés, vajjon az önmagában értéket jelentő nemzeti gondolatot nem a reá alapított politikai hatalom ferdítetie-e kártékony nacionalizmussá?

Nagyrészt valóban a hatalom gyakorlása gyakorol megrontó hatást s éppen a politikai hatalom korlátlanágáról lehanyatlott Egyház példája bizonyítja, hogy mindinkább meg tudott szabadulni a világi uralmának idejében észlelhető kinövésektől. Amely mértékben sikerül a nemzeti államok szuverenitásai általános emberi vagy gazdasági érdekek szolgálatában korlátozni, oly arányban csökkennek természetesen a veszélyek is, amelyeket a nemzeti gondolatnak nagyzási hóbortba szökkent alakja magában rejt. Egyik nacionalizmus szüli a másikat s a kettő együtt, a nehézpar szolgálatában, szüli a háborút.

Csakis a közös érdekeket, tehát emberi érdeket szolgáló nemzetközi szervezet – vajjon Népszövetségnek nevezik-e, vagy egyébnek: közömbös – emelhet gátat a nemzeti szuverenitástól megtűrt oly tényezők ellen, amelyek a sovinizta hajlandóságot erősítik.

Mint minden érzésnek, úgy a nemzeti érzésnek túlhajtása, tehát a visszaélés is, amelyet éppen e túlhajtás tesz lehetővé, részint az érzés kielégíthetlenségének következménye – G. B. Shaw mondja, hogy az írek sovinizmusát épp oly kevéssé lehet „kibeszélni”, mint a fogfájást – részint a politikai módszerek éretlenségének járuléka. Nacionalista nagyvárosi hóbort rendszerint a népek gyermekbetegsége és abból a tévedésből ered, hogy annak érvelését, aki hangosan kiabál, jobban megértik, mint azét, aki a civilizáció letompított hangján beszél. Mint minden érzés, úgy a nemzeti érzésnek az a hypertonusa, amely mint nacionalizmus – Ady Endre „dühös” hazafisága – vagy mint sovinizmus nyilvánul meg, pusztán értelmi érveléssel nem fokozható le. Hiába bizonyítanám a nacionalizmusban tobzó sajtó gyanútlan olvasójának, hogy az önzetlen érzését önző hadiszergyárosok profitéhségük kielégítésére használják, hogy az adott gazdasági berendezésben a nacionalizmus és sovinizmus csillapítószere az éhbérektől kiváltott felháborodásnál. Sőt még valószínűtlenebb, hogy a nacionalista alapon álló kizsákmányolókat az érvek a nemzeti érzéssel űzött visszaélés kártékonyágáról meggyőznék.

Mégis igaza van Harold Laski-nak (Grammar Of Politics, 240.1.), hogy csak a rosszul tájékozott,

szűklátókörű értelem szüli a nacioöialista gyűlöletet s így azt az előítéletet is, amely a nemzeti érzés túlhajtásában megnyilvánul. Ha a nacionalista elfogultság kevésbé egyszerű érzés is, mint az éhség vagy a nemi vágy, éppoly kevéssé lehet valakit meggyőzni helytelen és káros voltáról, mint ahogy az étvágyat Savonarola vagy Abraham a Santa Clara ékesszólása se tudná prédikációval kielégíteni. Korántsem utópia azonban a tanításnak és nevelésnek oly szervezése, amely a nemzeti nagyzási hóbortnak keletkezését alapjaiban akadályozza meg. Mihelyt a Népszövetség komolyan veszi a béke biztosításának szerződésel vállalt hivatását, nem az ágyúkaliberek, hajótonnák vagy hadsereglétszámok korlátozásáról fog tanácskozni, hanem arról, hogyan lehet a tagállamok közoktatását a nacionalista-militarista uszítástól, a nagyzási hóbortnak és a nemzetien színezett történelmi hazugságoknak tervszerű terjesztésétől megtisztítani, ami pedig a fehérfoszfor használatát vagy ópiumkereskedést korlátozó nemzetközi egyezményeknél is fontosabb biztosítéka a népegészségnek. Semmi sem veszélyezteteti ugyanis jobban a nép egészségét, mint ha a háborúban elpusztítják. Ha az említett egyezmények összeférnek a független államik népfenségével, az előbbi korlátozások sem az állami öncélúsággal védett érdekeket sérelmeznék, hanem csupán a háborúknak egyik legnyomatékosabb tényezőjét küszöbölnék ki. Igaz, ily nemzetközi megállapodásnak föltétele, hogy az államok a megállapodásra hajlamosak legyenek, ami sajnálatos circulus viuosus következtében attól függ, hogy az államokon belül ne sovinizta gondolkodás irányítsa az állam-

hatalom tényezőit. De a kül- és belpolitikának e végzetes kölcsönhatását másképp mint következetes felvilágosítással nem lehet megszakítani. És így mégis minden érv, amely a nacinalizmus ellen elhangzik, a nemzetközi béke épületének egy-egy téglája.

Még ennél is fontosabb azonban a sovinizmus ellen irányuló küzdelem másik tényezője, amely a nemzeti gondolattal űzött visszaélés mögött rejlő üzleti érdeket támadja. Oppenheimer (Soziologie II. 648,) a sovinizmust az uralkodó nagyipari vállalkozás nacionalizmusának nevezi, ami talán kissé egyoldalú beállítás, de világosan utal arra, hogy az üzleti érdekből túlhajtott nemzeti érzés gyökere nem a szívbe, hanem még ennél is mélyebbre: a pénztárcába torkol. Nemcsak a hadiipar, amely a háborúból él, hanem az autarkiából élősködő ipar is tisztában van ezzel a benső, szükségszerű kapcsolattal s miként a francia vasgyárosok szövetségétől, a Comité des Forgestól ellenőrzött és támogatott újságok példája igazolja, épp ezért céltudatosan szítja a nacionalista gyűlöletet s mindent elkövet a sovinizta érzések ébrentartására. Ezt a hajtó erőt aligha lehet szelíd érveléssel gonosz munkájában megakadályozni. Megbénításának egyetlen módja, ha az, amit ma jó üzletnek tart: a háború elveszti csábító erejét, ez pedig csak a hadiipar államosítása és a háborús nyereség 100%-os megadóztatása útján lehetséges. Ennek természetesen feltétele oly gazdaságilag demokratikus kormányzat, amelyet nem a munkanélküli jövedelem haszonélvezőinek nyílt vagy hallgatóságos szövetsége irányít. Ennek az aránylag kis csoportnak profitéhsége és az ettől fűtött propaganda nélkül a

nacionalista gyűlölet, amely a sovinizmusnak termőtalaja, önként kialszik. Célzatos valótlanúság ugyanis, hogy a nemzetek kölcsönös uszítás nélkül is gyűlölnék egymást. Sőt idegenkedésük is csak addig tart, amíg idegenek. Mint ahogy az angol kultúrának sohasem ártott az idegen kultúráknak megbecsülése, úgy a primitív ösztönökre, mint az elégedetlenségnek levezető forrására számító uszítás nélkül egyik nemzetnek se lehet oka, hogy nemzeti sajátosságait egy másik nemzet sajátosságaitól féltse. Mert – miként már Ady harminc év előtt megírta – „a nacionalizmus arra jó mindenekfelett, hogy a vele megmámorosított tömeg ne vegye észre, mi hiányzik neki s mihez van joga”.

Sőt abban is igaza volt, hogy „a népek kezdenek látni” s hogy „az elmúlás ellen rüg-kapál a nacionalizmus”. Ami a világháború után hajnalhasadásnak látszik, az voltaképp a régi istenek alkonya, mert közvetlenül napfölkelte előtt világítanak legélesebben az elhalványuló csillagok. Ha Európában itt-ott a megkerült nacionalizmus mostanában vitustáncot jár is, ez minden inkább, mint a nemzeti eszme egészséges virágzásának tünete. Bármily kevésbé hálás foglalkozás, ha az író jóslásba bocsátkozik, mégis biztosra vehető, hogy a legközelebbi háború eredménye néma nacionalizmus megerősödése lesz.